

ТАВРІЙСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
V. I. VERNADSKY TAURIDA
NATIONAL UNIVERSITY

Academia de Studii Economice din Moldova

廣州工商學院
Guangzhou College of Technology and Business

廣州科技职业技术大学
Guangzhou Vocational University of Science and Technology
全国首批职业本科大学

**Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
Професійно-технічний університет науки
та технологій Гуанджоу
Коледж технологій та бізнесу Гуанджоу
Академія економічної освіти Молдови
Інститут імені Юнуса Емре в Києві**

**III МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

**КРИМ ТА ЧОРНОМОРСЬКИЙ РЕГІОН:
РЕКОНСТРУКТИВНИЙ РОЗВИТОК
У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

12–13 березня 2024 року

м. Київ, Україна

Львів – Торунь
Liha-Pres
2024

УДК [711.168+338.246.8](477.7)"364/366"(062.552)
К 82

Крим та Чорноморський регіон: реконструктивний розвиток
К 82 **у воєнний та повоєнний період** : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції Таврійського національного університету, 12–13 березня 2024 р., м. Київ. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. – 184 с.

ISBN 978-966-397-398-2

У збірнику представлено матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського «Крим та Чорноморський регіон: реконструктивний розвиток у воєнний та повоєнний період» (12–13 березня 2024 року, м. Київ).

УДК [711.168+338.246.8](477.7)"364/366"(062.552)

ISBN 978-966-397-398-2

© Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського, 2024
© Українсько-польське наукове видавництво
«Liha-Pres», 2024

Науковий комітет:

Валерій БОРТНЯК – доцент, кандидат юридичних наук, ректор Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Цуй ИНДЕ (崔英德) – професор, доктор технічних наук, Професійно-технічний університет науки та технологій Гуанджоу (广州科技职业技术大学);

Ріхуа ВАНГ (王日华) – професор, доктор наук у галузі громадського здоров'я, Коледж технологій та бізнесу Гуанджоу (广州工商学院);

Григорій БЕЛОСТЕЧНИК – професор, доктор габілітованих наук, Академія економічної освіти Молдови;

Іхсан ДЕМІРБАШ – директор Київського офісу Інституту Юнуса Емре;

Олександр БЕССАРАБ – кандидат філологічних наук, проректор з науково-педагогічної діяльності та інноваційного розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Володимир НОЖЕНКО – доцент, кандидат технічних наук, проректор з навчальної роботи Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Володимир ГОРНИК – професор, доктор наук з державного управління, директор НН ІУЕП Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Анатолій ПУТІНЦЕВ – доцент, кандидат економічних наук, завідувач кафедри фінансів та обліку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Павло БЕЗУС – доцент, кандидат економічних наук, завідувач кафедри менеджменту та міжнародних економічних відносин Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ірина ПЕТРОВСЬКА – доцентка, кандидатка економічних наук, завідувачка кафедри індустрії гостинності та сталого розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Олена ЄВМЄШКІНА – професорка, докторка наук з державного управління, завідувачка кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Наталія ДОБРОВОЛЬСЬКА – доцентка, докторка психологічних наук, директорка ННГІ Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Сергій ГУБАРЄВ – доцент, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри публічного та приватного права Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Зореслава ЗАХОЖАЙ – доцентка, кандидатка історичних наук, завідувачка кафедри філософії та історії Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ольга ДРОБОТ – професорка, докторка психологічних наук, завідувачка кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Наталія КУЩ – доцентка, кандидатка філологічних наук, директорка ННІ ФіЖ Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ольга ШАРАГІНА – старша викладачка, кандидатка філологічних наук, завідувачка кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Афізе ЕМІРАМЗАЄВА – старша викладачка, виконуюча обов'язки завідувача кафедри східної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Володимир КИСЕЛЬОВ – професор, доктор технічних наук, директор ННІ МУТМГ Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Наталія ОМЕДИНСЬКА – доцентка, кандидатка технічних наук, завідувачка кафедри загальноінженерних дисциплін та теплоенергетики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Сергій ЛІСОВЕЦЬ – доцент, кандидат технічних наук, завідувач кафедри автоматизованого управління технологічними процесами Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Олександр ГУЙДА – кандидат наук з державного управління, завідувач кафедри комп'ютерних та інноваційних технологій Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Дмитро КАРПЛЯНСЬКИЙ – доцент, кандидат психологічних наук, завідувач загальноузівської кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Сергій НЕФЕДОВ – доцент, кандидат мистецтвознавства, Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Олег БОЙЧЕНКО – кандидат економічних наук, Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Організаційний комітет:

Мадяр Іванна Василівна – завідувачка відділу інноваційного розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Кузьменко Анастасія Олександрівна – секретарка відділу інноваційного розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Асоян Емма Шаваршівна – начальниця відділу міжнародних зв'язків Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Асоян Людмила Вікторівна – директорка навчально-наукового центру міжнародної освіти Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ОСВІТА ЯК КЛЮЧОВИЙ МЕХАНІЗМ ГУМАНІТАРНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ

Кисельов В. Б., Дорошенко Ю. О.

Освітні наративи академіка В.І. Вернадського в діяльності
Таврійського національного університету 10

Куц В. А.

Невичерпне Джерело 19

Тузяк Я. М.

Гірський Крим – природна, культурна,
історична й духовна спадщина України 21

Цаплюк О. С.

Соціокультурна компетентність здобувачів освіти
в реаліях сьогодення 24

Чернишова Т. О.

Національно орієнтована освіта як важливий чинник
ментальної деокупації Криму 27

НАПРЯМ 2. УКРАЇНСЬКИЙ КРИМ: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ

Васецький В. Ю.

Формування ідентичності кримськотатарського народу:
історичні особливості

Доценко В. О.

Переселення євреїв до Північного Криму як одна з перших спроб
компартійного режиму змінити етнічний склад населення Криму 34

Захожай З. В.

Компартійна політика щодо малих народів Криму в 1920-ті роки 38

Кадрі-заде З. І.

Переклад текстів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва
кримських татар: особистий досвід та порівняльний аналіз текстів
українською та кримськотатарською мовами 42

Кодола М. В.

Крим та реінтеграція 46

Космина В. Г.

Цивілізаційний транзит України і Автономна Республіка Крим 50

Марченко Я. В. Військові втрати України внаслідок тимчасової окупації росією кримського півострова	54
Русначенко А. М. Північне Причорномор'я під зверхністю Риму	57
Степанов А. Т., Шаповалова А. М. Політично-правове вирішення питань в АР Крим та м. Севастополь після деокупації	63
Чвалюк А. М. Відкритість і прозорість у діяльності експертної мережі Кримської платформи	69
Чеканов В. Ю. Європейський історичний досвід реінтеграції регіонів у XX ст. та проблема доцільності його застосування в ситуації з Кримом	
Чумак В. А. Міфологія російського Криму	75
НАПРЯМ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ, РЕАБІЛІТАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ	
Асоян Л. В., Антипін О. С. Особливості психологічного супроводу, реабілітаційні методики для студентів із окупованих територій	80
НАПРЯМ 4. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	
Грушецька Ю. С., Шаповалова А. М. Деокупація і реінтеграція Криму: перспективи та виклики.....	84
Лазоренко Б. П., Сірко В. З. Забезпечення психологічного добробуту військових капеланів в умовах війни	89
Чекаленко Л. Д. Формування нової ідентичності в умовах російської загарбницької війни проти України	92

НАПРЯМ 5. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Смирнов І. Г., Любіцева О. О., Гринюк Д. Ю.

Розвиток етно-екзотичного туризму України у повоєнний період
(на прикладі «Лемківської ватри»)..... 96

НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ, ПРАВА, УПРАВЛІННЯ ТА ВРЯДУВАННЯ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Акула К. Ю.

Напрями діяльності органів місцевого самоврядування
у відновленні України у повоєнний період..... 102

Вінгловська О. І.

Гібридна війна як частина прямої агресії..... 105

Гуцул В. О.

Правова природа реєстраційних повноважень
Міністерства юстиції України в нормотворчій діяльності 112

Добрянська Н. В., Кирильчук І. А.

Підстави обмеження права батьків на визначення місця проживання
своїї дитини..... 116

Жданкевич М. О.

Доступ до публічної інформації в умовах дії правового режиму
воєнного стану 119

Керекеша О. І.

Фактори становлення та розвитку нових молодіжних
громадсько-політичних організацій за кордоном 122

Кобиліна Ю. М.

Інформаційно-аналітичне забезпечення публічного управління:
виклики сьогодення..... 125

Красников Є. В.

Управління якістю надання публічних послуг
на деокупованих територіях України 128

Madiar I. V., Asoyan E. Sh., Ivashchenko D. Ye.

Analysis of international experience in managing the process
of reintegration of the occupied territories: legal, managerial
and social aspects..... 131

Мотрич В. А.

Правові засади ефективної боротьби від ухиляння
від несплати податків у торгово-підприємницькій сфері..... 134

Пушкар О. А.
Кваліфікуючі ознаки кримінального правопорушення,
передбаченого статтею 368 Кримінального Кодексу України..... 137

Шкелебей О. В.
Переваги судового контролю за законністю рішень та дій
суб'єктів владних повноважень..... 140

НАПРЯМ 7. ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

Нефедов С. Ю.
Діяльність творчої спілки «Асоціація діячів естрадного мистецтва
України» як форма збереження та популяризації української
естрадної пісні»..... 143

Солярська-Комарчук І. О.
Світло сотворююче в роботах української сучасної мисткині
Оксани Свіжак 145

Старков В. І.
Вплив російської агресії на розвиток культури і мистецтва в Україні..... 148

Тарасюк Л. С., Герасимюк А. М.
Кіно як інструмент історичної пам'яті: ретроспектива окупації Криму
у світлі сучасної кіноіндустрії..... 152

НАПРЯМ 8. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У МОВНОМУ ПИТАННІ

Чорноус О. В.
Антроніми як джерело гендерної та етнічної інформації 156

Ющенко С. С.
Євроінтеграційна експертиза законодавства України
як системи знань 159

НАПРЯМ 9. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЩОДО ЕНЕРГО- ТА РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ, ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ У ГАЛУЗЯХ ПРОМИСЛОВОСТІ, МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА КОМУНАЛЬНОЇ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ

Лісовець С. М., Дроменко В. Б., Ківа І. Л.
Особливості використання контролерів Siemens LOGO!
в житлово-комунальному господарстві..... 164

Федонюк В. В.
Перспективи використання вітроенергетичного потенціалу в Луцьку..... 167

**НАПРЯМ 10. ПРИРОДНО-ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ:
АНАЛІЗ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ**

Сверстюк С. А., Гуменюк Г. Б., Сверстюк А. С.

Наслідки руйнування Каховської ГЕС на Херсонщині..... 172

**НАПРЯМ 11. ІНФОРМАЦІЙНА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА
У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Головченко М. М.

Інформаційна діяльність Чорноморського регіону у повоєнний період.. 175

Данькевич Ю. В.

Реформування системи документообігу інформаційних установ
після деокупації Автономної Республіки Крим

Николюк Т. В.

Деструктивні наративи в інформаційному просторі України 180

НАПРЯМ 1. ОСВІТА ЯК КЛЮЧОВИЙ МЕХАНІЗМ ГУМАНІТАРНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-1>

Кисельов В. Б.,

*доктор технічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту муніципального управління
та міського господарства
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Дорошенко Ю. О.,

*доктор технічних наук, професор,
професор кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОСВІТНІ НАРАТИВИ АКАДЕМІКА В.І. ВЕРНАДСЬКОГО В ДІЯЛЬНОСТІ ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Що відомо широкому загалу про особистість Володимира Івановича Вернадського – геніального вченого-енциклопедиста і мислителя світового рівня? Узагальнено, що він український філософ і вчений, конкретніше – видатний природознавець, мінералог і кристалограф, основоположник геохімії, біогеохімії, гідрогеохімії, вчень про біосферу і ноосферу.

У багатьох згадуваннях про академіка Володимира Вернадського усталено відзначається його універсальність і нетривіальність мислення, унікальна архітектоніка наукових побудов, гуманістичний підхід до аналізу й вирішення будь-яких наукових, суспільних чи політичних проблем [2, 4, 10].

Лівова частка поширеної у суспільстві інформації стосується наукових досягнень В.І. Вернадського. При цьому досить мало змістовної інформації про нього як освітянина, про його науково-педагогічну і викладацьку діяльність у вищій школі. Причиною сказаного може бути те, що наукові здобутки академіка В.І. Вернадського значно переважають і є набагато вагомішими за результати освітньої діяльності професора В.І. Вернадського та були певною

мірою оприлюднені у науковій літературі. Хоча усе життя видатного науковця було нерозривно пов'язано з вищою освітою, де сповна проявлялися його неординарні якості як педагога-новатора і суспільного діяча, який скрупульозно аналізував процеси, що протікали у вищій освіті, висловлював власне ставлення до них і пропонував конкретні рішення щодо прогресивної еволюції вищої освіти, визначення місця, ролі і значення вищої освіти у суспільно-політичному житті з позицій забезпечення належної її якості і перманентного підвищення ефективності. При цьому він невтомно і системно наповнював зміст природничої і філософської вищої освіти власними науковими здобутками, які незмінно мали фундаментальний характер і характеризувалися сміливістю і неординарністю думки, авторською оригінальністю подання матеріалу, незаперечною науковою новизною і незмінною практичною корисністю. Зважаючи на сказане, виявлення і презентація сутнісних і змістових особливостей педагогічної діяльності професора В.І. Вернадського у контексті тогочасних суспільно-політичних процесів та на основі його власних освітянських здобутків є актуальним і суспільно корисним для сьогодення. Нажаль, нами не виявлено науково-педагогічних праць В.І. Вернадського у сучасному класичному розумінні суті і змістової спрямованості такого роду наукових публікацій. Хоча це не заперечує авторський внесок Володимира Івановича у розвиток педагогіки вищої школи зокрема і вищої освіти загалом. Свідченням сказаного слугує уся його творча життєдіяльність, що характеризується органічним поєднанням суспільної, наукової і педагогічної діяльності, де особистість В.І. Вернадського незмінно проявлялася щонайменше у трьох іпостасях як вчений, як освітянин і як активний суспільний діяч.

Довгий час в силу різних причин життєдіяльність В.І. Вернадського у контексті його системної єдності творчих здобутків з природничих наук, філософії, педагогіки та громадянських якостей і проявів не викликала належного інтересу у науковців і глибоко не вивчалася. Суспільству традиційно пропонувалися усталені малозмістовні узагальнені наративи про основні наукові здобутки академіка В.І. Вернадського у геології, біології, геохімії та авторство започаткування ноосфери як найвищої стадії спільного розвитку живої та неживої природи і людського суспільства. Без глибокого аналізу сутності ноосфери та без належного акцентування на екзистенційній потребі людства щодо необхідності підпорядкування усіх загальносвітових суспільних процесів невідворотному становленню ноосфери. Сучасність через біль і страждання мільйонів людей нині підтверджує правильність сказаного. Бо ера ноосфери реально допоки не відбулася, натомість у світі розв'язуються людиноненависницькі війни, де знищується усе людське і все природне. І найжорстокіша війна триває нині в Україні. І мабуть тому, що людство ще не зрозуміло сутності

ноосфери і те, що її ера сама не настане, а потребуватиме титанічних зусиль усього цивілізованого людства з категоричним знищенням усього, що цюмо заважає.

Упродовж останніх двох десятиліть ситуація з проведення наукових досліджень щодо життєдіяльності Володимира Вернадського докорінно змінилася. Вивченням творчої спадщини академіка В.І. Вернадського нині займаються багато окремих науковців та цілих наукових колективів. Серед інших слід назвати науковців Дубровіну Л.А. [11], Лещенко М. П. [5, 6], Смолій В.А. [11], Онищенко О.С. [11]. Та Комісію Національної Академії Наук України з наукової спадщини академіка В.І. Вернадського [1–4], наукові колективи Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського [2–4] та Інституту історії України [2], а також самоврядну Науково-дослідну лабораторію з вивчення і розроблення гуманітарних ідей академіка В.І. Вернадського [7–9, 12, 13]. Усі зазначені організації головною своєю місією вважають зібрання і публікацію наукового доробку В.І. Вернадського для його поширення і для ознайомлення з ним усіх зацікавлених. Зазначене загалом сприятиме актуалізації та популяризації наукової спадщини вченого в сучасному науково-освітньому просторі.

Освітнім аспектам творчої спадщини В.І. Вернадського та аналізу його педагогічної діяльності присвячені роботи [5, 6, 7, 9, 11, 7–9, 12, 13].

Зокрема, у монографіях [7–9] Науково-дослідної лабораторії з вивчення і розроблення гуманітарних ідей академіка В.І. Вернадського досліджуються проблеми розвитку теорії ноосфери і ноосферогенезу в світлі гуманітарних ідей академіка В. І. Вернадського та можливості їх упровадження в практику освіти, суспільства і культури України в психозойську еру людства. У цих монографіях реалізується міждисциплінарний підхід до сучасної освіти як найкоротшого шляху до всепланетної ноосферної цивілізації, спрямовується увага читачів на необхідність вивчення і розроблення теоретико-методологічних і прикладних положень організації і протікання такої освіти, гуманізуються смисли поведінки людини та її розумної місії на Землі і у Всесвіті. Автори монографій намагаються об'єднати для конструктивної співпраці усіх небайдужих до сучасних проблем науки, культури і освіти в Україні [12].

Серед найпоказовіших науково-аналітичних заходів, які проводяться Національною академією наук України і Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського слід насамперед виділити щорічні Читання академіка В.І. Вернадського «Наука – основа незалежності, міцності та обороноздатності держави» [4].

Про наявність і потенційну цінність освітянських здобутків професора В.І. Вернадського опосередковано може свідчити часова тривалість його різнобічної причетності до вищої освіти та власної викладацької діяльності.

В.І. Вернадський з 1881 по 1885 роки навчався на природничому відділенні фізико-математичного факультету Петербурзького університету, де здобув вищу освіту і отримав уявлення та початкові знання про функціонування і дидактику вищої освіти та методику навчання у вищій школі. Після завершення навчання в університеті він працює хранителем Мінералогічного кабінету Петербурзького університету (1885–1888), а згодом у 1888–1890 роках проходить закордонне стажування як професорський стипендіат у найкращих лабораторіях Італії, Німеччини, Франції, Великої Британії. Під час стажування ознайомився з європейською вищою освітою та організацією освітнього процесу у провідних європейських університетах. Отриманий починаючи з 1881 року досвід, який стосується вищої освіти, став своєрідним фундаментом і дав змогу молодому науковцю прийняти запрошення професора А. П. Павлова і розпочати у 1891 році педагогічну діяльність з посади приват-доцента кафедри кристалографії і мінералогії Московського університету [2, 10, 11, 12].

У 1898 році після захисту докторської дисертації приват-доцент Володимир Вернадський був обраний професором кафедри кристалографії і мінералогії Московського університету. Професор В.І. Вернадський читав авторські курси лекцій з мінералогії та кристалографії, а у 1904 році видав підручник “Основи кристалографії”. Професорство Володимира Івановича у Московському університеті тривало до 1911 року, коли він на знак солідарності зі звільненими з університету з політичних мотивів професорами, подав у відставку, що свідчить про активну життєву позицію професора.

Упродовж понад 20-ти років викладання в Московському університеті (1891–1911) професор В.І. Вернадський перетворив мінералогію з описової науки у нову генетичну мінералогію, характерною ознакою якої стали практична спрямованість наукових результатів і динамічність розвитку наукових знань [10].

У 1917 році Володимир Іванович погодився з пропозицією «зайняти посаду товариша міністра» (заступника міністра) народної освіти в Тимчасовому уряді. А у травні 1918 року отримав пропозицію переїхати до Києва, аби очолити комісію щодо організації наукових та освітніх інституцій, зокрема, Української Академії Наук (УАН). Де 27 жовтня 1918 року став одним із засновників і був обраний першим президентом Української академії наук. Бере активну участь в організації роботи новостворених при УАН інституцій – Державного українського університету та Національної бібліотеки. Одночасно, перебуваючи у Києві (до листопада 1919 року) читав курс геохімії в Київському університеті.

У січні 1920 року Вернадський приїхав до Криму, де до 14 липня 1921 року працював професором Таврійського університету в Сімферополі, а у жовтні 1920 року був обраний ще й його ректором.

У липні 1921 р. В. Вернадський виїхав з Криму до Москви, а звідти до Петербургу, де продовжував працювати в Академії наук.

У 1923–1926 роках, офіційно на запрошення Сорбонни був відряджений до Європи для читання лекцій з геохімії в Сорбонні та в університетах Чехії, Франції, Англії.

Після повернення з закордону В.І. Вернадський більше вже не мав безпосереднього стосунку до вищої освіти і з 1927 року й до самої смерті обіймав посаду директора Біогеохімічної лабораторії при Академії наук СРСР.

Тобто, причетність (у різних формах і виглядах) В.І. Вернадського до вищої освіти тривала з 1881 до 1927 року, загалом, 46 років. Що може свідчити на користь твердження про наявність у нього інноваційних підходів до викладацької діяльності і їх впровадження у освітній процес вищої школи. Підтвердження сказаного потребує проведення відповідних пошуково-аналітичних наукових досліджень з фактичним підтвердженням одержуваних результатів.

Власне «український період» науково-педагогічної діяльності В.І. Вернадського тривав з травня 1918 року по липень 1921 року. Тут слід відмітити, що «український період» припав на буремні і криваві часи громадянської війни із постійною зміною влади. Цей факт дає змогу провести паралелі між тим часом і сучасністю, акцентувавши увагу на відданості В.І. Вернадського своїй справі, а саме, науковій і освітянській діяльності. Що може слугувати наочним прикладом поведінки для сучасних науково-педагогічних працівників вищої освіти України.

За життя В.І. Вернадський опублікував 473 наукові праці. Заснував нову науку – біогеохімію, створив радіогеологію і зробив величезний внесок у геохімію. Проте, головним результатом його наукової діяльності стало розроблення концепції ноосфери, згідно якої було сформульовано ключові принципи взаємодії природи та суспільства.

До створеної академіком В.І. Вернадським власної наукової школи входять десятки вчених-геохіміків.

Головною ж працею Вернадського є монографія про біосферу і ноосферу (1941–1944). В ній розкривається закономірність, еволюційна неминучість переходу біосфери та людства у своєму спільному розвитку в новий вищий етап – ноосферу як сферу розуму. При цьому у останній своїй опублікованій праці “Несколько слов о ноосфере” (1944) В.І. Вернадський визначив умови, за яких настане ноосфера. По-перше, людство має бути єдиним в інформаційному відношенні. По-друге, оскільки ноосфера – явище всепланетне, людство повинне прийти до повної рівності рас, народів, незалежно від кольору шкіри, мови, віросповідання. По-третє, ноосфера не може бути збудована до припинення війн між народами світу. На превеликий жаль, в силу

порушення зазначених умов, людство, поки що, не може увійти у ноосферу [13].

В.І. Вернадський був людиною творчою, цілком відданою науці і освіті. Свої роздуми та ідеї, над якими він працював, регулярно фіксував у щоденнику. Проте, найповніше його особистість розкривається у листах – приватних та офіційних.

Творча спадщина академіка містить численні щоденники, бібліографічні записи, офіційні та приватні листи, у яких він торкається різних наукових проблем. Усі ці матеріали зібрані науковцями у окремих виданнях [13]. Зокрема, у шостому розділі п'ятого тому вибраних праць Вернадського зібрані цитати з листувань академіка (загалом, понад 380), поділених за принципом головної проблематики, якої торкався вчений [10]. Вважаємо за доречне з пізнавальних позицій навести їх груповий поділ стосовно науки і освіти [13]:

1. Про методологію пізнання, методи і методика досліджень – 86 цитат.

2. Про організацію науки і наукових досліджень – 63 цитати.

3. Про підготовку дисертацій, роботу з рукописами, видавничу справу – 19 цитат.

4. Про викладання геологічних дисциплін, роботу з молоддю, вимоги до підготовки кадрів, вибори до академії – 12 цитат.

5. Про збереження мінералогічних колекцій, охорону земних надр і дбайливіше ставлення до природи – 12 цитат.

6. Про ставлення влади до науки і науки до влади, про науковий патріотизм і націоналізм у науці – 22 цитати.

Наведемо цитати, які найбільше стосуються вищої освіти, науки у вищій школі та тогочасних і сучасних подій [13]:

1. Кожний удар вищій школі, кожне утискання її автономії є ударом по національній силі. Є ударом по культурі народу. Адже вища школа здійснює національну роботу першорядної важливості: в ній зосереджується робота і кується усе майбутнє народу. В ній формується молоде покоління – майбутнє країни; вона поширює знання в країні. Разом з тим в ній більше того зосереджується робота нації в області наукової думки і наукових пошуків.

2. Загроза вищій школі є загрозою усій науковій роботі, загрозою усій культурі народу.

3. Зараз необхідно зробити наступний рішучий крок: провадити у вищу школу читання класиків природознавства. Адже в їхніх працях, які є першим оригінальним вираженням найбільших наукових досягнень людства, керівних, безсмертних основних понять наукового світорозуміння, кожне нове покоління знаходить щось нове, незрозуміле їхнім сучасникам, знаходить натяки і вказівки шляхів розбудови майбутнього.

4. Мені зі свого гіркого досвіду здається, що однією з самих важливих задач виховання є вироблення усвідомлення необхідності творчості для людського життя, проявлення – гучного, сильного – тієї внутрішньої роботи свідомості, що відбувається завжди у кожній людині.

5. Інтереси наукового знання повинні виступити наперед у поточній державній політиці. Свобода наукового пошуку є основною умовою максимального успіху роботи. Вона не терпить обмежень. Держава, яка надає їй максимальний розмах, ставить мінімальні перепони, досягає максимальної сили у ноосфері, найбільше в ній є стійкою.

6. Я вважаю сумною рисою сучасного життя дивне і незрозуміле для мене ставлення до науки як до розкоші.

7. Перед молоддю мають виступати люди переконання, мають ставитися загальні питання, особливо коли вони ставлять на відповідне місце те, що в житті тепер втрачає своє значення.

8. Професори закладів вищої освіти – університетів і технічних інститутів – ніде у цивілізованому світі не поставлені у наш час у настільки принизливе положення, як у нас в країні. Однаковим є як ставлення до них державної влади і адміністрації, так і визначене уставами їхнє положення всередині академічних закладів знаходиться у повній суперечності з тим місцем, яке має займати професор у житті свого народу, різко порушує державні потреби країни.

9. Тільки один спосіб існує запобігти падінню науки і мистецтва – це всіма силами і всіма жертвами прагнути розширювати освіту і глибше змушувати проникати її у народні маси.

Наостанок наведемо цитату, яку обрано епіграфом до монографії [7] і яка має стати життєвим дороговказом для кожного здобувача вищої освіти, для кожної молодої людини: «Майбутнє людини завжди у великій мірі створюється нею самою».

Досить показовою і символічною навіть з позицій сьогодення виглядає публікація В.І. Вернадського «Об основаниях университетской реформы» [13].

З позицій конструктивної критики у цій праці проаналізовано спрямованість і дієвість реформування університетської освіти з часів М. Ломоносова. Примітно, що порушена В.І. Вернадським проблема актуальна й у наш час. І багато критичних зауважень і пропозицій можуть виявитися слухними і для нинішнього реформування вищої освіти в Україні. Зокрема, привертають увагу своєю злободенністю такі думки професора В.І. Вернадського: «Університети є віковими організаціями в суспільстві, в них споконвіку відбувається свідомо творча робота. Люди, які складають університетську корпорацію, по самій суті речей звикли мати справу з вільною областю думки, обговорювати з позицій розуму всі основи природних і суспільних

явищ, а тим більше основи організації своєї рідної головної справи, своєї alma mater».

Університети є особливими організаціями, які тільки частиною своїх інтересів пов'язані з державою чи суспільством.

Задача реформи університетської освіти полягає в тому, щоб дати їм відому опору та стійкість для продовження неперервної активної наукової роботи, для інтелектуального розвитку і формування свідомої особистості у молодому підростаючому поколінні.

Чимало ідей з наукового доробку В. І. Вернадського унаслідок їх неоприлюднення та відсутності належного вивчення і аналізу ще чекають свого часу для практичного використання і розвитку.

Використовуючи арсенал наукових ідей В. І. Вернадського, його методи дослідження, методичні підходи до освітньої діяльності, а також беручи до уваги співзвучність у багатьох випадках сучасних і тогочасних проблем, зокрема, що стосуються входження людства у ноосферу, можна визначити сучасні напрямки розвитку вищої освіти та науки у вищій школі.

Тут доречно навести вислів О.Е. Ферсмана, яке пророчо показує майбутнє творчої спадщини В.І. Вернадського: «Десятиліттями, цілими століттями вивчатимуться й поглиблюватимуться його геніальні ідеї, а в працях його відкриватимуться нові сторінки – джерело нових шукачів... А молодим поколінням він завжди буде учителем в науці і яскравим прикладом плідотворно прожитого життя».

Отже, з наведеного вище видно, що творча спадщина В.І. Вернадського освітнього спрямування допоки неповно висвітлена в друкованій літературі та недостатньо досліджена. Тому актуалізується потреба в активізації відповідної видавничої діяльності та цілеспрямованої науково-дослідної роботи педагогічного характеру. Тим більше це важливо для університету, який носить славне ім'я В.І. Вернадського.

Практична реалізація зазначеного бачиться в створенні і діяльності Лабораторії вивчення, розвитку і практичного використання творчої спадщини освітнього спрямування (освітніх наративів) В.І. Вернадського як неформального об'єднання працівників і студентів ТНУ. І ННІМУМГ може стати ініціатором такого утворення.

Окремої уваги поряд з освітньою тематикою потребує вивчення сучасного явища «сталий розвиток» як закономірного результату реалізації ноосферного підходу до розвитку людства.

Список використаних джерел:

1. Вибрані праці / Володимир Іванович Вернадський ; в.о. Нац. акад. наук України ; пер. М. І. Кратко. Київ : Наук. думка, 2005. 300 с.
2. Володимир Іванович Вернадський і Україна. Т. 1, кн. 2 : Володимир Іванович Вернадський. Вибрані праці / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Ін-т історії України, Коміс. НАН

11. Онищенко О.С., Смолій В.А., Дубровіна Л.А. В.І. Вернадський і Україна. 74с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6293-5/4.pdf> (дата звернення: 11.02.2024).

12. Офіційний сайт Науково-дослідної лабораторії з вивчення і розроблення гуманітарних ідей академіка В. І. Вернадського. URL: <https://sites.google.com/view/vernadsky-lab/головна-сторінка> (дата звернення: 11.02.2024).

13. Праці академіка В. І. Вернадського. URL: <https://sites.google.com/view/vernadsky-lab/електронна-бібліотека/праці-академіка-в-і-вернадського> (дата звернення: 11.02.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-2>

Куц В. А.,

кандидат філософських наук,

викладач кафедри філософії та історії

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО

“Ти знаєш, що Ти Людина...?!?” – звертався до сучасників геніальний поет Василь Симоненко. Питання, здається, риторичне проте таке актуальне і злободенне у такий непростий для всіх нас час. І, як не дивно, відповідь проста, а отже Істина на поверхні: непереборна Сила Правди, осяяна Знанням, освячена Вірою, зігріта Любов’ю, сповнена Надією на краще Життя.

Своєрідно відображається плин часу на долі України... Українська держава знову на межі через здобутки і втрати: незалежність, суверенітет, визнання, співробітництво, анексія, вторгнення, окупація, ескалація, загроза світу і цивілізації... Але, все починається з простого: щоб відповісти на питання як доведеться з’ясувати чому, бо в кожного наслідку є причина і відповідно навпаки, бо ж діалектика. Проти деструктиву слід застосувати конструктив, а варварство подолати культурою. Є дуже багато визначень сутності культури, але зупинимось на самому простому, адже самі величні відкриття базуються на дуже простій і зрозумілій ідеї. Термін культура є похідним від латинського cultura – обробка, виховання, освіта [4, с. 547]. Виходить: термін освіта як навчання = виховання поєднує всі три елемента розвитку, а головне, передбачає можливість безперервності

й наступності процесу, з орієнтацією на довгострокову перспективу і суспільне благо, відповідно загальнолюдським цінностям.

Освіта одночасно є і правом людини, і необхідним інструментом для реалізації її інших прав (це визнана світовою спільнотою, юридично закріплена, обов'язкова для виконання норма) [1]. Відкриваючи широкі можливості, право на освіту є головним інструментом за допомогою якого можна позбутися бідності і знайти можливість повноправно брати участь у житті своїх громад... [2], [3].

Освіта в Україні – це фундамент Національних Цінностей на всіх можливих рівнях! Оскільки саме вона передає історію, мову, культуру та моральні цінності нації майбутнім поколінням. Вона допомагає зміцнювати ідентичність нації, сприяє формуванню відповідальних та свідомих громадян. Громадян представників нової генерації-патріотів, які знають, розуміють і цінують свою спадщину, сповна використовуючи освітні компоненти як платформу якісної перебудови процесів суспільної взаємодії, діалог культурних впливів, а станом на зараз – дієвий механізм гуманітарної реінтеграції.

Освіта – це Майбутнє:

- Невичерпне джерело розвитку;
- реальний скарб для культури;
- втілення свободи і справедливості;
- носій знань який завжди з нами;
- реалізація творчості;
- інвестиція;
- комунікація і адаптація;
- імідж;
- якісний показник Людяності!

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. (Стаття 26). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Зауваження загального порядку про право на освіту за статтею 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, ратифікованого в УРСР 19.10.1973. URL: <http://www.unhchr.ch>
3. Конституції України від 1996 року. (Стаття 53). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Філософія : навчальний посібник / за заг. ред. І. Ф. Надольного. Київ : Вікар, 2009. 624 с. С. 547.

Тузяк Я. М.,

*кандидат геологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та історичної геології і палеонтології,
завідувач Палеонтологічного музею
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ГІРСЬКИЙ КРИМ – ПРИРОДНА, КУЛЬТУРНА, ІСТОРИЧНА Й ДУХОВНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

Гірський Крим з його унікальними природними ресурсами – різноманітним ландшафтом, геоморфологічними і тектонічними структурами, мінералогічними і петрографічними пам'ятками, комплексами палеонтологічних решток (фосилій), зумовлених особливостями геологічної будови території, палеоекологічними й палеогеографічними обставинами та умовами розташування, немає аналогів у світі і не підлягає відтворенню. Це регіон з давнім історичним корінням, який поєднує у собі різні історичні епохи, культуру, архітектуру, звичаї народів, які проживали на його теренах з давніх-давен. Він приваблював, приваблює і надалі буде приваблювати увагу науковців, дослідників різних галузей наук, поетів, письменників, художників, туристів та пересічних громадян. Ця природна, культурна, історична й духовна спадщина України потребує охорони і збереження, бо з часу російської окупації перетворилася з «туристичної Мекки» на військовий полігон, екологічний стан якої погіршується.

Одним з засобів збереження й охорони унікальних територій, які не підлягають відтворенню і мають не лише національне, а й міжнародне значення є створення геопарків з включенням їх у Всесвітню мережу ЮНЕСКО – поняття про загальну спадщину людства (або «всесвітню» спадщину), яка об'єднує пам'ятки виняткової історичної та культурної важливості з природними скарбами, що представляють значний інтерес через їх значення та їх естетичну привабливість. Важливу роль у започаткуванні та популяризації концепції геопарку відіграло *ЮНЕСКО*. З законодавчої точки зору одна з правових сфер, яка наразі швидко розширюється та залучає спеціалістів у всьому світі, – це право на культурну та природну спадщину, яке намагається створити міцну нормативно-правову систему з послідовністю у захисті та збереженні цінностей спадщини.

З цього приводу вже було кілька директив Європейського Союзу, пов'язаних з мігруючими видами, дикою флорою та фауною, природними середовищами існування, архітектурною спадщиною тощо.

Створення геопарків ЮНЕСКО, яке розпочалося 20 років тому, породило чітке поняття регіональної спадщини з точки зору власності та її збереження. У геопарку ЮНЕСКО спадщина та людська спільнота становлять фундаментальні стовпи сталого будівництва та розвитку. Тут спадщина розглядається цілісно як концепція з прикладним аспектом – природні цінності (біологічні та геологічні) через призму історії та культури. Завдяки такому підходу і природі, і культурі дозволяється показати їхні взаємозв'язки та взаємне значення: культурні цінності природи як джерела натхнення в мистецтві, архітектурі, звичаях і фольклорних традиціях. Таке розуміння елементів спадщини, природних, культурних чи архітектурних, дозволяє, перш за все, чітко зрозуміти їх важливість і ризики, які їм загрожують. Це, у свою чергу, визначає ймовірність захисту та збереження історичної і культурної пам'яті громади.

Концепція геопарку охоплює три складові геоосвіту, геотуризм і геоконсервацію [2]. Специфікою геопарків є цілісне ставлення до обох складових природи: неживої *мінеральної*, або *георізноманіття*, та біологічної, або *біорізноманіття*. Важливість такого цілісного дослідницького підходу до природи впливає з того факту, що він одночасно підкреслює роль георізноманіття як основи для життя, а також демонструє причинно-наслідкові зв'язки та взаємозалежність між геологічними та біологічними процесами, які пропонують нам краще розуміння природи та масштаб загроз, з якими вона зараз стикається, з реальними наслідками, які можна побачити в заходах та ініціативах щодо збереження.

Геопарк – це організаційна та управлінська структура, яка сприяє розумінню громадськістю процесів і явищ геологічного минулого, таких як формування континентів, еволюція форм життя, вулканізм, зміна клімату тощо. Приваблива та часто інтерактивна презентація та інтерпретація минулих подій, яка є відмінною рисою практики геопарків, ефективно сприяє геоосвіті, підтримує розуміння громадськістю необхідності геоконсервації та підтримує розвиток геотуризму. У своїх високих досягненнях трьох вищезазначених компонентів парадигми георізноманіття менеджери та наукові дослідники геопарків ЮНЕСКО тісно співпрацюють для покращення суспільного життя та наук про Землю.

У геопарку геоконсервація тісно переплітається з *геоосвітою* та *геотуризмом*. Геопарки плануються та розвиваються як природні лабораторії, в яких об'єкти та природні явища – не завжди легко зрозумілі – пояснюються студентам та широкій громадськості. Як передбачено ЮНЕСКО важливим критерієм для заснування є екологічний аспект – «геопарк є спеціальним місцем для розвитку екологічної освіти, яке сприяє педагогічним і методичним інноваціям, дослідженням у галузі геонаук і розвитку міждисциплінарних зв'язків

між науками про життя та Землю, а також між ними та іншими дисциплінами, залученими до вивчення історії та культурної спадщини регіону» [2]. У геопарку наукове та освітнє значення спадщини надає позитивні переваги місцевим громадам через туризм. Усі геопарки пропонують прогулянки з гідом, які чергують природні пам'ятки, геологічні об'єкти, біологічні об'єкти та місця історичного значення. Під час одного такого маршруту можна побачити місцезнаходження певних видів рослин і тварин у регіоні або різні аспекти історії Землі: гірські породи, мінерали, скам'янілості, тектонічні та осадові структури, які пояснюють різним верствам населення і туристам путівники та інформаційні панелі.

Гірський Крим, володіє такими природними скарбами, які мають важливе значення для національної і світової науки і мають бути збережені для наступних поколінь. Це музей під відкритим небом з комплексом геологічних пам'яток природи – геоморфологічних, ландшафтних, гідрологічних, спелеологічних, мінералогічних, петрографічних, стратиграфічних [1], палеонтологічних та ін. Створення геопарку на цій території сприятиме збереженню геоспадщини, її популяризації на міжнародному рівні, розвитку і промоції наук про Землю, сталому економічному розвитку регіону.

Список використаних джерел:

1. Anfimova, G. V., K. I. Derevska, V. P. Grytsenko. Inventory and Monitoring of Reference Sections in the Crimean Mountains. *Proceedings of the National Museum of Natural History*. Vol. 15. 2017. P. 3–14. DOI: <http://doi.org/10.15407/vnm.2017.15.003>
2. Grigorescu, D. A. Paleontological Heritage and its Conservation in the UNESCO European Geoparks. *Geoconservation Research*. Vol. 4. Issue 1. 2021. P. 6–24. <https://doi.org/10.30486/gcr.2021.1932182.1095>

Цаплюк О. С.,
*асистент кафедри дошкільної і спеціальної освіти
Криворізького державного педагогічного університету
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Воєнний та пост-воєнний періоди накладають на суспільства та держави низку зобов'язань, породжують велику кількість викликів. Зокрема це проблеми налагодження відбудови та відновлення, подолання психологічних наслідків, економічні зміни, які залежать напряду від соціуму, проблеми реінтеграції деокупованих територій, повернення мігрантів тощо. Одним з невід'ємних елементів у вирішенні зазначених питань є освітня царина. Враховуючи, загальні євроінтеграційні тенденції (попри їх туманну на поточний момент перспективу), а також те, що відбудова України буде здійснюватись в тісній співпраці з іноземцями, питання формування соціокультурної компетентності у здобувачів різних ланок освіти є максимально актуальним. Це підтверджується також загальною переорієнтацією української освіти на компетентнісний підхід, виділення поняття «освітній процес» (останні редакції законів України Про освіту (2017) та Про вищу освіту (2014)) як такий, що формує гармонійну особистість через закладення компетентностей, виділення «м'яких навичок» і т. ін [2, 3]. При цьому є очевидним, що формування соціокультурної компетентності має відбуватись у чіткому націєцентричному векторі, і лише це може забезпечити одночасно міцну основу для відбудови країни, та якісні стосунки з представниками інших етносів, які ґрунтуватимуться на взаємній повазі.

Як ми зазначали в попередніх дослідженнях, полікультурне виховання (яке є одним з компонентів при формуванні соціокультурної компетентності) засноване на новоутвореннях з патріотичного виховання [4, с. 188]. Патріотичне виховання – на елементах українського народознавства, невід'ємним компонентом народознавства є українська мова, а також специфіка мовлення, комунікації прийнятої на цих теренах. Таким чином ми бачимо, що елементи соціокультурної компетентності (мовні, комунікативні, соціально-громадянські) є взаємопов'язаними за своєю суттю, а отже формування соціокультурної компетентності можливе за дотримання та врахування кожного з них в спеціально створених та підібраних умовах.

В дослідженні соціокультурної компетентності чи її окремих елементів, які ми окреслили, науковці звертають увагу на різні вектори взаємозв'язку цих елементів а також на особливості їх застосування в практичній комунікативній діяльності. На думку А. Вознюк, розглядаючи вимоги до успішної міжособистісної комунікації та участі в соціальних процесах, важливим є розуміння взаємодії національної культурної ідентичності та європейської [1, с. 80]. А. Ярмолюк зазначає, що ключовим аспектом в реалізації соціокультурної змістової лінії є формування ціннісних орієнтацій особистості. Це стає можливим якщо вивчати українську мову не ізольовано, а як складову національної культури, проводячи при цьому паралелі з духовними надбаннями народів світу в точках їх дотику (умовно загальнолюдські цінності). Авторка наводить три компоненти соціокультурної компетентності – країнознавчий, лінгвокраїнознавчий, соціолінгвістичний. Перший компонент передбачає знання про український народ, його традиції, звичаї, здобутки в різних сферах діяльності тощо. Другий компонент включає розуміння мови як культурного маркеру, носія культури народу. Третій компонент – це особливості національно-мовленнєвого етикету, знання правил національної невербальної комунікації та вміння застосовувати це в процесі практичної комунікативної діяльності у відповідності до конкретної мовленнєвої ситуації [5, с. 277].

Цікавим в межах нашої теми є дослідження причин прийняття рішень про міграцію проведене Д. Вілсон та ін. Так, науковцями було визначено, що загально-прийняті чинники міграції такі як соціальна нерівність, економічна та політична нестабільність, дискримінація і т.д мають незначний вплив на прийняття рішення про еміграцію. Отже, загальна задоволеність життям є одним з предикторів включених дослідниками до психологічної адаптованості людини. Психологічна адаптованість в свою чергу взаємопов'язана із соціокультурною адаптацією (психологічна адаптація – мотиваційний чинник що впливає з успіху міжкультурної взаємодії та всебічної діяльності в соціумі, тобто соціокультурної адаптації). Дослідження показало, що цілеспрямоване культурне навчання, засвоєння навичок, формування здібностей необхідних для успішної діяльності в межах конкретного соціуму є провідним чинником успішної соціокультурної адаптації, успішна соціокультурна адаптація підвищить вірогідність відсутності проблем із психологічною адаптацією, що призведе до зникнення потреб та мотивації до еміграції [6, с. 1496].

Отже, формування соціокультурної компетентності здобувачів освіти є важливим вектором діяльності в сучасній освітній царині. Грунтуючи роботу з формування соціокультурної компетентності на основі підкреслення всепроникного значення рідної мови, на засадах народознавства, патріотичного виховання, маємо можливість

сформувати відчуття гордості за свою країну, що сприятиме формуванню позитивного іміджу на міжнародній арені та підвищенню національного самовідчуття. Розуміння того, що збереження та примноження української культури є важливим завданням для кожного громадянина, оскільки вона формує національну свідомість та сприяє розвитку країни в цілому, є фактором успішного інтегрування в глобальне європейське суспільство та збереження національної ідентичності. Ці принципи мають бути в основі освітньої та культурної політики держави, що сприятиме розвитку громадянського суспільства та підтримці національних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Вознюк А. А. Формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку. Дитинство XXI століття: інноваційна освіта : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кременчук : Методичний кабінет, 2023. С. 79–81.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 27 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 04 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
4. Цаплюк О. С. Роль дитячої літератури в полікультурному вихованні дітей передшкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 51. 2022. С. 187–189.
5. Ярмолук А. В. Соціокультурний аспект формування комунікативної компетентності учнів 5–7 класів на уроках української мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Вип. 40. 2013. С. 276–279.
6. J. Wilson, C. Ward, H. Velichko, A. Bethel. Measuring Cultural Competencies: The Development and Validation of a Revised Measure of Sociocultural Adaptation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. Vol. 48, Is. 10. P. 1475–1506.

Чернишова Т. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Харківського національного університету Повітряних Сил

імені Івана Кожедуба

м. Харків, Україна

НАЦІОНАЛЬНО ОРІЄНТОВАНА ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК МЕНТАЛЬНОЇ ДЕОКУПАЦІЇ КРИМУ

Провідне місце в системі державних пріоритетів посідає освіта, що її ми розглядаємо в контексті цієї розвідки як важливий чинник націє- та державотворення. Без перебільшення можна стверджувати, що створення налагодженої системи національно орієнтованої освіти стає запорукою виховання свідомого та патріотично налаштованого громадянина. Освіта є тим суспільним інститутом, який забезпечує тяглість історичного процесу, передає духовну спадщину попередніх поколінь та готує на цьому ґрунті носіїв національної свідомості, що сприятимуть «формуванню подальшого професійного навчання і здійснення здобутків на користь власної держави з урахуванням національних пріоритетів» [1, с. 66]. За словами Б. Грінченка, «...в нас справа освіти є разом і справою нашого національного відродження. Коли ми хочемо чогось досягти як національний організм, мусимо з усієї сили стати до освітньої роботи» [3, с. 26].

Цілком можливим є ствердження, що українізація освіти має стати першочерговим заходом влади щодо реконструкції національної ідентичності в деокупованому Криму та подібним до тих зусиль урядів української держави доби 1917–1921 років, які були спрямовані на утвердження «ідеї державності української мови в системі національних духовних цінностей» [4, с. 7]. Вважаємо, що подібна аналогія є прийнятною, оскільки «заведення рідної мови по всіх школах од нижчих до вищих» [6, с. 399] відбуватиметься в деокупованому Криму в умовах русифікації всіх галузей суспільного життя та маргіналізації системи україномовної освіти. Ще до окупації Криму 2014 року «за сприяння» української влади мешканцям півострова було завдано «соціокультурної травми» [8]: за допомогою тоталітарної імперської мови, якій тут надано статус регіональної, сконструйовано потрібну майбутньому агресорові соціальну реальність та майже згорнуто процес формування української національної ідентичності. Як слушно в цьому контексті зазначає О. Газізова, «через недостатню

підтримку Україною української та кримськотатарської громад, які здатні були б протистояти сепаратистським загрозам, ідеологічна війна на теренах Криму була програна ще до 2014 р.» [2, с. 179].

Станом на 2024 рік у Автономній Республіці Крим відсутні українські школи, українську мову як предмет навчання не запропоновано навіть як факультатив, як це було в минулі роки окупації (приміром, у 2022/2023 навчальному році 197 дітей з 230 тисяч навчалися рідною мовою). У 2023 році з тимчасово окупованого Криму до українських закладів вищої освіти вступили лише 86 абітурієнтів (найвищий показник був у 2015-му році, коли з Криму до українських вишів вступили 943 дитини). Отже, можна констатувати, що українознавчий компонент в освіті на окупованому півострові вилучається, усі спроби нечисленних громадських об'єднань щодо популяризації української мови зводяться нанівець, російські наративи домінують у культурній, освітній та інформаційній сферах. У такий спосіб знищується українська ідентичність в Криму. За даними аналітичного огляду уповноваженого із захисту державної мови за 2021 рік, «громадяни, які мешкають на тимчасово окупованих територіях, не мають змоги вільно демонструвати українську національну ідентичність та сприяти збереженню і популяризації української мови» [7].

Отже, десятиліття окупації Криму сприяли вихованню того покоління, у якого повністю відсутня українська національна ідентичність. Зросла нова генерація нації, проте, на жаль, не української. Саме тому найнагальнішою та, на нашу думку, найважливішою повинна буде стати саме ментальна деокупація кримчан, зміна в когнітивних «налаштуваннях», що можливе лише за умов послідовної українізації освіти. Слід зауважити, що, за словами заступниці постійного представника Президента України у Криму О. Куришко, наразі в Україні триває розробка стратегії когнітивної деокупації Кримського півострова, що має забезпечити «ментальне повернення кримчан в український культурний та інформаційний простір» [5] та вирішити зокрема й питання освіти. Необхідно насамперед імплементувати положення українського законодавства в галузі освіти, створюючи таким чином надійний фундамент націєтворення, а також послідовно вирішувати не менш важливі питання стосовно залучення до закладів освіти педагогічних та науково-педагогічних працівників з материкової України та перепідготовку тих, хто працював за освітніми стандартами країни-агресора; повернення до Криму вищих навчальних закладів, яким довелося виїхати через окупацію півострова 2014 року; забезпечення освітнього процесу навчальною та методичною літературою українською мовою тощо. Слід зауважити в цьому контексті, що збереження Таврійським національним університетом імені В.І. Вернадського своєї самобутності в умовах реінтеграції українських вишів дозволить цьому навчальному закладові як флагману вищої освіти Криму успішно

виконувати завдання освітньої реінтеграції півострова, маючи для цього професіоналів та збережені традиції підготовки фахівців для українського суспільства.

Таким чином, вважаємо, що стратегія когнітивної деокупації Криму має ґрунтуватися насамперед на створенні національно орієнтованої освіти всіх рівнів, що дозволить послідовно реорганізувати культурний та ідеологічний простір і майже наново сформувати українську ідентичність мешканців півострова.

Список використаних джерел:

1. Атаманюк З. М. Національно орієнтована освіта в Україні. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2022. № 1. С. 64–70.

2. Газізова О. Українська мова та культура в Кримській області УРСР в 1950–1960-х роках: від розвитку до занепаду. *Українознавство*. 2021. № 4(81). С. 169–180.

3. Грінченко Б. Перед широким світом. Київ : З друку. С. А. Борисова, 1907. 320 с.

4. Данилевська О. М. Мова в революції та революція в мові: мовна політика Центральної Ради, Гетьманату та Директорії УНР : монографія. Київ : Інститут української мови НАН України, 2009. 176 с.

5. Мокрушин С., Спірідонов Р. Як повернути не лише Крим, а й кримчан? В Україні розробляють стратегію когнітивної деокупації Кримського півострова. URL: <https://ua.krymr.com/a/yak-povernuty-krym-i-krymchan-stratehia-kohnitivnoi-deokupatsii-pivostrova/32587377.html> (дата звернення: 05.03.2024).

6. Національні процеси в Україні: Історія і сучасність: Документи і матеріали: довідник : у 2-х ч. / упоряд.: І. О. Кресіна (кер.) та ін. Київ : Вища школа, 1997. Ч. I. 583 с.

7. Огляд щодо обмеження функціонування української мови на тимчасово окупованих територіях України. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/oglyad-ukrayinskoji-movi-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayini> (дата звернення: 05.03.2024).

8. Старинський М. В., Завальна Ж. Мовна політика СРСР як інструмент спричинення соціокультурної травми та її наслідки для сучасного українського суспільства. *Man and society in the dimensions of socio-cultural transformation: scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. Р. 75–103.

НАПРЯМ 2. УКРАЇНСЬКИЙ КРИМ: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-6>

Васецький В. Ю.,

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу держави і права
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ: ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Проблема Криму знаходиться у загальному контексті загарбницької політики Російської Федерації. Ця проблема є багатогранною, вона стосується, зокрема, української території – Кримського півострова, корінного народу – кримських татар, витіснення, а по суті знищення цілого народу. У світлі агресивної війни проти України, анексією Росією Криму ще у 2014 р. проблема повернення Криму до України є одним з головних напрямів боротьби Українського народу. У цьому зв'язку актуальним є питання ідентичності кримського народу, що історично сформувався в Криму.

Кримські татари офіційно визнані корінним народом у складі України [1]. Європейський Союз та інші міжнародні організації також визнають кримських татар корінним народом Криму [2]. Однак російський уряд вважає кримських татар лише «національною меншиною» [3]. Така позиція Росії знаходиться у загальній концепції, яка притаманна імперській політиці.

В російській історіографії з кінця XVIII ст. стверджувалося уявлення, що після заснування Батием Золотої Орди (1236 р.) більша частина її кочового населення були татари, що прийшли з Азії, які прийшли разом з монголами. Це породило штучно створений етнонім «монголи-татари», який широко використовується і в сучасній російській літературі [4, с. 229]. Разом з тим, Кримські татари сформувалися як народ у Криму і є нащадками різноманітних народів, що жили в Криму у різні історичні епохи. Основу антропологічного типу становлять представники європеїдної раси. Найважливіша роль у формуванні кримськотатарського народу належить західним кипчакам,

відомим в українській історіографії під ім'ям половців. Кримські татари за етнічним походженням є східноєвропейським тюркським народом, що історично сформувався в Криму.

Остаточо процес формування народу завершився в період Кримського ханства. Хоча історичну державну основу йому надали монголо-татари, проте вони через меншу численність розчинились у місцевому населенні [5].

Кримські татари в основному прийняли іслам в XIV столітті, і після цього Крим став одним з центрів ісламської цивілізації в Східній Європі. Панування Золотої Орди було в цілому обтяжливе для народів, що населяли Крим, тому вже з початку XV століття в Криму з'явилися тенденції до від'єднання від Золотої Орди. Фактичну незалежність Криму від Золотої Орди відраховують з початку правління на півострові Джаніке, дочки хана Золотої Орди Тохтамиша, яка всіляко підтримувала Хаджі Герая у боротьбі за Кримський престол. Після смерті Джаніке він був змушений виїхати з Криму до Литви [6, с. 58–64].

У 1441 році посольство від представників кількох найсильніших родів Криму, включаючи золотоординські клани Ширин і Барин і Куманський клан – Кипчак, вирушило в Велике князівство Литовське, щоб запросити Хаджі Герая правити в Криму. З цього моменту починається наступний етап боротьби Герая за владу, який в основному приходить на 1441–1445 рр. В результаті Хаджі Герай домігся перемоги та став правителем Криму. Точний рік заснування незалежного Кримського ханства встановити складно, але частіше їм вважається 1449 р. Він став засновником династії Гіреїв, що правила до анексії Кримського ханства Росією в 1783 році. Столицею ханства за Хаджі Герая став Чуфут-Кале, укріплене місто неподалік сучасного Бахчисарая.

Під час правління Менглі Герая, сина Хаджі, військо Великої Орди, яка тоді ще існувала, вторглося в Крим з півночі, кримський хан виграв генеральну битву, наздогнавши військо ординського хана. Орда припинила своє існування, і кримський хан став наступником цієї держави. Відтоді Кримське ханство стало однією з найсильніших держав Східної Європи аж до початку XVIII століття.

Кримське ханство часто брало участь у конфліктах на боці тієї чи іншої держави або саме було стороною військового конфлікту. У таких випадках кримськотатарська армія брала участь у походах на чолі з ханом. Одним з відомих є похід 1571 року, який закінчився взяттям Москви, при цьому сам Іван IV Грозний втік з міста і не з'явився після підпаду передмістя Москви. Причиною цього походу було захоплення Іваном IV Казані та Астрахані.

Доба Кримського Ханства – це період розквіту кримськотатарської культури, мистецтва та літератури.

Історія взаємовідносин козаків та татар не є однозначною. Були моменти як суттєвих конфліктів, так і військової співпраці. Найбільш відомою є союз гетьмана Хмельницького з ханом Ісламом-Гіреєм та правобережного гетьмана Дорошенка з Селім-Гіреєм. У ході повстання Хмельницького протягом 1648 року українсько-кримське військо здобуло перемоги над поляками в битвах під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями. Однак союз був відносно короткочасним. Союз кримського хана з Гетьманщиною було розірвано, що призвело до трагедії під Берестечком. Разом з тим, татари допомагали козакам у Конотопській битві, в ході якої їм вдалося розбити московське військо.

У війні між Російською та Османською імперіями, що проходила в 1768–1774 рр., російські війська у 1771 році зайняли Крим. 8 квітня 1783 р. Катерина II видає маніфест «Про прийняття півострова Кримського, острова Тамані і всієї Кубанської сторони під Російську державу». Кримське ханство ліквідувалось, а Крим ставав частиною Російської імперії. Перехід Криму до Росії приніс багато змін для життя півострова. Поступово зникають риси життя минулих сторіч. Після 1783 р. розпочалася перша хвиля масового виїзду з Криму татар. Греки та вірмени були переселені ще в 1778 р. Разом з тим, півострів активно заселяли нові жителі, переважно росіяни та українці. В 1783 р. заснований Севастополь, в 1784 р. закладений Сімферополь. Саме ці міста згодом стануть найбільшими та центральними на півострові. Це була цілеспрямована політика Російської імперії, яка мала місце протягом всього періоду, протягом якого Крим знаходився під порядкуванням Москви. А. Герцен зазначає, що з початку 90-х рр. XVIII ст. починається перша хвиля еміграції кримських татар до Туреччини. В той же час царський уряд починає здійснювати програму заселення нових територій. Першим засобом було заселення у створеної Таврійської області звільнених солдат. Переселенці створили ряд нових поселень, які існують і понині. Крім цього, сюди переселялись селяни, господарі яких отримували тут значні земельні наділи за рахунок земель татар, що емігрували [4, с. 238–239].

1944 р. став роком головної трагедії у кримській історії. 18 травня 1944 р. за наказом Сталіна весь кримськотатарський народ був звинувачений у колабораціонізмі та депортований з Криму. У злочині було задіяне 32000 енкаведистів. Загалом депортували 193 865 кримських татар. У 1991 р. Україна отримала незалежність. Тільки тоді Верховна Рада України своєю постановою від 12 листопада 2015 року визнала депортацію кримських татар 1944 року геноцидом і проголосила 18 травня Днем пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу [7].

Немає сумніву у перемоги України над російськими окупантами. І завдяки цієї перемоги Крим та депортовані кримські татари знову повернуться на свою Батьківщину.

Список використаних джерел:

1. Про корінні народи України: Закон України 2849-IX, редакція від 31.03.202 / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 38. Ст. 319.

2. EU Association Agreement with Ukraine. *European Parliament resolution of 11 February 2021 on the implementation of the EU Association Agreement with Ukraine (2019/2202(INI))*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0050_EN.html (дата звернення 02.03.2024).

3. Uehling G.L. Having a Homeland: Recalling the Deportation, Exile, and Repatriation of Crimean Tatars. Vol. 2. University of Michigan, 2011. 521 p.

4. Герцен А. Г. Крымские татары. *От киммерийцев до крымчаков* / ред. И. Н. Храпунов, А. Г. Герцен. Симферополь : «Доля», 2007. С. 228–240.

5. Історія Криму. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_Криму_Золота_Орда_Заснування_Кримського_ханства (дата звернення 02.03.2024).

6. Герцен А.Г., Могаричев Ю.М. Крепость драгоценностей. Кырк-Ор. Чуфут-кале. Симферополь : Таврия, 1993. 126 с.

7. Про визнання геноциду кримськотатарського народу: Постанова Верховної Ради України № 49–50 від 12.11.2015 / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. Ст. 469.

Доценко В. О.,

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри всесвітньої історії та археології

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

ПЕРЕСЕЛЕННЯ ЄВРЕЇВ ДО ПІВНІЧНОГО КРИМУ ЯК ОДНА З ПЕРШИХ СПРОБ КОМПАРТІЙНОГО РЕЖИМУ ЗМІНИТИ ЕТНІЧНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ КРИМУ

Наприкінці XIX ст. в європейській частині Російської імперії сільським господарством займалися 3,21 % від усього єврейського населення. Зосереджувалося воно на Півдні України, де було 36 єврейських колоній, у яких нараховувалося 29612 хліборобів [1, с. 67]. Заняття сільським господарством приносило євреям невеликі прибутки. До того ж, існувала заборона царського уряду наділяти євреїв землею для ведення сільського господарства. Тому переселення на Південь України для заняття землеробством не було самоціллю для жителів єврейських містечок України. Але, не дивлячись на неприбутковість сільського господарства, це була можливість для єврея вирватися з відсталого містечка. Деякі хотіли використати переселення на Південь України для зміни свого соціального статусу. Потрапивши до іншої категорії, єврейські переселенці поступово залишали колонії та переселялись в промислові міста. Там вони повертались до своїх традиційних занять ремеслом та посередницькою торгівлею. Поступово в містах Півдня України – Одесі, Миколаєві, Херсоні, Судаку, Керчі сформувались численні єврейські общини.

Частина єврейського населення колонізувало північні райони Кримського півострова. Крим їх приваблював не тільки благодатним кліматом, а й тим, що тут уже здавна вони займалися сільським господарством. Жили євреї там спокійно, не знали погромів з боку татарського населення. Не дивно, що у Криму ще з кінця XIX ст. існувало чимало єврейських колоній, які займалися виноградарством, овочівництвом та садівництвом. На початку XX ст. на півострові проживало понад 60 тис. євреїв, а в 1917 р. там налічувалось їх понад 68 тис. (8,4 % від усього населення Криму). Багато з них займалися сільським господарством [2, с. 80]. Землеробські єврейські поселення переважали в північній степовій частині півострова, зокрема, переселенці з Волинської губернії населяли територію поблизу Джанкою та Перекопа.

У 1919-1920 рр. у період окупації Півдня України і Криму денікінцями сіоністські організації за сприяння закордонних благодійних товариств створили в Криму ряд с/г кооперативів. Вони успішно розвивалися й розширювали свою діяльність. На конференції представників сіоністських організацій півдня України, Росії та Криму, яка відбулася в жовтні 1919 р. у Балаклаві, зазначалося, що на півострові можна створити ряд нових сільськогосподарських об'єднань, де молодь набувала б спеціальності, необхідні для розвитку землеробства. У 1920 році із встановленням у Криму радянської влади сіоністські діячі почали терміново виїжджати звідти в Палестину. Проте багато членів кооперативів залишилися на місцях і організували нові с/г колонії, зокрема, кооперативи «Ахва» (Братство) й «Херут» [2, с. 69]. В Алушті, Бахчисараї і Керчі активно велась підготовча і організаційна робота з облаштування однотипних кооперативів. У 1921–1922 рр. активісти з «Ахва» заснували ряд сільськогосподарських об'єднань під назвами «Кадімо», «Ахдут», «Бейт-Лехем» та ін. Всі створені кооперативи об'єднувались спільною метою і завданнями. По-перше, оздоровити і підняти господарське життя євреїв на півдні України та в Криму, по-друге, надати всебічну допомогу єврейській еміграції до Палестини. 1923 р. сіоністські кооперативи зазнали переслідувань з боку компартійних органів. Але, незважаючи на штучно створені для них труднощі фінансового і адміністративного характеру, вони продовжували розвиватися. Наприкінці 1922 – на початку 1923 р. був створений кооператив-комуна під назвою «Тель-Хай», що об'єднав 106 чоловік, які мріяли підготуватися до с/г роботи в кібуцах на землі Палестини. Подібна комуна була створена також поблизу залізничної станції Колай (нині – Азовське). Вона займалася вирощуванням винограду, овочів та інших видів с/г продукції. Того ж року були створені ще 2 комуни: одна з них – у районі Джанкоя під назвою «Га-Мишмар», а друга поблизу Євпаторії під назвою «Хакай». Загалом було організовано 4 с/г комуни. Наприкінці 1924 р. таких кооперативів було вже 18. У них працювали близько 1600 селян [1, с. 69].

На початку 1920-х років компартійні органи стали розглядати можливість здійснити переселення євреїв містечок Правобережної України та Білорусії до Криму та Півдня України. Ідею переселення підтримали в кінці 1923 року євсекції. Проект отримав позитивне схвалення від Л. Каменєва, М. Бухаріна та Л. Троцького. Прихильниками проекту створення єврейської автономії в Криму та Півдні України голова ЦВК СРСР. М. Калінін, голова ВУЦВК Г. Петровський.

Основною «рушійною силою» реалізації проекту став виходець з Криму, організатор соціал-демократичного руху на півострові Юрій Ларін (Михайло Лур'є). Він називав консолідуючою ідею організації єврейської республіки в Криму і розселення на його території 280 тис.

євреїв для створення єврейської більшості в регіоні. Однак за уточненим планом переселення, який розробила президія ЦВК СРСР, передбачалось землеоблаштувати в Криму за 10 років 100 тис. єврейських сімей. [3, с. 432]. Даний проєкт при його реалізації докорінно б змінив би національний склад населення півострова. При проживаючих на початку 1920-х років в Криму 700 тис. осіб, додалися при землеоблаштуванні євреїв ще близько 300 тис. осіб. Євреї перетворились би на другу, після росіян, національну групу в Криму, потіснивши при цьому кримських татар. Останні втратили б статус корінного народу навколо якого створювалась автономія. Крім того землеоблаштування євреїв вилучило з обороту значні земельні фонди в північному Криму, і не дозволило б реалізувати програму землеоблаштування кримських татар та переселення татар з Туреччини та інших регіонів СРСР.

Наміри властей переселити до Криму 100 тис. переселенців викликали протест з боку татарської опозиції в Криму, очолюваної головою Кримського ЦВК Вели Ібраїмовим і головою Кримської РНК Дерен-Айормом. Вони намагалися довести центральним органам влади СРСР і РРФСР, що переселення євреїв до Криму зачепить земельні інтереси місцевого татарського населення. Подібну позицію зайняв і перший секретар Кримського обласного комітету ВКП(б) С. Д. Петропавловський. [4, с. 12–13].

Був висунутий також проєкт керівника євсекції РКП(б) А. Брагіна, який запропонував створити автономну область на території Північного Криму, в степовій південній частині України і Чорноморського побережжя, включаючи і територію Абхазії.

Очевидно, що задеклароване радянським режимом переселення і спроба створити єврейські автономні утворення на Півдні України та в Криму мали і завуальовані обставини. Історія свідчить, що доля одного, п'яти, або двадцяти мільйонів чоловік для радянського режиму нічого не значить. Мета, яка висувалась компартійним режимом, мала прихований підтекст. Більшовикам потрібно було обґрунтувати факт існування євреїв в Радянському Союзі, бо їх існування суперечило постулатам марксизму-ленінізму. Єврейство протягом тисячоліть плекало своє духовне, релігійно-общинне середовище, особлива увага до якого пояснюється відсутністю території і ознак національної державності. А цього, з комуністичної точки зору, існувати не могло. Можливо тому і в подальшому буде простежуватись негативне ставлення радянської влади до єврейства. Можливо, як пише російський дослідник А. В. Блюм, система, яка не потребувала обґрунтування свого існування, могла і не побачити потребу у вирішенні протиріччя у існуванні єврейських громад. В кінці кінців, протиріччя не було першим і не буде останнім в філософії марксизму-ленінізму. Але ж

воно було дуже разючим. Тому влада прагнула «притягти» євреїв до певної території, надати їм карикатурне самоуправління [5, с. 150].

18 березня 1926 року Політбюро ЦК ВКП(б) прийняло постанову «Про переселення євреїв в Крим». Для переселення євреїв виділялись землі у Джанкойському та Євпаторійському районах Криму. Один із пунктів постанови передбачав обов'язкове залучення до програми облаштування переселенців єврейських закордонних товариств. Компартійні органи укладали з єврейськими товариствами договори на організацію різноманітних допомогових кампаній. Закордонні товариства зобов'язувались кредитувати переселенські колективи, допомагати у будівництві інфраструктури у переселенських районах. Переважно кошти виділяли Агро-Джойнт, ЄКТ та ТРП. Для прикладу, у 1925–1926 рр. при переселенні 10 тис. сімей було витрачено 8,435 млн. крб., з них власні кошти переселенців склали 2 млн., кошти Агро-Джойнт – 3,6 млн., ЄКТ – 200 тис., ТРП – 150 тис. і прорадянського ТЗЕТу – 50 тис. [6, с. 66].

Отже, на початку 1920-х рр. єврейським громадським об'єднанням спільно з закордонними товариствами вдалося створити на Півдні України та в Криму ряд с/г кооперативів. Єврейські кооператори, які розвивали власне виробництво с/г продукції, розглядали кооперацію через призму можливої еміграції до Палестини з метою створення там єврейської держави. С/г колонії дали можливість єврейській громадськості клопотати перед компартійними органами про початок кампанії з аграризації українського єврейства та розпочати в середині 1920-х рр. переселенський рух у південноукраїнські райони. Кампанію аграризації євреїв компартійні органи використали з метою зміни складу населення Криму та протидії прагненням кримських татар реалізувати власний проект зі створення національної автономії.

Список використаних джерел:

1. Хонігсман Я. С. Колективізація, голодомор і занепад єврейського землеробства в Україні. *Український історичний журнал*. 1994. № 2–3. С. 66–74.
2. Рабінович Я. Й. На зламі віків: до 1000-річчя проживання євреїв в Україні. Київ : Б.в., 1998. 359 с.
3. Смолій В., Кульчицький С., Якубова Л. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи (Аналітична доповідь). Київ : Інститут історії України НАН України, 2016. 616 с.
4. Горюнова Є. О. Соціально-політичні процеси в селі Кримської АРСР 1920-х років : автореф. дис. ... канд. істор. наук. Запоріжжя : ЗНУ, 1999. 19 с.

5. Журба М. А., Доценко В. О. Шестикутна зірка над полем: Життя і смерть єврейського землеоблаштування в Україні (20–30-ті роки ХХ століття). Київ, 2005. 230с.

6. Місінкевич Л. Єврейська і польська національна меншина Поділля (20–30 рр. ХХ ст.). Київ : Хмельниц. ін-т регіон. упр. та права, 2001. 254 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-8>

Захожай З. В.,

*кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри філософії та історії*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

КОМПАРТІЙНА ПОЛІТИКА ЩОДО МАЛИХ НАРОДІВ КРИМУ В 1920-ТІ РОКИ

Після поразки Українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. українські більшовики, що мали намір включити до складу радянської України всю колишню Таврійську губернію, отримали попередження від «старших братів» з РКП(б): Крим повинен належати Росії. 21 січня 1921 р. на спільному засіданні Кримського ревкому та Кримського обкому РКП(б), було прийнято резолюцію: «Визнати найбільш бажаним підпорядкувати Крим безпосередньо Москві на становищі автономної одиниці, надати їй назву «Кримська автономна область». З огляду на мету революції на мусульманському Сході було вирішено створити видимість самостійного Криму. 18 жовтня 1921р. проголошено Кримську Автономну Соціалістичну Радянську Республіку.

Компартійні органи влади в Криму зіштовхнулися з цілою низкою національних проблем. У Криму проживала за переписом 1921 р. – 719,5 тис. осіб., окрім кримських татар (до 25,9%), українців та росіян (51,5%: перепис обліковував їх як одну національну групу), ціла низка малочисельних народів. Зокрема: 36 тис. євреїв, 32 тис. німців, 23 868 греків, близько 10 тис. ромів, 5 564 караїмів, 8 тис. кримчаків, 10 тис. вірмен, 2 370 тисяч естонців 500 айсорів та 300 італійців. [4, 8].

Враховуючи етнічний склад населення, кримська автономія могла бути тільки територіальною. Однак Кремль створював видимість того, що КрАРСР має, подібно до всіх інших автономій, національний характер, висуваючи на провідні посади в республіці діячів кримсько-

татарського походження. Втім, більшовики лише намагалися використати кримськотатарське питання з найвищою ефективністю для забезпечення власних політичних амбіцій, а створена ними на півострові автономія мала територіальний, а не національний характер. Тим паче, в Криму практикувалося створення окремих національних районів титульного народу, неприбутанне національним автономним республікам: так, у 1930-х рр. було створено 6 кримськотатарських національних районів (Балаклавський, Фоті-Сальський / Куйбишевський, Бахчисарайський, Ялтинський, Алуштинський, Судацький), а також 2 німецьких (Бінок-Онларський і Тельманівський), 2 єврейських (Фрайдорфський і Ларіндорфський) та 1 український (Ішунський).

Тому, проголошення курсу на коренізацію на XII з'їзді РКП(б) у квітні 1923 року, який передбачав створення умов для політичної та культурної інтеграції різних народів та етнічних груп, що проживали на території СРСР в єдину політичну систему – на півострові мав свої особливості. Формування освітньої мережі мало забезпечити створення нової соціальної бази для реалізації програми культурної революції в радянській імперії. Крім того, коренізація мала забезпечити Кремлю контроль над окраїнами не тільки силовими, а й адміністративно-політичними засобами.

У Криму питання коренізації було розглянуто на спільній нараді партійних та місцевих органів влади в червні 1923 року. Рішенням наради передбачалось створення національних сільрад, районів та розвиток освіти мовами меншин. В 1925 році з'явилась посада Уповноваженого з охорони прав національних меншин Всеросійського ЦВК при виконкомі Кримської АСРР. Він мав реалізовувати спільно з місцевою владою компартійну політику щодо національних меншин. При Кримському обкомі РКП(б) працювали секції національних меншин: вірменська, німецька, естонська, єврейська та татарська (до 1927 р. мусульманська).

Позитивними моментами процесу коренізації в Криму стали розвиток системи національних освітніх закладів, становлення мережі культурних товариств, бібліотек та театрально-мистецьких закладів. Тут необхідно зазначити, що здійснювалась окрема політика, щодо національних меншин, які згідно компартійної політики народи імперії ділились на «культурно розвинуті» та «культурно відсталі». Першим приділялась більша увага. Зокрема, у створенні мережі шкіл з національною мовою навчання, організації культурних установ та бібліотек. Так, для потреб караїмів влада організувала дві школи. При цьому в них навчання здійснювалось російською, бо, як було зазначено, «рідної мови в них немає, а розмовна татарська мова не може служити мовою викладання», в той же час «у молодших групах зазначених шкіл «доводиться вдаватися до допомоги рідної, тобто розмовної татарської мови» [6, 28].

Для естонців існувала інша пропорція – одна відкрита школа охоплювала 320 дітей. Крім того, так звані «культурно розвинуті» народи мали переважне право на організацію діловодства власною мовою. А «культурно відсталі» лише на організацію мережі освітніх установ та поступове створення власних управлінських кадрів [3, 44].

У Кримській АСРР на 1925 рік працювали 10 вірменських та 11 грецьких шкіл, а вже в 1927 відповідно 14 та 18 [2, 85]. Існували окремі бібліотеки для караїмів і кримчаків. Для навчання ромських дітей в Сімферополі працювала початкова школа, яка не могла вдовольнити потреби громади, яка в більшості своїй була неписьменною. Однак, необхідно зазначити, що створена компартійними органами централізована освітня мережа не включала в себе етноконфесійні навчальні заклади.

Одночасно проводилась політика направлена на знищення націонал-буржуазних проявів у житті етноменшин Криму. Боротьба з «національними угрупованнями» передбачала застосування превентивних арештів серед колишніх активістів національних партій, громадських організацій.

Показовим прикладом політики компартійних органів щодо малих народів є політика направлена на «радянізацію» естонської громади півострова. Політика коренізації щодо кримських естонців в 1920-ті роки здійснювалась в межах загальнодержавної політики щодо національних меншин Заходу, які вже мають власні національні держави. За переписом населення півострова 1921 року в Криму проживало 2371 естонців. З них, в сільській місцевості – 1613. В основному естонські села існували в Сімферопольському, Євпаторійському та Джанкойському повітах [4, 10-11]. Більшість дорослого населення були писемними. Цей фактор визначав і особливий підхід до реалізації владної політики. Для потреб розвитку естонської громади при Кримському обкомі партії діяла естонська секція і існувала посада естонського інструктора. Пропаганду серед естонців партійні функціонери здійснювали за допомогою періодичної преси, національного клубу та мережі просвітницьких гуртків.

В 1923 році, в місцях компактного проживання естонців, було створено 2 національні сільради. У їх роботі використовувалась естонська мова.

Унікальною громадою міжвоєнного Криму була айсорська громада, яка утворилася з турецьких біженців. Культурно-пропагандистську роботу з дорослим населенням влада проводила через спеціальну секцію грецького клубу. Крім того, для ліквідації неписьменності серед дорослих провадив пункт з ліквідації неписьменності, де навчання велося рідною мовою. Частина айсорських дітей навчалася у вірменських школах, оскільки володіла вірменською мовою [1, 107].

Національна політика компартійних органів в Криму в 1920-ті роки була багатовекторною і спочатку враховувала інтереси різних етнічних громад. Однак, найбільше уваги приділялось забезпеченню вимог і потреб найбільшого корінного народу. Це, на думку Л. Якубової, пояснювалось не увагою до кримських татар, а наміром керівників РКП(б) представити Крим як «вікно на Схід» з метою перспективного насадження комунізму у середовищі азійських народів [5, 444]. Цей фактор і визначав особливий підхід до малочисельних громад півострова.

З 1929 року розпочався новий період у компартійні політиці стосовно малих народів Криму. Поступово згортаються заходи з розвитку національної освіти, розпочинаються арешти культурних діячів, закриваються мистецькі установи. Зокрема, щодо кримських караїмів, у 1930-ті роки влада здійснювала поступову політику направлену на знищення релігійних общин, ліквідації мережі духовної освіти.

Загалом, упродовж 1920-х років компартійні органи, здійснюючи політику коренізації, прагнули зміцнити власну диктатуру, налаштувати позитивно до влади національне селянство, з подальшою реалізацією програми колективізації, виявити, а згодом придушити «буржуазний націоналізм».

Список використаних джерел:

1. Журба М. А., Кондратюк Г. М. Етнополітика більшовицького режиму та проблеми народної освіти в Криму (20–30 рр. XX ст.). Київ, 2005.
2. Кондратюк Г. М. Національна політика в Кримській АРСР у 20–30 роках XX століття. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014.
3. Мартин Тері Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923–1939 роки). Київ : Критика, 2013.
4. Предварительные итоги переписи в Крыму в 1921 году. Симферополь, 1922.
5. Смолій В., Кульчицький С., Якубова Л. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи (аналітична доповідь). Київ: Інститут історії України НАН України, 2016.
6. Яблуновська Н.В. Журнал кримських караїмів «Бизыл Йол» («Наш шлях») у світлі традицій караїмської преси і національної політики Кримської АРСР. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 55. Том 2. С. 27–30.

Кадрі-заде З. І.,

студентка магістратури 1-го курсу

кафедра східної філології

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

**ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО
ТА ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА
КРИМСЬКИХ ТАТАР: ОСОБИСТИЙ ДОСВІД
ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЮ МОВАМИ**

Досвід роботи у якості перекладача в сфері образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва кримських татар а також співпраця з Громадською організацією «Алем» [9] сприяли дослідженню та аналізу термінології кримськотатарської мови в відповідній галузі знань.

Важливо відзначити, що громадські організації, що працюють у сфері кримськотатарської культури, підтримують постійний зв'язок із фахівцями-філологами та носіями кримськотатарської мови. Це сприяє передачі певних смислів з однієї культури в іншу, об'єднанню громад і полегшенню інтеграційних процесів у державі. Спеціалісти здійснюють переклади на кримськотатарську мову або з неї, намагаються оперувати фаховою термінологією у різних галузях людської діяльності. Робота також зумовлена перехідним станом писемності мови до латинської абетки та проблемами відсутності відповідних орфографічних та орфоепічних довідників [14, с. 205–208]. Тому, на нашу переконливу думку, фундаментальні філологічні та лінгвістичні дослідження мають продовжуватись у вищих навчальних, наукових та дослідницьких установах.

За часи незалежності України, кримськотатарське декоративно-ужиткове мистецтво пройшло шлях від занепаду й руйнівного стану до відродження, популяризації серед кримських татар та гостей півострова. Це стало не лише символом Криму, але й виявилось важливою складовою його культурної спадщини. У післядепартаційні 90-ті роки процес відродження ювелірного мистецтва, мідного промисла, вишивки [5, 7], гончарства, килимарства та інших напрямків народної творчості виявився справжнім викликом та подвигом.

Наполегливість та відданість цієї справі привели до результатів: твори майстрів та художників кримськотатарського декоративно-ужиткового мистецтва стали відомими не лише в Криму, а й за його межами,

здобули популярність в Україні, Європі та в приватних колекціях світу [5, с. 265–266]. А у 2021 році елемент нематеріальної культурної спадщини «Орнек – кримськотатарський орнамент та знання про нього» був внесений ЮНЕСКО до «Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства» [9].

В результаті спільної роботи в соціо-культурному проєкті ГО Алем, який був пов'язаний з образотворчим та декоративно-ужитковим мистецтвом кримських татар, було здійснено переклади статей з української на кримськотатарську мову та було оброблено певний обсяг термінів [1, 2, 3, 5]. Складність перекладу полягала в тому, що деякі з термінів тільки в наш час почали активно входити в обіг мови або були забуті з причин депортації та занепаду ужиткового мистецтва, наприклад: репрезентативний список – *representativ cedvel*; нематеріальна культурна спадщина – *maddiy olmağan medeniy asabalıq*; загальноукраїнський культурний простір – *butünukrain medeniy alan*; високоворсовий килим – *yüksek havlı kilim*, або *halı*; майоліка – *sıg qaralama* або *seramik* то що.

Зазначимо, як в кримськотатарських, українських так й в іншомовних джерелах, напис одного й того ж терміну можна зустріти по-різному, наприклад: *maqlama* – *mıqlama* – *mıhlama*; *el-qar* – *el qarlagı*; *Qıran-qar* – *Qıran qarı* то що. Це пояснюється відсутністю певних слів у орфографічному словнику, або причетністю певним діалектам кримськотатарської мови та виконанням робіт по збору та фіксації назв предметів без знань кримськотатарської мови.

Окрім цього в інформаційному просторі є приклади недоречного або ймовірно прийнятного перекладу й з кримськотатарської мови. Один з яскравих прикладів є словосполучення **çabuvlu anter** (чабувлу антер), перекладений як «сукня з клинами» [13] або «клиновидна сукня». Справа у тому, що словом «джабу» клиновидні частини сукні, які призначені для придання об'ємності силуету. Але в кримськотатарській мові слово «джабу» в степовому діалекті перекладається як скатертина, покривало або закривання, а слово «кин» в кримськотатарській мові має інший еквівалент – **şına**. Хоча в словнику С. Усеїнова зазначено, що слово **şına** та **çabuv** є синонімічними, ми вирішили ознайомитись з етимологією слова **çabuv**. Визначивши за мету пошук значення та аналіз слова, була зроблена поетапна робота: по-перше, з'ясовано вживання словосполучення в кримськотатарській художній літературі – **çabuvlı qaftan** [12, 6]; по-друге зроблено аналіз словотворення – *çab-uv-lı*, вичленено корінь слова – *çab/çar*; по-третє, зроблено пошук слова в етимологічному словнику [4], де вказано декілька варіантів походження слова. Перший варіант позначає походження від вірменського слова *սուի*, в словнику вірменської мови [8] це слово перекладається як об'єм. За цим етимологічним ланцюжком можна припустити що словосполучення **çabuvlı anter**, з певною долею

вірогідності, перекладається як сукня з об'ємом, або сукня з об'ємними боковинами. Другий варіант має варіант тюркомовного слова **çap-ut**, де **çap** означає «накладати латку, або приєднувати частинами», а суфікс **-ut** є словотвірним суфіксом від дієслівної основи для створення іменника, тобто **-ut** та **-uv** мають однакову лексичну словотвірну функцію. Таким чином словосполучення **çabuvlı qaftan**, може мати декілька варіантів перекладу: сукня із запахом, сукня з об'ємними вставками, або сукня із клинами.

Наприкінці цього короткого опису досвіду перекладацької діяльності можна зробити декілька висновків:

1. Важливо ретельно аналізувати будь яку термінологію, та намагатись з'ясувати їх правильність та логічність.

2. Важливо здійснювати всебічне дослідження: застосовувати у роботі орфографічні та етимологічні словники, мати всебічний контакт з носіями-фахівцями образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва.

Для успішних інтеграційних процесів надзвичайно важливим є розуміння культурного спадку та цінностей корінного народу України, які ховаються у надрах мови, яка, нажаль, згідно з визначенням ЮНЕСКО має статус «severely endangered» [10] (під загрозою зникнення). Невипадковим є й той факт, що 2022–2032 роки було визначено у світі десятиліттям мов корінних народів [11]. Відродження мовлення в кримськотатарському середовищі та використання її в усіх галузях людської діяльності стає важливою ознакою існування мови. Успіх в цієї справі, безперечно, залежить не лише від стійкості носіїв цієї мови, але й від активної підтримки громадських, освітніх та державних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Абдураманова С. Н. Жіноче покривало для голови – важливий компонент *традиційної кримськотатарської культури: за матеріалами фондів КРУ БІКЗ. Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2012. Вип. 4. С. 121–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/armpmn_2012_4_41

2. Аблаєва У. О. Еволюція головних уборів кримських татар (середина XVII – початок XXI століть). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія*. 2016, Вип. 2. С. 80–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuust_2016_2_14

3. Бавбекова І. А. Золоте шитво кримських татар XIX–XX століття. *Мистецтво, історія, сучасність, теорія*. 2010. Вип. 7. С. 184–190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mist_2010_7_50

4. Відкритий етимологічний словник Турецької мови (Etimoloji Türkçe). URL: <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/%C3%A7ap>

5. Заатов І. А. Кримськотатарське образотворче декоративно-прикладне мистецтво ХХ ст. (генезіс, еволюція, стан), Доля, Сімферополь, 2002. С. 265–266.

6. Корпус кримськотатарської мови, пошук: «çabuvlı qaftan». URL: [Concordance \(sketchengine.eu\)](http://Concordance.sketchengine.eu)

7. Мустафаєва Е. Н. Відродження декоративно-ужиткового мистецтва кримських татар у Бахчисараї : збірник доповідей і тез. III Міжнародний тюркологічний симпозиум «Минуле – теперішнє – майбутнє кримських татар» (15–17 жовтня 2012 р., Сімферополь – Крим / Україна), Сімферополь, 2014. С. 407–414.

8. Словник вірменської мови. URL: <https://ru.glosbe.com/hy/ru/%D5%B9%D5%A1%D6%83>

9. Сайт ГО «Алем» «Орнек». URL: <https://www.ornek-crimea.com/alem-uk>

10. Сайт ЮНЕСКО. URL: https://en.wal.unesco.org/discover/languages?text=crimean&sort_by=title

11. Сайт ЮНЕСКО. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/12th-meeting-global-task-force-making-decade-action-indigenous-languages-idil-2022-2032>

12. Şemyi-zade E. Ashlan. 1959p. URL: <https://drive.google.com/drive/search?q=%C5%9Eemi>

13. Емінова В. Антер, фес і марама: Чим кримські татари можуть відповісти на День вишиванки. URL: https://ukrop.depo.ua/ukr/ukrop_luk/anter-fes-i-marama-chim-krimski-tatari-mozhut-vidpovisti-na-den-vishivanki-20180517775545

14. Емірова А. М. Кримськотатарська мова у соціолінгвістичному вимірі. *Культура народів Причорномор'я*. Симферополь, 2010. № 183. С. 205–208.

Кодола М. В.,

*студент 1 курсу магістерської підготовки 052 – Політологія
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

КРИМ ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ

Століттями Крим був місцем зустрічі культур, але сьогодні він переживає випробування, пов'язані з російською окупацією. Підходячи до аналізу цих складних динамік, ми відкриваємо перед собою глибокі проблеми та шляхи до їх вирішення, що становлять ключ до майбутньої стабільності та справедливості.

Варто зауважити, що перша і головна, з яких – це проблема з російськими окупантами, російськими переселенцями та проросійським активом на території Криму.

Наголосимо, що за російськими даними, на початок 2021 року чисельність постійного населення Криму становила 1,9 млн осіб. Плюс ще понад 500 тис. осіб проживали у Севастополі, який є окремою територіальною одиницею. У сумі – 2,4 млн. Але вітчизняні експерти впевнені, що окупаційна «влада» занижує цифри: якщо до захоплення півострова там проживало приблизно 2,3 млн осіб, то зараз – вже 3,1 млн. З урахуванням 180 тис. українських громадян, які залишили Крим після його окупації, виходить, що сюди перебралися практично 1 млн нових жителів. Неважко здогадатися, що всі вони росіяни» [3].

Можемо припустити, що після того, Україна відновить суверенітет на території Криму, 1 млн окупантів та колабораціоністів повернуться на континентальну частину рф. Проросійські активісти та панікери втечуть, боячись переслідувань – допустимо 200 тис. осіб. Залишаться 1,7 мільйонів нейтрально налаштованих громадян. Проведемо мисленнєвий експеримент – політично активних людей у середньому в Україні 10% (за даними політично аналітичного фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва) [2].

Окрім того, візьмемо населення Криму та розподілимо: 200 тисяч осіб нейтрально-позитивно до України та центральної влади. 200 тисяч осіб, проросійського активу, або навіть поборників незалежності Криму. І не забуваємо «про ясні голови» 1,3 мільйона нейтрально налаштованого населення Криму, яке за будь-який прапор на флаштоці, головне, щоб була «стабільність» та впевненість в завтрашньому дні. Зауважимо, що 30 тисяч до кожної з груп додані через те, що Крим

буде політичним полем битви, до якої будуть втягнуті більші маси, чим на території континентальній Україні.

Тобто політична боротьба буде за голови, а в умовах загального виборчого права – за голос інфантильної частини населення, яке не хоче брати на себе всю тяжкість обдуманого голосування та піде за пастухом, який пообіцяє більшої «мани небесної». І при цьому, є великий сумнів, нажаль, що кримчани схилияться, до проукраїнських кандидатів.

Натомість, що треба зробити для того, щоб на наступних виборах в Криму не перемогли фігуранти «Миротворця»? Можливо, треба заборонити кримчанам голосувати, пропагувати українство, щепити любов до України та після вирощування «свідомості» дати права.

Відзначимо, що з російською іредентою зробили країни Балтії. Окрім того, в цих державах титульна нація була не так сильно знищена та русифікована, як в Криму та на сході України. За даними аналітичного агентства ADASTRA, «до окупації СРСР етнічні естонці склали більше 90% населення країни, а після відновлення незалежності титульна нація становила тільки 62%. Натомість кількість етнічних росіян у Латвії зросла з 10 до 34%, а в Литві – з 2,5–3,5 до 9,37%» [1].

Варто відмітити, що в кожній з цих країн є свій підхід до натуралізації російської іреденти.

Аналітичне агентство ADASTRA зазначає, що після розпаду СРСР та відновлення незалежності тільки Литва прийняла так званий «нульовий варіант», за яким усі мешканці країни (в тому числі росіяни/російськомовні) отримували статус «громадянин Литви». В Естонії громадянство надали лише тим, хто мав його станом на 16 червня 1940 р. (окупація Естонії СРСР), а також їхнім нащадкам. Натомість усі інші могли отримати його в порядку натуралізації, що передбачало, у тому числі, складання іспиту на знання естонської мови, конституції та закону про громадянство. У Латвії, як і в Естонії, громадянство було надано лише тим, хто його мав до початку радянської окупації 17 червня 1940 р. та їхнім нащадкам. Усі інші отримали особливий статус «негромадян» з правом натуралізації, що передбачає складання іспиту на знання латиської мови та історії [1].

На нашу думку, Україні підходить такий варіант, але зі змінами в формулюванні. Поновити громадянство, тим хто мав його станом на 20 лютого 2014 р., а також їхнім нащадкам. Усі інші повинні бути визнаними окупантами та незаконними переселенцями. І мають бути депортовані.

Вважаємо, що необхідно провести перепис та розслідування дій кожного кримчанина в період окупації. У тих, хто буде визнаний ненадійним, забрати українське громадянство та депортувати до росії і заборонити в'їзд в Україну. Також всіх, хто пройшов кримінальну перевірку, вразити в пасивному та активному виборчому праві.

І поновити тільки після іспиту зі знання мови, історії і Конституції України та Автономної республіки Крим.

Проте слід зазначити, що Україна скорше за все, зіткнеться з дезорганізованою непоорою та несвідомим саботажем будь-яких ініціатив центральної влади населенням, російськими агентами під прикриттям, проросійськими лідерами думок.

Наголосимо, що українці в Криму, які говорять українською мовою, будуть вважатися другим сортом, російськомовні будуть вважатися «елітою» та людьми, які протистоять «злочинній українізації». В принципі, отримаємо той самий Крим, що 10 років тому, наповнений «новіопами». Будуть створюються проросійські партії, пропагуватимуть сепаратизм та культивуватимуться «новіопська самобутність» та «особливий шлях».

Варто підкреслити, що ще одним з виходів подолання, майбутньої політичної та демографічної кризи є переселення «свідомо налаштованих» українців у Крим. Але в Україні, мала народжуваність, відсутність людських ресурсів, де нам взяти людей задля асимілювання Криму та розпорошення кримського електорату? Українців з кожним роком стає все менше, люди помирають, емігрують і в нас немає стільки свідомого населення, задля зрівняння електорату та активної асиміляції Криму.

За даними аналітичного порталу «Слово та Діло», за роки незалежності в Україні поменшало людей працездатного віку (16–59 років): у 1991 році в цій віковій групі було 30,2 млн осіб, цього року – 25 млн. При цьому кількість українців пенсійного віку з 1991 року практично не змінилася. Дітей (від 8 до 15 років) в Україні стало значно менше: у 1991-му – 11,8 млн, у 2020-му – 6,8 млн [4].

Водночас, ще катастрофічно зменшується кількість робочих рук та репродуктивного населення, кількість пенсіонерів не змінюється. Особливо на тлі війни, коли мільйони українок з дітьми виїхали за кордон. І ми не можемо бути впевнені, що всі 100% повернуться в Україну, а з кожним місяцем великої війни все менший відсоток бажає повернутися. Було б наївно, вважати, що відновлення суверенітету над Кримом вирішить всі наші проблеми.

Отже, ми не повинні забувати, що в нас є корінні жителі цього регіону – це кримські татари. Всього в світі їх налічується від 4–6 мільйонів, при цьому в Україні проживає всього 300 тисяч. Тобто зробивши дієву компанію з репатріації кримських татар, можна залучити нову робочу силу та інвестиції, яких буде конче потребувати деокупований Крим. При цьому приймаючи рішення про репатріацію не потрібно забувати про геополітичні умови.

Попри те, що більшість кримських татар наразі проживає на території умовно нейтральної нам Туреччини і дозволяючи репатріацію потрібно зробити чіткі рамки, за які не слід виходити. Бо в Крим

можуть прийти не тільки, інвестиції, а і непомірний геополітичний вплив Туреччини на м'яке підбрюшшя України та наші Чорноморські простори. Не слід забувати, що ослаблена війною Україна була б ласим шматком для підняття не тільки регіонального, а й світового авторитету Анкари. При цьому, ми можемо збалансувати Турецький вплив на Крим емігрантами в Україну з ще бідніших країн, тобто, з Африки, Близького Сходу, Балкан, Центральної Азії.

Варто зауважити, що Україна не перша країна, яка зіткнулася з такими проблемами. Прикладом може слугувати досвід післявоєнної ФРН, яка в 50-х роках ХХ століття через нестачу робочої сили запросила до себе гастарбайтерів з Туреччини. І зараз близько 1,5 млн. турків є громадянами ФРН, а 3 млн мають турецьке коріння. Звичайно, є багато проблем з інтеграцією та соціальним статусом етнічних турків в Німеччині, але можемо сподіватися, що в 30-х роках ХХІ століття Україна буде спроможна розробити програму правильної асиміляції та інтеграції в соціум емігрантів.

Наостанок, якщо говорити про те, як подолати наслідки років зомбування і донести до кримчан об'єктивну картину світу, хотілося б відповісти розгорнуто та обнадійливо. Але нажаль об'єктивна реальність полягає в тому, щоб подолати «зомбування» дорослих людей, які вже сформували власну думку, нереально. І Україні потрібно буде боротися за розум дітей та молоді, а не «ламати списи» з дорослим населенням Криму. І саме через це Києву потрібно буде ввести на 20 років перехідний період в АР Крим та місті Севастополі. Напевно, на цей час потрібно буде повністю забути про надбання демократії та керувати кримським півостровом за допомогою військово-цивільних адміністрацій, поступово відновлюючи демократичні інститути і вже потім відновлювати автономність республіки Крим в складі суверенної України.

Список використаної джерел:

1. Аналітичне агенство ADASTRA. URL: <https://adastra.org.ua/blog/rosijskij-slid-u-derzhavah-baltiyyi-yak-moskva-namagayetsya-kontrolyuvati-baltiyskij-region>

2. В Україні є 10% політично активних громадян, які змінюють країну: результати дослідження. URL: <https://suspilne.media/191958-v-ukraini-e-10-politico-aktivnih-gromadan-aki-zminuut-krainu-rezultati-doslidzenna/>

3. Операція Велика русифікація. Як живе Крим із новими постояльцями – 1 млн росіян, завезених сюди Москвою. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/1-mln-pereselenciv-iz-rosiji-do-krimu-nasadzhuyut-svoji-zvichaji-novini-ukrajini-50174310.html>

4. Демографічна ситуація в Україні в період незалежності. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/08/21/infografika/suspilstvo/demografichna-sytuacziya-ukrayini-period-nezalezhnosti>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-11>

Космина В. Г.,

доктор історичних наук, доцент,

доцент кафедри філософії та історії

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ТРАНЗИТ УКРАЇНИ І АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ

Одними з найпоширеніших категорій для означення перспектив нашої країни є поняття «цивілізаційний вибір України», «європейський цивілізаційний вибір України», а найбільше – просто «європейський вибір України». Та якщо вказується напрям руху (куди?), то повинна передбачатися й вихідна точка (звідки?). У даному разі – це якісь існуючі цивілізаційні параметри суспільства, які належить змінити на нові. Інакше кажучи, йдеться про цивілізаційний транзит України: від одних цивілізаційних характеристик – до інших.

Проте, якщо обриси європейської (читай: Західної) цивілізації в науковій, політичній, публіцистичній тощо літературі описані різнобічно, зазвичай, у вигляді ідеалів ліберального суспільства, то «відправний пункт» часто змальовується досить умовно. Це або щось апріорі «неприйнятне», чого треба позбутися на європейському шляху, або щось, що уособлює «русский мир» чи веде Україну в напрямку єднання з Росією, підпорядкування їй. Не заперечуючи наявності саме таких ознак шляху, альтернативного європейському, відзначимо необхідність більш предметного окреслення історично сформованого цивілізаційного змісту України і того загального змісту, що властивий європейській (Західній) цивілізації, з якою Україна прагне максимально зблизитись. Ще однією проблемою, що потребує з'ясування в контексті такого цивілізаційного транзиту України, є майбутнє Криму, де російський етнокультурний сегмент є наразі домінуючим.

Упродовж розвитку теорії цивілізацій сформувалося два погляди на їх розвиток і взаємодію: 1) їхня структура, як певна річ, стабільна і не піддається суттєвим змінам; 2) вона здатна еволюціонувати. Визнання цивілізаційного «транзиту» вказує на останнє. І здатність

суспільства до цивілізаційних змін стає цілком очевидною, якщо суспільство відповідно до теорії класика сучасної соціології Н. Лумана розглядати як систему комунікацій. Сенси комунікацій і комунікативних підсистем можуть змінюватись у модусі реагування на зміни/виклики, що спостерігаються у їхньому навколишньому середовищі. Значно рідше і повільніше, але також можуть змінюватись усталені для даного суспільства зовнішні форми комунікативних систем – їхні стилі.

Східній гілці цивілізацій (із сучасних – це Індійська, Китайська, Японська, Ісламська) властиві такі стильові характеристики: патримоніальний тип держави, обцинний тип соціальної організації, верховенство традицій (традиціоналізм), а головне – жорстка регламентація життя людини і суспільства на основі релігійних (чи сакралізованих релігією) норм і правил.

У західній (християнській) гілці цивілізацій динамічна Західна цивілізація різко виділяється такими стильовими рисами: індивідуалізм, раціоналізм, договірний характер відносин між людьми в політичній та економічній сферах, «технологізм». Ці риси були притаманні вже середньовічному суспільству (поряд з іншими, які де в чому зближували це суспільство зі східними), а відтак стали визначальними в суспільстві новоєвропейському індустріальному. Індивідуалізм (індивідуальний шлях до спасіння) передбачався вже середньовічним католицизмом і став пріоритетним у новий час у протестантизмі.

Важливо також відмітити, що хоча і на Сході, і на середньовічному Заході над суспільною периферією ще домінував багатofункціональний релігійно-владно-власницький центр, у Європі в XVI–XIX ст. з'являється системний поділ на самореферентні функціональні системи політики, права, економіки, релігії, моралі, науки, виробництва, освіти, охорони здоров'я, мистецтва, інтимних стосунків тощо, кожна з яких успішно еволюціонує власним шляхом, що й забезпечило Заходу беззаперечне світове лідерство.

Яку ж цивілізаційну картину ми спостерігаємо в цей час у східно-слов'янському православному регіоні?

Тут цивілізація історично виникла наприкінці I тис. н.е. з утворення держави Київська Русь і прийняттям нею християнства. Саме з хрещенням Київської Русі (офіційно – в 988 р.) пов'язане швидке поширення в ній слов'янської писемності, що стала засобом комунікації в межах усєї цивілізації й цим уможливила її формування. З часом ці комунікації охопили території принаймні теперішніх України, Білорусі та слов'янських районів Росії.

Для її іменування найкраще підходить назва Євро-Азійська, або Євразійська. Чому? Вона прямо вказує на своєрідність даної цивілізації – оригінальне поєднання в ній комунікативних властивостей Європи і Азії, Заходу і Сходу. Тут відбулося з'єднання стильових форм

комунікацій східного типу, чітко виражених у Росії, і смислових структур (понять, категорій) західного, християнського походження.

Значимо, що вже Київській Русі були властиві характеристики: *патримоніальний тип державності* (близькість до Сходу); *общинність* (близькість до Сходу); *православність* (близькість до християнського Заходу). Хоча перші дві риси споріднюють цю цивілізацію зі Сходом, у неї, проте, відсутня головна, визначальна східна риса – жорстка регламентація життя людини й суспільства на основі релігійних норм і правил. Панування ж у ній християнської культури, а отже – християнського смислового наповнення комунікацій, диктує необхідність віднести її до західної гілки цивілізацій. Вона, як і решта традиційних локальних цивілізацій, постає ієрархічно побудованою системою смислових комунікацій, вершину якої становить релігія.

Та від київської доби триває й процес розходження цивілізаційних траєкторій України (Південної Русі) і майбутньої Московії (Північно-Східної Русі). У Північно-Східній Русі та Московії патримоніальний стиль владних комунікацій із своїх ранніх форм еволюціонував у потужну централізовану патримоніальну державу, яка, однак, не регламентувалась релігією, як на Сході, а будувалась на тотальній сваволі. У Південній же та Західній Русі (на українських і білоруських землях) ця форма державності була зруйнована. Це дещо зближує Україну з Заходом. Однак віддаляє її від західних зразків те, що їй не вдалося до кінця ХХ ст. вибудувати й зберегти власну державність. Короткочасна ординська влада, Литовська й Польська держави, Російська й більшовицька імперії були для України чужими, а власний досвід державотворення не був завершеним і супроводжувався втратами її потенційних політичних еліт.

Не закріпилась в Україні (як і в Білорусі) й друга стильова євразійська риса – общинність. У XVI ст. у відповідності з європейською практикою польським королем і великим князем литовським Сигізмундом II Августом було ліквідовано общинне і введено подвірне землекористування та оподаткування. Це сталося тоді, коли у Московії розпочався зворотний процес – перехід до зрівняльної передільної общини.

Та залишалось іще православ'я. А воно найбільше й утримувало Україну в руслі Євразійської цивілізації, передусім через освячення ним православної держави патримоніального типу та своєрідного «колективізму» у вигляді соборності. Це й уможливило тривале перебування України у складі Російської імперії та під владою принесеного з Росії більшовицького тоталітарного режиму.

При цьому Україна не має жодної з «внутрішніх» характеристик Західної цивілізації, а в нові часи ми не спостерігаємо в ній такої ж, як на Заході, від-диференціації функціональних соціальних систем. Але й у Євразійській цивілізації Україна поставала лише відмінною

від Росії західною (тобто, культурно ближчою до класичного Заходу) периферією. У комунікаціях цієї цивілізації вона (очевидно, також і Білорусь) уособлювала їх євро-євразійський різновид, тоді як Росія – скоріше євразійсько-азійський.

Цивілізаційний транзит України в бік Заходу у минулому проявлявся в багатьох речах. Це і запозичення в українському напівколоніальному соціумі із західного досвіду різних форм соціальної, економічної, політичної, правової, культурної організації, і поява підпорядкованої Риму Греко-Католицької Церкви, і розробка Петром Могилою проектів реформування церкви і освітньої сфери, і багато інших кроків у наступні століття.

Названий процес значно прискорився після розпаду Радянського Союзу і здобуття Україною незалежності у 1991 році. Створювалася ринкова економіка, демократична політико-правова система. Налагоджувалися контакти з Заходом, відбувалося всебічне зближення із Євросоюзом і НАТО. Курс на європейську і євроатлантичну інтеграцію був закріплений у Конституції України. Важливі зміни мали місце в українському православ'ї, де відбулося організаційне й канонічне розмежування з московською церквою.

Вирішальним чином цивілізаційний транзит України прискорила розв'язана проти неї Росією повномасштабна війна. Тепер в Україні майже не залишилось численних противників такого транзиту. Однак, є питання збереження єдності суспільства на цьому шляху. Особливо це стосується такої окупованої сьогодні Росією території як Крим. Звісно, частина корінних кримчан (переселених із Росії мешканців до уваги наразі не берем), насамперед етнічних росіян, перебуває під впливом путінської антиукраїнської й антизахідної пропаганди й доведеться їх тривалий час переконувати.

Але на користь успішності об'єднавчих і євроінтеграційних інформаційних (комунікаційних) кампаній можуть служити такі чинники.

1. Акцент у комунікаціях на тому, що витoki всієї сфери культури, освіти, науки в самій Росії пов'язані з Заходом, і протиставлення її Заходу абсолютно безглузде, хоча вона сьогодні й еволюціонує у бік тоталітаризму східного типу.

2. Ще зовсім недавно – у 1990-ті – 2000-ні роки рівняння на Європу, уподібнення Європі, інтеграція в Європу вважалися загально визнаними цілями і серед ліберальних політиків, і серед маси росіян.

3. Тісні всебічні багатолітні зв'язки з Києвом і з областями України якраз і забезпечували Кримові і кримчанам успішність і матеріальний комфорт.

4. Природні ресурси України «працювали» на користь Криму.

5. Природна єдність України з Кримом як її часткою є запорукою їхнього майбутнього процвітання.

6. У європейській Україні (у ЄС) Криму забезпечена роль туристичної перлини і всеєвропейської здравниці.

7. Престиж і доходи кримчан досягнуть європейських стандартів.

Тож, скільки небудь прийнятної альтернативи європеїзації Криму не існує.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-12>

Марченко Я. В.,

*кандидат історичних наук,
перший заступник начальника*

Національної академії сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного

м. Львів, Україна

ВІЙСЬКОВІ ВТРАТИ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ РОСІЄЮ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА

Незважаючи на численні повідомлення розвідки, що чітко свідчили про підготовку наступальної операції з боку росії наприкінці 2013 – на початку 2014 років на територію Кримського півострова, центральними органами влади не було вжито заходів із приведення Збройних Сил України (ЗСУ) до вищих ступенів боєготовності, організації територіальної оборони та проведення широкомасштабних військових навчань на території Криму [1]. Як результат – російські війська зуміли окупувати український Крим.

Внаслідок окупації росією Кримського півострова (2014 р.) Українська держава зазнала відсутних військових втрат. «Прикро констатувати, однак більшість техніки перейшла до рук окупантів практично без бою, а її виведення на материк фактично залежало від доброї волі політичного керівництва східного сусіда. Сподіватися на її повернення в умовах ескалації військового конфлікту між двома державами не доводиться», – зазначали українські експерти [2].

Щодо ВМС України, серед кораблів і суден, які захопив агресор у 2014 р., – дизель-електричний підводний човен № U01 «Запоріжжя», 2 ракетні катери (№ U153 «Прилуки» та № U155 «Придніпров'я»), резервний корабель управління № U500 «Донбас», великий розвідувальний корабель № U510 «Славутич», 3 малих протичовнових корабля (№ U205 «Луцьк», № U208 «Хмельницький», № U209 «Тернопіль»), корвет U206 «Вінниця», 2 морських тральщика (№ U310 «Чернігів» та № U311 «Черкаси»), середній десантний корабель № U401

«Кіровоград», великий десантний корабель № U402 «Костянтин Ольшанський». Бойові завдання виконували також різноманітні дрібніші катери і судна [3].

Як результат, унаслідок окупації 2014 р. Російською Федерацією Кримського півострова, Україна втратила близько 70% корабельного складу [4]. Бойові кораблі, катери і кораблі забезпечення, які залишилися у складі ВМС України: (а) бойові кораблі ВМС України: Фрегат «Гетьман Сагайдачний» – U130; Артилерійський катер «Скадовськ» – U170; (б) допоміжні кораблі ВМС України: РЗК (розвідувальний корабель) «Переяслав» – U512; Водолазне судно «Нетішин» – U700; Суховантажна баржа «Сватове» – U763; (в) Катери ВМС України: Катер АК – 01 – U172; Катер АК – 02 – U173; Протидиверсійний катер «Гола Пристань» – U241; Катер «Володимир-Волинський» – U721; Катер «Південний» – U855 [5].

ЗСУ втратили під час анексії Криму і конфлікту на Донбасі у 2014 р. бл. половини своїх літаків [6]. Згідно зі звітом «Flightglobal Insight's World Air Forces 2015», якщо на початку 2014 р. до складу українського повітряного флоту входило 400 літаків, то вже у 2015 р. їх число знизилося до 222 [6]. Повітряні сили півострова були представлені тактичною групою «Крим», куди входила 204-та Севастопольська бригада тактичної авіації імені Олександра Покришкіна (MiG-29 / УБ, L-39), а також три ракетних полка (у Феодосії, Севастополі та Євпаторії) [3].

У Міністерстві оборони України констатували, що на території Криму залишилося та не було передано російською федерацією до України близько 13 одиниць літаків (серед них Ан-26, MiG-29, MiG-29УБ, Л-39М1), один вертоліт Мі-8, близько 8 одиниць зенітних ракетних комплексів (серед них ЗРК С-300ПС, ЗРК «Бук М1»), понад 3 одиниці автоматизованих систем управління, близько 33 одиниць радіолокаційних систем (серед них РЛС 22Ж6, РЛС 5Н87, РЛС П-37, РЛС 79К6, РЛС 19Ж6, РЛС 35Д6, РЛС 44Ж6, РЛС 5Н84Ф, РЛС5Н84А, РЛС П-18) та близько 7 одиниць рухомих радіовисотомірів (серед них ПРВ 13, ПРВ16) [7].

Під російське військове управління перейшли 193 підрозділи збройних сил України в Криму, а також унікальні військові об'єкти, зокрема – випробувальний авіаційний комплекс «Нитка», розташованого в селі Новофедорівка Сакського району; науково-дослідний центр ЗСУ «Державний океанаріум» в Козачій бухті; колишнє сховище ядерної зброї в Краснокам'янці (Феодосійський район); запасний пункт базування Чорноморського флоту в Донузлаві; територія аеродрому «Мирний»; база дислокації берегових військ у Перевальному з унікальним тренувальним полігоном; Вище військово-морське училище імені п. Нахімова та ін. [8].

Загалом, на території окупованого Криму залишилося 4,881 тис. одиниць українського озброєння та військової техніки. «З території Автономної Республіки Крим не передано 4,881 тис. од. озброєння та військової техніки, яка перебувала на обліку у військових частинах Збройних Сил України, а саме: ракетно-артилерійського озброєння – 349 од.; бронетанкової техніки – 172 од.; автомобільної техніки – 4360 од.», – зазначали у Міністерстві оборони України [7].

Таким чином, Українська держава втратила після окупації Кримського півострова російською федерацією (2014 р.) практично усю військову техніку (упродовж 2014 року росія передала Україні 2,036 од. озброєння та техніки – ракетно-артилерійського озброєння – 120 одиниць; бронетанкової техніки – 128 одиниць; автомобільної техніки 1788 одиниць. Літаків – 40 одиниць (серед них Ан-26, МіГ-29, МіГ-29УБ, Л-39М1), вертольоти Мі-8 – 2 одиниці; радіолокаційні системи – 8 одиниць (РЛС П-37, РЛС 79К6, РЛС19Ж6, РЛС 5Н84А, РЛС П-18) [7]. У грошовому еквіваленті військові збитки України від тимчасової окупації Криму оцінюються у 1,5 мільярди грн, а загальна сума втраченого на півострові державного майна – в 1 трильйон 180 мільярдів гривень [2]. На жаль, за роки російсько-української війни військові втрати нашої держави тільки зростали.

Список використаних джерел:

1. У ДБР встановили, як Україна «втратила Крим». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-dbr-ukajina-vtrata-krymu/30841799.html>

2. Небойові втрати: флот і техніка, що дістались росіянам після анексії Криму. URL: <https://www.slovoidilo.ua/articles/8491/2015-03-24/neboevye-poteri-flot-i-tehnika-dostavshiesya-rossiyanam-posle-anneksii-krymu.html>

3. Військова складова окупації Криму: втрата техніки і особового складу. URL: <https://rubryka.com/article/hronika-occupation-crimea/>

4. Після окупації Криму Україна втратила 70% корабельного складу, – Порошенко. URL: https://lb.ua/news/2016/07/03/339240_posle_okkupatsii_krima_ukraina.html

5. Після анексії Криму Росія захопила більше 80% українських кораблів – список. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/pislya-aneksiyi-krimu-rosiya-zahopila-bilshe-80-ukrayinskih-korabliv-spisok-341918.html>

6. Звіт: армія України втратила майже половину літаків через анексію Криму і конфлікт на Донбасі. URL: <https://ua.krymr.com/a/26815809.html>

7. У Криму залишилося майже 5 тисяч одиниць техніки ЗСУ. URL: <https://tyzhden.ua/u-krymu-zalyshylosia-majzhe-5-tysiach-odynyts-tekhniky-zsu/>

8. Через анексію Криму Україна втратила контроль над унікальними військовими об'єктами. URL: <https://www.unian.ua/politics/900906-cherez-aneksiyu-krimu-ukrajina-vtratila-kontrol-nad-unikalnimi-viyskovimi-obektami.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-13>

Русначенко А. М.,

*доктор історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та історії*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПІВНІЧНЕ ПРИЧОРНОМОР'Я ПІД ЗВЕРХНІСТЮ РИМУ

У цій розвідці подаю тільки коротку характеристику відносин Риму і його імперії до Північного Причорномор'я, торкаючись насамперед Херсонесу з його околицями і Боспорського царства. Сучасні археологічні дослідження стали основним підґрунтям викладу, але не тільки. Зосередимося на Херсонесі і його державі й Боспорському царстві.

На рубежі III-II ст. до н.е. Херсонес, заснований в V ст. до н.е., у зовнішній політиці починає орієнтуватися на Понтійське царство [4, с. 200]. Це відбувалося через тиск кримських скіфів. Тож Херсонес уклав договір з Фарнаком в 179 р. до н.е., щоб при необхідності отримати допомогу у боротьбі з варварами. Державний устрій держави-міста був такий: Народні збори і Рада були вищими законодавчими органами влади, виконавчими органами були колегії які регулювали повсякденне життя містян [6, с. 293, 294]. Самі жителі міста ділились на три філи. В 134 р. до н.е. в Херсонесі відновлюється випуск золотих монет. Можливо тоді громадянській общині міста були даровані додаткові права, чи надані кошти. У Криму римські гарнізони з'явилися в 64 р. до н.е. саме в час війни з Мітрідатом VI. Після поразок Мітрідата VI у війнах з Римом, Херсонес як державне утворення попадає під римську зверхність. Тобто- з другої половини I ст. до н.е. і до першої третини II ст. н.е. Ще Юлій Цезар надав Херсонесу статус «вільного» міста-елевтерія. Місто мало підкорятися безпосередньо Риму. Після смерті Цезаря зв'язки з Римом ослабли, Але потім Марк Антоній це право елевтерії у херсонесців забрав, поставивши їх під протекторат Боспора. Відомий археолог Віталій Зубар стверджував ще в 1994 р., що Херсонес таки зумів підтвердити свій попередній статус вже при Октавіані Августі. Місто постійно тоді перебувало під

загрозою нападів скіфів і сарматів. З межі ер можна говорити і про певне поширення іноземних культів у місті, але серед незначної частини населення (майже виключно- римських легіонерів). З 25/24 рр. до н.е. в Херсонесі почалося нове літочислення. Але місто не отримало повної свободи які мали римські громадянські общини. Тісні зв'язки Херсонеса з Босфором збереглися. Цар Боспору Асандр мав зверхність над містом в час свого правління (кін.40-х- поч.20-х рр. до н.е.) [5, с. 78]. В кінці цього правління Асандр суттєво розширив межі своєї держави в Криму.

Але згодом, деякий час, Херсонес стає основним опорним пунктом імперії в Північному Причорномор'ї. На прохання херсонесців легат Мезії Тіберій Плавтій Сільван здійснив похід до Тавриди між 63 і 66 рр., в бойових діях брали участь і солдати морської піхоти з кораблів Равенської екскадри. Сільван розбив основні сили скіфів, розбив варварів-сарматів та їхніх союзників і таким чином ліквідував загрозу місту [1, с. 30.]. Також римські війська були на березі Південного Криму і створили опорний пункт на місі Ай-Тодор. Тоді ж римляни здійснили ряд операцій в Південно-Західному і Північно-Західному Криму. Це були десантні операції з кораблів вже згаданої екскадри.

У середині II ст. до Херсонеса ввійшла римська залога, мабуть солдати V Македонського легіону, і він став центром римської військової присутності в Тавриді, що зумовило стабілізацію обстановки навколо міста та його нове економічне піднесення. Навколо Херсонеса було створено кілька пунктів дислокації римських військ. В самому місті був розташований римський гарнізон, базуються римські військові кораблі, знаходиться ставка римського військового трибуна, що командував всіма військами Таврики.

В Херсонесі та окрузі розміщувалися частини I Італійського, V Македонського, XI Клавдієвого легіонів, допоміжні підрозділи (когорти) та частини Мезійського Флавієвого флоту, командували ними трієрархи (рівень центуріона) і, можливо й навархи (командували загонами з 10–15 суден). Основним місцем розташування римських військ у Херсонесі була територія цитаделі. Командиром всіх римських військ в Тавриді був трибун I Італійського легіону.

Матеріальна і духовна культура Херсонеса й округи після приходу римських легіонів, залишалася в основному грецькою, але був помітний і римський вплив, пов'язаний з розташуванням там римських військ. В.Зубар вважав, що романізації піддалися не більше 10% населення, з вищих верств. Римляни розташовувалися ще в Хараксі, де був гарнізон і в II ст. Спочатку там були солдати I Італійського легіону, а потім XI Клавдійового легіону, можливо і допоміжні війська. У них було багато фракійців за походженням, і представників інших народів.

З Херсонесом зв'язок був морем і сушею. Існували римські військові пости і в деяких інших місцях. Завдання всіх цих військ було і в тому, щоб захищати плавання вздовж південного берегу Криму. Вся прибережна полоса від Харакса до Херсонеса знаходилась під контролем римських військ. Таким чином, в другій половині II ст. – першій половині III ст. римські війська контролювали не тільки Херсонес і Харакс, але й обширні райони Тавриди, аж до середньої течії р. Альми на півночі і до сучасної Алушти на сході, писав В.Зубар [3, с. 88–89]. Всього в Тавриді було десь з матросами до 2 тис. чол. римських військовиків.

В околицях Херсонеса відбувалися відправи культам римських богів, коли там стояло римське військо. Зокрема, це культовий комплекс Юпітера Доліхена поблизу сучасної Балаклави, святилище в Хараксі, культова споруда у верхів'ї Козачої бухти, олтарі з присвятою Геркулесу. Єдиним офіційним римським культом, який відправляло населення міста Херсонеса можна вважати культ імператора, впроваджений не пізніше часів Доміціана. Цей культ існував, бо тут перебував римський гарнізон, частина населення була зацікавлена у зв'язках з Римом. Частина заможних громадян отримала й римське громадянство. Траян теж після успішних війн з даками наполягав тут на римській присутності, бо активізувалися «сармати нової хвилі».

Після так званих «скіфських війн» останньої третини III ст. Херсонес продовжував перебувати в орбіті римської політики, хоча і не вважався частиною імперії. Між Дакійськими і парфянською війною в Ольвії перебувала й кавалерія Босфору, союзного Риму. Загальна політика Риму в Північному Причорномор'ї полягала в підтримці античних центрів, які б стримували натиск «варварських племен». З 20–30-х років II ст. Херсонес указом імператора став підлеглим вже царю Боспорського царства Котісу II. В наступне, четверте десятиліття цього ж століття, коли Боспор явно не виявив сприяння Ольвійській державі у боротьбі з натиском сарматів, сюди знову прибув римський воєнний загін. Римська військова присутність поширювалася і в 50-ті роки II ст. В наступні сто років це сприяло економічному підйому міста. Воно було основним центром римської військової присутності в Тавриді. Самі ж гарнізони переважно були за містом, зокрема на мисі Ай-Тодор. Координації їхніх дій велася зі штабу, певно, в цитаделі.

При імператорові Антоніні Пії Херсонес отримав певні «свободи» на підставі спеціального закону. Цю елевтерію другий раз місто отримало не раніше 138 р.

Тільки з V–VI ст. візантійські імператори стали проявляти інтерес до Херсонесу, чи Херсону – так він став називатися.

На Босфорі, царстві яке розміщувалось в Європі і Азії, стаціонарних римських загонів не було. З перебуванням там Помпея, який переслідував Мітрідата VI, був прийнятий *Lex Pompeia* який гарантував полісам розширені права у сфері суспільно-політичних відносин і державного управління згідно з традиціями елліністичного полісного устрою, але з урахуванням досвіду римського управління містом. Тобто, вся попередня система управління царськими землями, яка стримувала полісне землеволодіння, обмежувала грецькі поліси в їхніх правах, була відкинута [5, с. 22–23]. Боспорський цар Фарнак не підтримав Помпея в громадянській війні в Римській державі. Але, згодом вів активну підготовку до війни з римлянами в другій половині 50-х років. 2 серпня 47 року до н.е. ери у битві при Зеле Юлій Цезар розбив армію Фарнака, поховавши його надії створити об'єднане Понтійсько-боспорське царство. У зв'язку з цим Цезар і надіслав повідомлення в Рим про цю перемогу словами «Veni, vedi, vici!» Тож Фарнак змушений був уступити Риму Синоп і увесь Понт [5.50]. Втім, Цезар виявив «милість» і дозволив Фарнаку повернутися в Боспор.

Ще на початку I ст. н.е. за правління царя Аспурга скіфи і таври були підкорені, але зберегли свою самостійність в справах і союзах, тобто стали васалами царства. В час принципату Тиберія Аспург вже дістав титул «друг римлян», що означало проримську орієнтацію Боспору [4, с. 166]. Саме ж Боспорське царство платило імперії форос, який доправляли наміснику провінції Віфінія-Понт, тобто царство було васалом Римської імперії. Адміністрація останньої здійснювала військовий і політичний контроль над Боспорським царством. Аспург, під тиском римської адміністрації надав ряд пільг містам. Він мав підтримку жителів європейської й азіатської частини Босфору. Він же спробував і підкорити собі Херсонес [3, с. 11]. В час римсько-боспорської війни 45–49 рр. н.е. названі вище племена ослабили свою залежність від боспорської влади. Вони вторгаються у володіння херсонесців. Але в середині 60-х років скіфо-таври і сармати були змушені під ударами римлян покинути ті землі. Проте у скіфів залишилась більша частина їхньої території в Центральному і Передгірному Криму.

Боспорське царство за Доміціана мало захищати північно-східні рубежі римської імперії від аланів та інших кочівників, оберігати Херсонес, інші грецькі міста Криму від тавро-скіфів. Римські війська тут з'являлись епізодично, щоб посадити свого ставленика на престол, чи подавити сепаратизм того чи іншого боспорського царя. Так, Рим цілком можливо, підтримав військом царя Понту Полеона II в 39–40 рр., коли Калігула подарував йому престол в Босфорі. Ще раз прийшли сюди римляни між 45/46–49 роками, коли сюди послали А.Дідія Галла з експедиційним корпусом який мав скинути

бунтівливого царя Мітрідата (39/4–41/42) і передати престол його брату Котісу I. Цей конфлікт не міг не торкнутися й Ольвії, Херсонесу Таврійського, Понтійського і Скіфського царств. Дискусійним є питання, чи на стороні Риму у війні з Боспором тоді взяли участь херсонеські загопи [5, с. 257]. В усякому випадку, політика Риму на те, щоб перетворити Понт і Босфор на римські провінції довелося відкласти, в другому випадку вона так і не здійснилася.

Мабуть римські війська брали якусь участь у війнах в Босфорі в кінці II ст. з новими хвилями сарматів, які селилися в тих краях. Тож на кінець II ст. римські війська разом з боспорянами відвоювали частину території південно-західної Тавриди, яка знаходилася до того під владою сарматського кочового об'єднання. Тоді ці терени перейшли під контроль римської адміністрації, зі штабом в Херсонесі. Титул який мав боспорський цар на межі I і II століть Савромат I звучав так: «друг царя і друг римлян». Але він мав бути стверджений принцепсом й римським сенатом. В часи царів Рескупоріда і Савромата I – в кінці I – на початку II ст. проявляється деяке посилення царської влади у вигляді відродження елліністичних традицій і відносна самостійність стосовно Риму. Але це сталося тому, що римляни самі переклали на Боспор відповідальність за становище на Північному Кавказі і в Криму. Тим самим вони сприяли військово-економічному підйому царства.

Вочевидь, після війни Савромата з таврами і скіфами в 110 р. н.е. було здійснення розмежування у контролі над Тавридою. Союзні Босфору херсонесці контролювали південно-західну частину, десь до Аю-Дага (Партеніта), а Босфор- південне узбережжя від Партеніта до Феодосії. Таким чином Таврида була під захистом від кочівників-завдання яке ставив ще Доміціан, а потім й Траян вже перед Савроматом I. Підкорення таврів дозволило контролювати морський шлях вздовж узбережжя і не допускати піратських нападів на судна, що йшли в Херсонес чи на Боспор. Центральна Скіфія і передгір'я номінально визнавали васалітет Боспорської держави, але те визнання тільки сповільнило процес закріплення сарматів в Криму і стало причиною нових зіткнень Босфору зі скіфами. Наступник Савромата I, цар Котіс II в перший рік свого царювання (123 р.) знову воює зі скіфами, які, мабуть, перестали вважати себе залежними від Босфору, і були переможені новим царем. Такий стан зіткнень зберігався до приходу римських військ в Крим і навіть до кінця II ст., до чергової війни з тавро-скіфами. Після останньої довелося укласти новий договір про володіння в Тавриді між римською адміністрацією і херсонесцями з одного боку, і Савроматом II з другого.

Перехід частини цих територій під контроль римських військ призвів і до зміни соціально-економічних відносин в середовищі варварів, які тут проживали, писав В. Зубар.

Як вже вказувалося, Херсонес зміг дістати другу елевтерію не раніше 138 р. [2, с. 139]. Римські війська були введені в Херсонес в середині – другій половині 40-х років II ст., а до 50-х років розширили зону свого впливу на його околиці, де вони й розміщувались. Командування військ, мабуть, було в цитаделі міста.

Оскільки ці війська розміщувалися не тільки в Херсонесі, але в інших пунктах Південно-Західної Тавриди, де жили «варварські» племена, то частина її території була включена в сферу військово-політичного й економічного впливу Римської імперії і Херсонесу. Можна говорити про економічну експлуатацію цього регіону, але не про його політичну інтеграцію в склад імперії чи Херсонесу [2, с. 148].

В боспорських військах імператорського часу, незважаючи на римське озброєння і структуру, зберігали традиції еллінізму, зокрема, зберегли фалангу піхотинців-гоплітів, яка могла успішно взаємодіяти з сарматською кіннотою, вважає С.Саприкін. В ці фаланги могли вливатися й громадяни-ополченці з грецьких міст. Знову ж таки, говорити про політичну інтеграцію і цього населення в склад імперії чи Херсонесу, не доводиться. Та й не було римських військ у Босфорі які б там знаходилися постійно. Там, мабуть, зберігалось місцеве самоуправління, а римляни діяли через верхівку населення у впровадженні своїх цілей. А ця рента говорила тільки про нееквівалентний обмін між сторонами. А ця рента присвоювалась, мабуть, римською адміністрацією і йшла на утримання римських військ в Тавриді.

Список використаних джерел:

1. Зубарь В. М. Херсонес Таврический и Римская империя. *Очерки военно-политической истории*. К., 1994.
2. Зубарь В. М. Римское военное присутствие и население Таврики во II – первой половине III в. *Vita Antiqua*. Київ, 2003. № 5–6. С. 138–152.
3. Зубарь В. М. Северный Понт и Римская империя. К., 1998.
4. Сапрыкин С. Ю. Гераклея Понтийская и Херсонес Таврический: взаимоотношения метрополии и колонии в VI–I вв. до н. э. Москва, 1986.
5. Сапрыкин С. Ю. Боспорское царство на рубеже двух эпох. Москва, 2002.
6. Херсонес Таврический в третьей четверти VI – середине I вв. до н.э. *Очерки истории и культуры*. К., 2005.

Степанов А. Т.,

*студент заочної форми навчання III курсу
за спеціальністю 052 – Політологія*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Шаповалова А. М.,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та історії*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПОЛІТИЧНО-ПРАВОВЕ ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ В АР КРИМ ТА М. СЕВАСТОПОЛЬ ПІСЛЯ ДЕОКУПАЦІЇ

Актуальність теми після деокупації Криму в політично-правовому вимірі зумовлюється не тільки постійно зростаючим обсягом інформації, а значною мірою, юридично-правильного вирішення питань, з якими стикнуться громадяни України на деокупованій території.

Слід зазначити, що триваюча збройна агресія РФ проти України вже 10 років залишає відкритими два нагальні питання, а саме питання державної політики України щодо деокупації та питання реінтеграції деокупованих територій в український суспільний, політичний та правовий простір.

Варто зауважити, що реінтеграція – це процес, який логічно настає після деокупації і розглядається як комплекс заходів державної політики, спрямованих на повне відсутність збройних формувань та окупаційної адміністрації російської федерації на території України, яка була тимчасово окупована. Ці заходи передбачають встановлення загального ефективного контролю України на цій території, повернення її під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу [4].

Водночас, у справі побудови державної політики щодо реінтеграції окупованих територій необхідно враховувати надважливий аспект, який полягає у тому, що тривала окупація створює значну кількість проблем політико-правового характеру. До них можна віднести такі проблеми як: тотальне, або часткове унеможливлення реалізації та захисту конституційних прав людини та громадянина, тяжкі наслідки репресивних дій по відношенню до громадян, національних меншин та майна з боку окупаційних адміністрацій, занепад суспільного життя та

політичної культури населення, інформаційна деінтегрованість населення в суспільно-політичне життя України, інфраструктурний та економічний занепад, крах системи соціального забезпечення тощо.

Підкреслимо, що основним нормативним актом, яким встановлено Стратегію державної політики щодо реінтеграції Криму є розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171 (в ред. Розпорядження від 04.04.2023 №288)[10]. Це розпорядження містить перелік конкретних дій тих чи інших органів державної влади/місцевого самоврядування та організацій щодо процесу реінтеграції деокупованого півострова [3, с. 46].

Підкреслимо, що головними напрямками реалізації дій, як вказує Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, є вирішення питань захисту прав та інтересів осіб та організацій, чії права було порушено внаслідок збройної агресії, соціальної, економічної політики, оборони та безпеки [11]. Водночас, стислий аналіз документу вже дозволяє виявити певні існуючі недоліки документу. Зокрема до них можна віднести те, що за формою цей акт є Стратегією і формує державну політику на рівні актів органів виконавчої влади, відтак відсутнє саме законодавче врегулювання правового режиму реінтеграції Криму, а відповідно відсутні і засадничі принципи формування державної політики в тих аспектах та діях органів державної влади, які не включено до переліку, зазначеного в розпорядженні Кабінету Міністрів України.

Вочевидь, не враховує складена Стратегія й хронологічну тривалість окупації та вирішення питання доступу громадян до безперешкодної реалізації їхніх прав та свобод, зокрема тієї категорії громадян, які не є вимушено переміщеними особами та перебувають в окупації.

Як зазначає в своєму аналітичному матеріалі Українська Гельсінська спілка з прав людини, Стратегія обмежується загальними положеннями та не пропонує конкретних шляхів та дій влади в умовах перехідного правосуддя, відновлення діяльності публічної влади, питань відповідальності за колабораціонізм та розмежування його із законною діяльністю громадян, реалізації прав громадян, що перебували в окупації та засад набуття такими громадянами відповідного статусу [5].

Нарешті, Стратегія Кабміну не визначає конкретне питання долі формування національної автономії кримськотатарського народу. Разом із тим, як зазначається в аналітичному матеріалі Deep State, питання подальшої долі автономії Криму не має рішення, яке б одностайно сприймалося суспільством та її потенційним тригером політичної кризи в Україні після закінчення війни [8].

Наголосимо, що такі недоліки Стратегії пояснюються саме тим, що зазначені питання не можуть бути врегульовані на рівні акту органу

виконавчої влади і потребують законодавчого вирішення на рівні прийняття органічного, або спеціального закону «Про засади перехідного правового режиму деокупації та реінтеграції на території Автономної Республіки Крим».

На думку Корнат О., Корнат Л., вважається оптимальним таким варіант правового регулювання правових відносин щодо питання реінтеграції Кримського регіону, який дозволить визначити конкретні засади та принципи перехідної фази, а також чітко визначену компетенцію державних органів щодо реалізації публічної влади в умовах перехідного періоду [3, с. 47].

До того ж важливим є той факт, що відповідне регулювання є актуальним саме на теперішньому етапі деокупації, адже, вочевидь, для формування сталої державної політики у питаннях реінтеграції необхідна ретельна підготовка кадрового резерву правоохоронних та судових органів, перехідного періоду [3, с.48], підготовку чітких інструкцій та алгоритмів для діяльності органів що забезпечують реалізацію соціальної, економічної, інформаційної, фіскальної, демографічної політики, державні функції щодо реєстраційно-дозвільних проваджень, контролю та нагляду, тощо.

Разом із тим існують певні пріоритетні напрямки правового регулювання, які необхідно на безумовних підставах враховувати в процесі реінтеграції. Ці напрямки продиктовані існуючим положенням населення на окупованій території, положення ВПО, а також умовами тривалої неможливості реалізації державної влади України на території півострова [6, с.67].

Варто відмітити, що правовий блок питань стане головним після деокупації, зокрема:

Питання визнання/невизнання документів та правочинів, які було видано окупаційною владою, та які пов'язані з реалізацією основних прав людини.

Вважаємо, що умови тривалої окупації сформували такі фактичні обставини, у яких невизнання документів окупаційної влади, які пов'язані із основними правами та свободами людини, може спричинити неможливість реалізації таких прав у значної частини населення, що перебувало в окупації (зокрема документів щодо актів цивільного стану, права власності на підставі спадкування, тощо). В умовах перехідної фази реінтеграції перед органами державної влади стоїть задача сформувати такі механізми легітимізації цих документів, з допомогою якої буде можливо забезпечити реалізації прав громадян. Основою для таких механізмів може бути практика Міжнародного суду ООН та Верховного Суду України. Існуюча стратегія реінтеграції не порушує це питання [2, с.118-119].

Проблема встановлення конституційного ладу та конституційно-правового статусу кримського регіону.

Підкреслимо, що питання збереження конституційно-правового статусу кримського регіону як автономної республіки та спеціального статусу м. Севастополь може викликати суспільний резонанс з огляду на прецедент порушення суверенітету та територіальної цілісності України [8].

Проблема добровільного/недобровільного набуття громадянами України іншого громадянства та питання правового статусу громадян рф.

Існуюча юридична конструкція «добровільного отримання громадянства» не передбачає того, що громадянин України може опинитися в умовах, що опосередковано, але так чи інакше загрожують його основним правам, безпеці, здоров'ю та життю.

Існуючі засади набуття російського громадянства, встановлені окупаційною владою передбачають формат набуття громадянства за, так званою, «оптацією» із подальшим позбавлення людини доступу до реалізації основних прав без умовно «добровільного» набуття громадянства. [6, с.6]

Ми вважаємо, що головним постає питання щодо необхідності відокремлення та недопущення політичних переслідувань за фактом ведення певної непротиправної, за сутністю, діяльності, від процесів забезпечення державної безпеки та подолання політичних наслідків окупації.

Визначення форм та засобів подолання політичних наслідків окупації в умовах реалізації активного та пасивного виборчого права.

Проте важливо розуміти, що проблеми, які можуть виникати з проведенням загальнонаціональних виборів у повоєнний час наразі є актуальними. Серед них варто виділити такі як: відсутність необхідної інфраструктури в постраждалих місцевостях, безпека, матеріальне забезпечення тощо. Разом із тим в політичному аспекті проведення виборів у повоєнний час виникає питання щодо змісту політичної боротьби та політичного піару в умовах післявоєнного відновлення країни.

Варто наголосити, що Венеціанська комісія в одній зі своїх доповідей вказувала, що проведення виборів в умовах війни не є припустимим, до того ж однією з причин зазначалося те, що занепокоєння суспільства можуть суттєво відрізнитися від тих питань, на яких слід зосередити дискусію для обрання законодавчого органу на весь законодавчий період [12].

До того ж нагальним є питання обмеження участі у виборчому процесі політичних сил та партій, які в своїй політичній програмі переслідують мету повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності та суверенітету України, участю в збройній агресії проти України, воєнними злочинами. Відтак, засади правового регулювання виборів у перехідній фазі реінтеграції мають передбачати

баланс принципів захисту державних і національних інтересів та рівного доступу всіх громадян до виборчого права.

І насамкінець, саме в цьому контексті актуалізується задача державної реінтеграційної політики як трансформація політичної культури населення та подолання інформаційно-політичних наслідків окупації. Інформаційна, просвітницька, культурна, мовна політика має бути сформована таким чином, аби на прозорих та конкретних діях державних органів, громадських організацій, політичних партій, ЗМІ продемонструвати відкритість українського суспільно-політичного простору до реінтеграції населення, що перебувало в окупації. Головною засадою такого процесу має стати формула «територія слідує за населенням», в основі якої полягає ідея, що реінтеграція починається саме з когнітивної деокупації населення, а не з деокупації територій як таких.

Визначимо, що важливою складовою в цій задачі є інформаційна протидія. На рівні державного регулювання засоби масової інформації та медіа мають змінити політику щодо обмеження доступу до інформаційних та медіа ресурсів і контенту для мешканців окупованих територій, адже реалії окупації демонструють, що основним засобом когнітивної окупації є безальтернативна пропаганда [9].

Отже, вже на теперішньому етапі, надзвичайно важливою є задача формування відповідних культурних та просвітницьких центрів, функція яких полягатиме саме в реалізації базових програм щодо реінтеграції населення до суспільно-політичного життя та культурного простору України. Зокрема, одним з таких центрів може слугувати Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського.

Список використаних джерел:

1. Джига Д. Конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим на сучасному етапі. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 59. С. 130–139.

2. Здебський О., Шаповалова О., Юровська Г. Проблемні питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 1. С. 118–122.

3. Корнат О., Корнат Л. Державна політика деокупації Криму: ключові результати та перспективи. *Регіональні студії*. 2021. № 27. С. 43–49.

4. Медяник І. С. Теоретико-правові питання реінтеграції тимчасово окупованих та анексованих територій у вітчизняній та світовій науці. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Право*. 2023. № 79. С. 70–75.

5. Мірошніченко В. План заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції Криму. Що змінилося? – Українська Гельсінська спілка з прав людини. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL:

<https://www.helsinki.org.ua/articles/plan-zakhodiv-z-realizatsii-stratehii-deokupatsii-ta-reintehratsii-krymu-shcho-zminylosia/> (дата звернення: 02.03.2024).

6. Політика щодо Криму. рекомендації (посібник) / Тищенко Ю., Каздобіна Ю., Горобчишина С., Дуда А. ; за заг. ред. Ю. Тищенко. Київ : ТОВ «агентство» Україна», 2018. 88 с.

7. Портников В. Ключ у кишені. Навіщо потрібний план деокупації Криму. *Крим.Реалії*. URL: <https://ua.krymr.com/amp/krym-plan-deokupatsii-institutsia/32380568.html> (дата звернення: 05.03.2024).

8. Пошук оптимального статусу Криму після деокупації. *DeepState UA*. URL: <https://deepstateua.com/crimea/ukr/amp/> (дата звернення: 02.03.2024).

9. Пріоритетні кроки Української Держави після деокупації Криму. *Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим*. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/priorityetni-kroku-ukrayinskoji-derzhavy-pislya-deokupatsiyi-krymu/> (дата звернення: 02.03.2024).

10. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 29.09.2021 р. № 1171-р: станом на 4 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1171-2021-p#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

11. Реалізація політики щодо реінтеграції Автономної Республіки Крим та міста Севастополя – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України*. URL: <https://bitly.ws/3f33n> (дата звернення: 02.03.2024).

12. Holding referendums during wars and military threats is against European standards. Venice Commission. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/events/?id=3388> (дата звернення: 02.03.2024).

Чвалюк А. М.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
експерт
Асоціації реінтеграції Криму
м. Київ, Україна*

ВІДКРИТІСТЬ І ПРОЗОРИСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТНОЇ МЕРЕЖІ КРИМСЬКОЇ ПЛАТФОРМИ

Міжнародна Кримська платформа як політична, дипломатична та експерта міжнародна ініціатива є досить важливою у справі деокупації Криму. Та водночас будь-які прорахунки у її роботі можуть і будуть використовуватися кремлівською пропагандою та російськими спецслужбами для злочинних спроб виведення теми Криму за дужки міжнародної уваги і дискредитації будь-яких координаційних механізмів спрямованих на деокупацію півострова.

Отже, діяльність Платформи має стати максимально захищеною від зовнішнього деструктивного впливу, серед іншого у вимірі її експертної діяльності.

Кримська платформа фігурує у трьох пунктах плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171 [1; 2], зокрема, саме в рамках Міжнародної експертної мережі Кримської платформи очікується залучення світових аналітичних центрів до активної співпраці з питань Криму.

Свої головні здобутки Кримська платформа оприлюднює на власному сайті. Однак робить це без деталізації, через що незрозуміло, які з них отримані саме завдяки діяльності експертної мережі Кримської платформи. Як зазначає керівник Кримської правозахисної групи Ольга Скрипник, експертна мережа Кримської платформи, до якої можуть входити як окремі експерти, так і організації, незалежна й автономна. Основне її завдання – забезпечити саме експертний рівень роботи Кримської платформи [3]. Тому є доцільним більш детально розглянути особливості діяльності зазначеної експертної мережі.

Установчий форум експертної мережі Кримської платформи відбувся на два тижні раніше, ніж установчий саміт самої Кримської платформи на якому останню було офіційно започатковано. Далі, як відомо з пресрелізів, 18–19 липня 2023 року відбувся перший Міжнародний форум Експертної мережі Міжнародної Кримської платформи «Бачення майбутнього: експертний погляд», у роботі якого

планували взяли участь провідні експерти з понад 20 країн світу (яких саме – не уточнювалось) [4]. У квітні цього ж року в Бухаресті під егідою Кримської платформи пройшла перша Чорноморська безпекова конференція, на якій зібралися понад 200 експертів, політичних та державних діячів з різних країн світу (яких саме – так саме не уточнювалось) [5].

Природньо, що така масштабна експертна діяльність, як і діяльність всієї Кримської платформи потребує належного фінансування на утримання офісу, аренду конференц-залів, поточні витрати, але головне, власне, на оплату експертів результатів їх роботи та досліджень. Однак офіційні джерела не можуть дати чіткої відповіді на питання, хто зараз спонсує експертну мережу Кримської платформи.

Відповідальною за міжнародний установчий саміт Кримської платформи у 2021 році була Державна театральньо-видовищна агенція, яка отримала від Міністерства культури асигнування у розмірі 18 мільйонів гривень на проведення цього заходу [6]. У Державному бюджеті України на 2021 рік, витрати на Кримську платформу окремою статтею не передбачені. Державні бюджети наступних років також не містять чітких вказівок щодо головного розпорядника бюджетних коштів, відповідального за фінансування діяльності Кримської платформи.

В Україні організатором Кримської платформи, а також власником її сайту заявлене Міністерство закордонних справ України [7]. У структурі Представництва Президента України в АР Крим функціонує Служба забезпечення діяльності Кримської платформи, яка надає всіляку підтримку (окрім фінансової) у реалізації проектів та заходів Кримської платформи. Керівником офісу Кримської платформи за посадою є Постійний Представник Президента в Автономній Республіці Крим [8]. Однак, передбачених законом фінансових важелів Постпред та Представництво у цій сфері теж не мають.

На сайті Кримської платформи зазначається, що спеціальна програма фінансування через добровільні та донорські внески для підтримки діяльності експертної мережі Платформи створена Фондом «Східна Європа» [9]. І дійсно, програма «Підтримка Кримської платформи: час нагадати, що Крим – це Україна» реалізовувалась Фондом «Східна Європа» за сприяння Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Програма тривала від жовтня 2022 року до березня 2023 року і була логічним продовженням попередньої, що реалізовувалась від грудня 2021 до лютого 2022 року [10, с. 34]. Інформація про продовження програми на сайті Фонду відсутня. Перелік донорів Фонду не містить жодної вітчизняної установи, підприємства чи організації, з чого можна зробити висновок, що державної фінансової підтримки від України фонд не отримує, що у цілому логічно.

Але нелогічним є відсутність опублікованих звітів про фінансову діяльність експертної мережі Кримської платформи, зокрема щодо джерел фінансування. Повний перелік самих донорів, особливо якщо вони не є офіційними установами держав Кримської Платформи, ймовірно не варто розголошувати задля уникнення тиску на них з боку агентів Кремля, однак вартою уваги є загальна кількість витрат на залучених експертів; її динаміка по роках; відомості, які країни та інституції представляли особи, на яких здійснювалися витрати; дані, чи дійсно дотримана необхідна квота іноземних представників, щоб експертна мережа вважалася повноцінно міжнародною; повідомлення, якими були конкретизовані результати роботи оплачуваних експертів та багато інших питань, що мають бути публічно висвітлені.

Як вже неодноразово писала наша Асоціація, кремль раніше залучав різних «іноземних експертів» для озвучення потрібних агресору наративів. Тому існує занепокоєння, що обмежена публічність порядку діяльності експертної мережі Кримської платформи та її фінансування може призвести до неефективності витрачання коштів, істотного обмеження експертного потенціалу, а також до спроб маніпуляцій шляхом використання окремих недобросовісних «експертів».

Список використаних джерел:

1. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1171-2021-%D1%80#n16>

2. Урядовий план реінтеграції Криму: міжнародний вимір / Б. Бабін, Е. Плешко, Т. Линник, А. Чвалюк, О. Плотніков, В. Філатов; Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/analytics_ua/2023/04/20/uryadovuj-plan-reintegracziyi-krymu-mizhnarodnyj-vymir/

3. Підготовка «Кримської платформи»: «Підтримка є, вона зростає». URL: <https://ua.krymr.com/a/pidhotovka-krymskoi-platforny-ekspertna-merezha-reaktsia-rosii/31298232.html>

4. Третій Міжнародний саміт Кримської платформи відбудеться у Києві 23 серпня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3737651-tretij-miznarodnij-samit-krymskoi-platforni-vidbudetsa-u-kiievi-23-serpna.html>

5. В Бухаресті стартувала Перша Чорноморська безпекова конференція Міжнародної Кримської платформи. URL: <https://crimea-platform.org/news/v-bukharesti-startovala-persha-chornomorska-bezpekova-konferentsiia-mizhnarodnoi-krymskoi-platforny-2/>

6. Стало відомо, яку суму витрачено на проведення «Кримської платформи» (документ). URL: <https://glavcom.ua/news/stalo-vidomo->

yaku-sumu-vitracheno-na-provedennya-krimskoj-platформи-dokument-779936.html

7. МЗС запустило офіційний сайт "Кримської платформи". URL: <https://suspilne.media/155411-mzs-zapustilo-oficijnij-sajt-krimskoj-platформи/>

8. Президент України та учасники саміту Кримської платформи оглянули головний офіс ініціативи в Києві. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-ta-uchasniki-samitu-krimskoj-platформи-o-70301>

9. Кримська платформа. Експертна мережа. URL: <https://crimea-platform.org/ekspertna-merezha/>

10. Фонд «Східна Європа». Річний звіт 2022/2023. URL: https://eef.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/annual_report_2021-22_UA.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-16>

Чеканов В. Ю.,

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри філософії та історії

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД РЕІНТЕГРАЦІЇ РЕГІОНІВ У ХХ СТ. ТА ПРОБЛЕМА ДОЦІЛЬНОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В СИТУАЦІЇ З КРИМОМ

Західна цивілізація протягом ХХ ст. пройшла через декілька ситуацій, пов'язаних з реінтеграцією регіонів, раніше окупованих Німеччиною (Ельзас–Лотарингія у Франції, Північний Шлезвіг у Данії, Судети в Чехословаччині). Це веде нас до питання, чи є існує якийсь сукупний досвід їх реінтеграції і чи застосовний він у поточній ситуації з Кримом?

Три згадані вище ситуації характеризуються тим, що в них агресором виступала одна і та ж країна – Німеччина. Усі три ситуації спершу носили характер двосторонніх конфліктів, причому криза 1938 р. навколо Судет не вилилася озброєне протистояння. В усіх випадках реінтеграція відбулася тільки після втручання широких міжнародних коаліцій у ході світових війн, причому мало місце військово-блокове втручання – Антанти у перших двох і Антигітлерівської коаліції в третьому випадку [3; 4]. Відновлення територіальної цілісності країн, потерпілих від агресії, в усіх цих випадках не стало результатом двосторонніх домовленостей. Воно тлумачилося як

відновлення справедливості, виправлення порушень міжнародного права. Можна припустити, що ця риторика стала прямим наслідком саме широкого міжнародного втручання. На відміну від нього, двосторонні домовленості, скоріше, носять характер обміну (поступок на гарантії), який розглядається сторонами як взаємовигідний, прийнятний для жертви, і подається міжнародному загалу якраз у такому ключі.

Нагадаємо, що усі три анексії супроводжувалися саме двосторонніми домовленостями, що закріпили новий правовий статус Північного Шлезвігу в 1864 р., Ельзас – Лотарингії в 1871 р., Судет у 1938 р. Реінтеграція цих регіонів у 1919 та 1945 рр. повинна була проходити і пройшла на інших засадах, ніж анексія. Апеляція до права і справедливості тепер дозволяла “не бачити” правового характеру тих договорів, що закріпили анексію. Віднині вони починають розглядати як вимушені, несправедливі, і апеляція до них уже не є підставою для легітимізації результатів агресії, хоча в жодній з цих ситуацій не було ні широкого опору населення анексованого регіону, ні спроб реваншу.

В ситуації з Кримом ми спостерігаємо відмінності. Анексія 2014 р. не завершила конфлікт, а, навпаки, сильно загострила його. Міжнародно-правового визнання анексії не сталося з боку ні України, ні міжнародного співтовариства. Однак це навряд чи впливає на сприйняття кримської ситуації як відмінної від попередніх. Справа не у визнанні / невизнанні анексії, а у дієвому скасуванні її наслідків. Лише акт скасування ставить тих, хто його здійснює, в однозначну позицію щодо агресора. Невизнання все ще дозволяє ухилитися від санкцій щодо агресора, від підтримки жертви, гарантування її безпеки і т.д. Красномовними прикладами є, скажімо визнання Австралією самопроголошеної незалежної Литви у 1990 р., відкликане потім назад, або (в нашому випадку) ігнорування гарантій Будапештського меморандуму 1994 р.

Отже, в усіх трьох ситуаціях ХХ ст. однозначність позиції виникала лише внаслідок утворення і застосування проти агресора військово-політичних блоків, які після перемоги продиктували йому свою волю. Відновлення історичної справедливості виступало результатом диктату, і виникало лише за двох умов:

- 1) створення коаліцій;
- 2) растосування коаліцій.

Поточна ситуація з Кримом характеризується тим, що обидві умови відсутні, хоча перша з них періодично симулюється т.зв. “партнерами” України. Засобом цього є санкції, однак для їх ініціаторів вони апріорі не повинні створювати обов’язку до виконання другої умови і, відповідно, не носять характеру диктату. Санкції, введені проти РФ у 2022–2023 рр., призвели до падіння її економіки усього на 1,2%, і, в разі програшу колективного Заходу у конфлікті з Росією, збитки

теоретично можуть бути пробачені переможницею як нехтовно малі і перекриті відновленим товарообігом. Характерно, що ініціатори санкцій уникають можливого ототожнення понять “партнери” і “союзники”, нагадують, що вони не воюють, не є стороною конфлікту, ухиляються від переведення економіки на військові рейки і т. і. [1].

Таким чином, та сторона, яка здатна створити тиск (диктат) на агресора, протягом двох років уникає цього [2]. За таких умов реінтеграція Криму з урахуванням європейського досвіду є неможливою. Ознакою зміни ситуації може стати поява двох вищезгаданих умов.

Останнє, про що має сенс сказати, це питання “європейських цінностей”, які начебто захищає Україна. Риторика західних демократій щодо них не відміняє того факту, що у них не менше спільних цінностей з Росією: це цінності суспільного комфорту, стабільності, привілеїв від високих прибутків, діалогу та компромісів. У цих цінностях на Заході Україна наразі не зацікавлена. Тому що похідним від них є непорушне дотримання Заходом демократичних принципів та процедур, яке дозволяє Росії використовувати ті самі майданчики, що і до початку СВО: міжнародні організації, двосторонні відносини, міжнародна кредитна система, західні ЗМІ, культурно-спортивні обміни тощо). Загалом, аналіз ситуації міг би привести нас до висновку про ерозію системи європейських цінностей, але цей сюжет перебуває уже за рамками теми доповіді.

Список використаних джерел:

1. Карпець Олександр. Захід програє Москві гонку озброєнь. Про Україну і говорити нічого. URL: <https://enovosty.com/uk/service-ukr/topnews-ukr/full/0212-zaxid-prograye-moskvi-gonku-ozbroyen-pro-ukrainu-i-govoriti-nichogo> [дата звернення 29.02.2024].
2. Карпець Олександр. У запеклій війні України проти російської агресії першим капітулює Захід. URL: <https://enovosty.com/uk/service-ukr/topnews-ukr/full/2811-u-zapekliv-vijni-ukraini-proti-rosijskoi-agresii-pershim-kapitulyuye-zaxid> [дата звернення 29.02.2024].
3. World War I. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/World_War_I [дата звернення 29.02.2024].
4. World War II. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/World_War_II [дата звернення 29.02.2024].

Чумак В. А.,

кандидат історичних наук, доцент

МІФОЛОГІЯ РОСІЙСЬКОГО КРИМУ

Проблему українсько-російських відносин і вужче, роль Криму і Чорноморського флоту Росії у взаємовідносинах двох країн важко переоцінити. Тому розгляд цієї теми та її окремих аспектів набуває особливої актуальності. Адже росія є нашим найбільшим, найголовнішим, найважливішим стратегічним партнером хоча б тому, як наголошує член кореспондент НАН України Олег Білорус, що вона є нашою найбільшою, найголовнішою, найважливішою проблемою. А однією з найнебезпечніших і “слизьких” російсько-українських відносинах проблем є Крим. Вона, ця проблема прямо впливає на ідентифікацію і формування національних інтересів як України, так і Росії. Адже Крим давно став ключем до Чорного моря. Хто володарює в Криму, той має можливість контролювати і шантажувати країни Чорноморського регіону, і не тільки.

Крим дає можливість, не в останню чергу, блокувати і шантажувати землі континентальної України, порушувати в цілому безпеку України та її суверенітет.

В руках імперсько-путінської Росії, з її ідеологією “руського мира”, Крим перетворився у дуже небезпечну, для геополітичного оточення, півострівну збройну базу з великим стратегічним значенням. Сьогодні Європа це добре відчуває і розуміє.

Окупований 2014 року фашистським путінським режимом Крим був об’явлений “исконно” російським. Але Путіну було цього замало, недостатньо і були проголошені російськими Південь і Схід України. І врешті решт, 24 лютого 2022 року розпочато повномасштабну війну з загрозою повного знищення України і українців як етносу. Ось такі наміри сучасного Гітлера-Путіна. В цій ситуації особливого значення набуває всебічна підтримка України цивілізованою Європою і Сполученими Штатами.

Для виправдання в очах світу своїх агресивних дій, своєї політики агресії кремлівська камарилья на чолі з Путіним вдається до створення політичних міфів. Московська міфотворчість не обмежується ні в просторі, ні в часі. Чому використовуються саме міфи?

Міф надає можливість дещо завуальовано спотворювати, підмінити історичну дійсність, реальність, минуле, чи не основне або навіть єдине джерело, на яке спирається сучасна політична легітимність. А міф – це неабиякий інструмент безсоромного застосування цього цінного засобу. Про це ґрунтовно доводить Г. А. Могильницька в своїй

монографії “Міфотворчість як обґрунтування історичного мародерства” [1, с. 4].

Політичні міфи, як вказує С. Громенко в своїй відомій праці “Кримнаш. Історія російського міфу”, найчастіше експлуатують урядові діячі для виправдання певних політичних наративів, дій своїх урядів. Принагідно, Громенко нагадує відомий пасаж прусського короля Фрідріха Великого: “Якщо вам подобається чужа провінція і ви маєте достатньо сил, займайте її негайно. Як тільки ви це зробите, ви завжди знайдете достатню кількість юристів, які доведуть, що ви маєте повне право на зайняту територію.” [2, с. 8]

В разі браку “юридичних аргументів” російські міфотворці вдаються до фальсифікованих історичних праць. Сьогодні Росії важливо своїми міфами переконати чи затуманити світову спільноту запевненням, що історія Криму російська і ніяк інакше. Тому викриття цього міфу перед світом означає крах російських претензій на Крим, їх імперських зазіхань на півострів.

Рашисти створили цілий сонм міфів про український Крим. Відомі дослідники С. Громенко і Г. Могильницька в своїх наукових працях оприлюднюють їх значну частину. Враховуючи формат виступу на “круглому столі” зупинимо свою увагу, по мірі можливості, на першому серед рівних міфів про Крим, а саме, “Крим (“ісконно”) споконвічно російська земля”.

Саме поняття “споконвічно” – означає з давніх давен, від початку віків не більше й не менше. При цьому в одних випадках у своїх виступах, публікаціях Путін стверджує, що так думають пересічні росіяни і він сам. А саме: Крим – це історично руська, російська територія з переважно російським населенням. І це твердження апіорі, як даність ніяких доказів не потребує, воно є вірою, аксіомою. Це так звана публіцистична версія.

Проте, в певних випадках, коли слухач чи опонент спонукає уточнити поняття “історичності” і “споконвічності” росіян в Криму, публіцистичної версії бракує. В такому разі використовують псевдонаукову. Вона ґрунтується на псевдонауковій гіпотезі, версії, що в Криму з давніх давен жили скіфи.

Скіфи – знак рівності – слов’яни, а слов’яни це росіяни. Такі пояснення з’явилися у березні 2014 року, коли Крим був повністю окупований Росією.

З 2014 року діяльність Меджлісу кримськотатарського народу на території АР Крим була призупинена російською окупаційною владою, а згодом повністю заборонена. Тоді ж голові Меджлісу Рефату Чубарову було заборонено в’їзд до Криму. [3, с. 9] А згодом проти лідерів кримських татар Мустафи Джемільєва і Рефата Чубарова були відкриті Москвою кримінальні справи.

Як відзначають С. Кульчицький і Л. Якубова у своїй книжці “Кримський вузол”, сучасна російська історіографія є залізобетонним зліпком архаїчного імперського дискурсу. Вона давно привласнила історію Криму, відсунувши не лише українців, а й кримських татар, які до російської експансії кінця XVIII століття були державотвірним етносом на півострові, на маргінес суспільної думки. [4, с. 8]

Найбільш відверто і псевдонауково викладає варіант міфу про ісконно російський Крим П. Надінський у своїх багатотомних Очерках по історії Криму. При цьому історична аргументація його мало цікавила. Він на власний розсуд застосовує історичні факти, археологічні дані, щоб викласти історію Криму, як споконвічної російської землі.

Чого варте твердження, що “кримська земля, навіть у період турецько-татарського панування залишалася російською землею”. Відомо, і це підтверджено й археологічними даними, слов'ян у IX ст. до н.е. – XIII ст. н. е. в Криму не було, крім нечисленних поселень купців. Київська Русь ніяких володінь в Криму не мала. Корсунь (Херсонес) не був територіальним володінням русичів. Про це може бути окрема розмова. І твердження Надінського, що Кримський півострів 1783 року було повернуто його справжньому господарю російському народові, викликає посмішку. А кому Московія в 1480–1700 роках платила дань, т.зв. упоминки. Відомо, що останній раз ці упоминки заплатив Петро I у 1700 році.

Значу, що Петро I був першим (пробачте за тавтологію) з російських можновладців, хто сформував задачу завоювання Криму. Він оголосив це Європейським монархам під час свого Великого посольства 1697–1698 років. При цьому він реалістично, слід це визнати, одночасно вказав на потребу “загнуздати” козаків, тобто поставити під контроль і Україну.

Саме так, разом обидва завдання були виконані, попри ключову роль козаків у війнах проти Туреччини 1735–1739 та 1768–1774 років. За завоюванням Криму і відторгненням його від Османської імперії послідувало знищення Війська Запорозького 1775 р. А остаточна анексія Кримського ханства і перетворення його в заштатну провінцію Російської імперії відбулася 1783 року, про що ми вже згадували вище, автохтонним, корінним, населенням кримського півострова є кримські татари, кримчани і караїми. Кримські татари (самоназва “Крим татарлар”) є нащадками різних народів переважно тюркських, початок консолідації під верховенством кримських татар припадає на середину XIII ст.

Росіяни почали поселятись в Криму після приєднання його до Росії 1783 р. Ревізія, яка відбулася 1793 р., тобто через десять років, налічила в Криму 6,5 тисяч росіян, більшу частину з них становили “приблуди” [5, с. 42.

Довоєнний історик С.Бахрушин характеризує приєднання Криму Росією як “анексію”, об’єктивно оцінюючи і її результати – безпощадне розорення “царизмом тієї красивої і яскравої туземної цивілізації, котра виросла на кримському ґрунті в результаті різнобічних культурних впливів, що схрещувалися тут”. [6, с. 274]

А історики М. Щербаков і С. Рогацький писали в 1939 р. про суть колоніальної політики імперської Росії (цитую оригінал): “Дикий беззастенчивий грабеж, захват лучших земель, уничтожение целых селений, взятки, подкупы, угрозы и насилия – весь этот произвол ярко выражал колониальную политику царизма”. [6, с. 275] В ці роки відкривається одна з найбільш трагічних сторінок для населення Криму – розпочинається перший масовий вихід татар. Так, вже в перші роки існування “російського Криму” його залишили від 4-х до 5-ти тисяч татар, які емігрували до Туреччини. За перші десять років, колоніальний Крим, за даними російського історика А. І. Маркевича, приблизно із півмільйона кримських татар виїхало трошки менше 100 тис, тобто одна п’ята їх. Якщо враховувати виселених Суворовим 30 тис християн, то Крим втратив у ці роки до чверті свого корінного населення. [7, с. 298]

Найбільша еміграція кримських татар до Туреччини відбулася після Кримської війни. Пік переселення, за деякими даними, припадає на 1863 рік, коли повністю опустіли 784 аули і села. За підрахунками уряду: 141 667 чоловік, але сюди не входять ті, які виїхали без паспортів. Коли еміграція закінчилась в Криму залишилось 102 951 житель. [8, с. 334] Склалася парадоксальна ситуація: у діаспорі опинилося більше кримських татар ніж на рідній землі, в Криму.

За даними Громенка, тільки на початку ХХ століття частка росіян у Криму перевищила частку кримських татар. Зазначимо, що аж до депортації кримських татар у 1944 р., росіяни не становили абсолютної більшості на кримському півострові, як це є нині. [9, с.44]

Згідно з російським переписом населення (2014 р.) росіян в Криму нарахували 68,3%, українців – 15,8%, кримських татар – 10,6%. Росія підробила результати “перепису” з метою применшити кількість кримських татар у Криму. Тобто міфу про “споконвічний російський Крим” знову були необхідні урядові підпорки.

З усього сказаного можна зробити наступні висновки. Росіяни в Криму отримали більшість внаслідок імперського тиску на кримських татар включно з геноцидом-депортацією 1944 року, а не шляхом своєї міфічної “споконвічності” в Криму.

В книзі “#Кримнаш. Історія російського міфу” С. Громенко робить однозначний, заснований на скрупульозному аналізі документів та історичних фактів, висновок. А саме: “З трьох тисячоліть писемної історії Криму (ІХ ст. до н. е. – ХХІ ст.) росіяни на півострові становлять

відносну етнічну більшість лишн 115 років, або 3,8%, а абсолютну більшість 72 роки, або 2,4% усієї кримської історії.

Висновок однозначний – це повне фіаско російського наративу про “споконвічний російський Крим”, купель Росії.

Список використаних джерел:

1. Див. Могильницька Г. А. Міфотворчість як обґрунтування історичного мародерства. Нікополь : ТОВ “Принхауз” “РИММ”, 2015. С. 4.

2. Цит. за Громенко С.В. #КримНаш. Історія російського міфу. К., 2017. С. 8.

3. Див. *Крим інформ*. 2018. № 5(13). С. 9.

4. Див. Станіслав Кульчицький, Лариса Якубова. Кримський вузол. К. : ТОВ “Видавництво “КЛЮ””, 2018. С. 8.

5. Цит. за Громенко С. В. #КримНаш. Історія російського міфу. К., 2017. С. 42.

6. Див. Возгрин В. Е. Исторические судьбы крымских татар... С. 274–275.

7. Див. Возгрин В. Е. Исторические судьбы крымских татар... С. 298.

8. Див. Возгрин В. Е. Исторические судьбы крымских татар... С. 334.

9. Див. Громенко С. В. #КримНаш. Історія російського міфу. К., 2017. С. 44.

НАПРЯМ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ, РЕАБІЛІТАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-18>

Асоян Л. В.,

*директор Навчально-наукового центру міжнародної освіти
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Антипін О. С.,

*аспірант
Академії праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ, РЕАБІЛІТАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІЗ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

У сучасних умовах українського суспільства, коли країна потерпає від повномасштабного вторгнення та тривалий час перебуває в умовах воєнного стану, підвищилась кількість людей, які потребують психологічної підтримки. Щоденні обстріли, відсутність безпеки, економіко-правова нестабільність, міграція населення, депресивні настрої серед населення, яке проживає на окупованих територіях, все це може призвести до появи та розвитку психологічних травм, особливо у дітей та молоді. Особливо складно у таких умовах студентам з окупованих територій, які крім необхідності налагоджувати своє життя, одночасно стикаються із необхідністю пошуку технічних та фізичних можливостей для організації освітнього процесу на новому місці. Студенти з окупованих територій перебувають у стресовому психологічному стані, у стані тривожності.

Пережитий студентами травматичний досвід має значний вплив на когнітивні процеси, особливості міжособистісних відносин, поведінку, самооцінку та загалом на їх світогляд. Студентами із окупованих територій володіють характерні різні фізичні і психологічні особливості (вони відрізняються підвищеною напруженістю, тривожністю, агресивністю, дезадаптованою поведінкою), піддаються ризику соціального відчуження, можуть мати труднощі у засвоєнні навчального

матеріалу у зв'язку із порушенням концентрації уваги та розвитку пізнавальних здібностей (пам'яті, уяви, мислення) [1, с. 43]. Це обумовлює ризик успішного продовження навчання, дезадаптації, порушень соціалізації.

Студенти із окупованих територій є особливою віковою і соціальною категорією населення, яка відрізняється великим спектром проблем: соціальних, побутових, психологічних, економічних, організаційних. Психоемоційний стан студентів при цьому відрізняється емоційною тривожністю, соціальною фрустрацією, нейротизмом, дискомфортом [4, с. 10]. Переїзд з окупованих територій та переведення в новий заклад освіти є актуальними реаліями життя для студентів, які витрачають багато зусиль, щоб адаптуватися до нових умов, однак багато з них також занепокоються з приводу життя родичів, друзів, які залишилися на окупованих територіях.

Подолання психологічних порушень студентів із окупованих територій потребують професійного психологічного супроводу, який передбачає забезпечення успішного особистісного розвитку студентів. Великого значення в плануванні заходів психологічного супроводу студентів із окупованих територій має їх вік, етап психофізіологічного розвитку, характер пережитих ними травматичних подій, особливості психологічного комфорту в нових умовах життєдіяльності.

Психологічний супровід студентів із окупованих територій можна окреслити трьома блоками. Перший блок передбачає надання безпосередньої допомоги практичного психолога таким студентам у налагодженні безконфліктного спілкування на новому місці навчання, вирішенні їхніх емоційних проблем, формуванні сприятливих умов для розвитку стресостійкості. Другий блок психологічного супроводу студентів із окупованих територій складається із психокорекційної і розв'язкової роботи практичного психолога з тими студентами, які мають високий рівень психосоціального стресу. Третій блок психологічного супроводу передбачає спеціалізовану допомогу психотерапевтів, психіатрів, невропатологів, тобто фахівців, які вирішують психічні проблеми, усувають наслідки тривоги, посттравматичних стресових розладів, депресії [2, с. 17].

Систему заходів, спрямовану на забезпечення психічного здоров'я і психосоціальної підтримки студентів із окупованих територій, можна представити пірамідою інтервенцій:

- перший рівень піраміди передбачає надання базових послуг і відновлення безпеки – це медична допомога, житло, харчування, фінансова і правова допомога;

- на другому рівні необхідна підтримка громади та сім'ї – поширення інформації про потребу підтримки в громаді, громадські заходи, створення сприятливих умов для адаптації на новому місці;

– третій рівень представляє цільова неспеціалізована підтримка – базові психологічні консультації для студентів (гарячі лінії психологічної підтримки, групова підтримка);

– на останньому рівні надаються спеціалізовані послуги та інтервенції у сфері психічного здоров'я – спеціалізоване лікування.

Реабілітація студентів із окупованих територій передбачає варіативність інтервенцій із урахуванням як характеру отриманої ними психічної травми, так і природи особистості, її намірів, оточення, життєвої історії, наявного потенціалу. Процес реабілітації студентів із окупованих територій можна поділити на три етапи: підготовчий, базисний і підтримувальний (профілактичний). На підготовчому етапі реабілітації найважливішими є наступні реабілітаційні технології:

– подолання недостатньої мотивації щодо власного психологічного здоров'я;

– пошуку нових ефективних мотиваторів;

– виявлення та активізації мертвих зон уваги щодо можливостей досягнення особистісного психологічного благополуччя;

– переструктуризації травматичних спогадів та вражень та формування нового відношення до них як до ресурсу.

На базисному етапі реабілітації студентів із окупованих територій основною технологією покращення ментального здоров'я є відновлення здатності особистості студента до життєтворення, яка включає здатність до конструктивного реагування, готовність до самотрансформацій, бажання покращувати способи самореалізації, відкритість. Складовими елементами цієї технології є:

– відновлення творчого проектування свого майбутнього за допомогою відповідальних та зважених життєвих виборів;

– апробації оновленого життєвого проекту за допомогою актуальних та оперативних життєвих завдань;

– успішна реалізація запланованих завдань за допомогою успішного перепрестосування до мирного життя.

На підтримувальному (профілактичному) етапі першочергового значення набувають технології самопідтримки, самозбереження, самовідновлення. Кожна ця технологія розгортається у тривекторному просторі – персональному, просторовому, часовому. Врахування цих векторів життєконструювання у взаємопосилувальному впливі сприятиме підвищенню ефективності реабілітації особистості студента [3, с. 25].

Таким чином, студенти з окупованих територій стикаються з труднощами, які включають підвищення психофізичного напруження через складну життєву чи екстремальну ситуацію. Психологічний супровід студентів із окупованих територій спрямований на те, щоб надати

студентам підтримку та допомогу в подоланні цих труднощів та допомогти їм повернутися до нормального життя та навчання.

Список використаних джерел:

1. Горбунова В. В. Сприяння соціального оточення відновленню та зростанню особистості при посттравматичних станах та розладах. *Наука і освіта*. № 5. 2016. С. 40–44.

2. Організація соціально-психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів. авт. кол. : Герило Г. М., Гніда Т. Б., Корнієнко І. О., Луценко Ю. А. ; заг. ред. Ю. А. Луценко. Київ : УНМЦ прак тичної психології і соціальної роботи, 2018. 128 с.

3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.

4. Степаненко Л. В. Особливості прояву емоційних станів у студентів-переселенців. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2015. Вип. 2. Т. 1. С. 10–20.

НАПРЯМ 4. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-19>

Грушецька Ю. С.,

*студентка 1 курсу за спеціальністю 052 – Політологія
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Шаповалова А. М.,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та історії
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ДЕОКУПАЦІЯ І РЕІНТЕГРАЦІЯ КРИМУ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

З початку вторгнення росії на територію України в 2014 році нового сенсу набув процес не тільки іміджу країни, а й деокупація захоплених українських територій. Питання деокупації є важливим і тому Стратегія деокупації має включати чіткий план дій, спрямований на визволення та повну інтеграцію українського Криму. Доцільним є те, що реінтеграція Криму може мати значний вплив на політичну стабільність в Україні та відносини з міжнародними партнерами.

Варто зауважити, що реінтеграція – це процес, який логічно настає після деокупації і розглядається як комплекс заходів державної політики, спрямованих на повне відсутність збройних формувань та окупаційної адміністрації російської федерації на території України, яка була тимчасово окупована. Ці заходи передбачають встановлення загального ефективного контролю України на цій території, повернення її під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу [2].

На нашу думку, реінтеграція Криму та інших тимчасово окупованих територій, це перш за все – політичні, соціальні, економічні процеси, котрі стосуються життя людей, які стали заручниками окупаційного режиму у власних домівках. Слід зазначити, що головним є те, як ми маємо інтегрувати українських людей з проросійськими поглядами, які

перебували під окупацією 10 років. Водночас, багато викликів: культурних (спадщина, музеї), мовних (українська, чи російська), економічних (пенсії, зарплати не нижчі чим були, а може і вищі чим були протягом останніх років) тощо.

На наше переконання, успішна реінтеграційна політика України щодо окупованих територій, включаючи кримський півострів, має ставити за головну мету – встановлення ефективного державного управління на деокупованій території, яке б гарантувало в майбутньому унеможливлення повторення сценарію анексії, бойових дій, порушення міжнародних прав та свобод громадян. Для цього необхідно державним органам, керівництву країни чітко усвідомлювати уроки минулого та вчитися на власних помилках. Отже, більше немає «помилки колишньої влади», тез про неоднозначність ситуації, що склалася, та жодних інших виправдань. Натомість, є чітка зрозуміла реальність – війна і ворог, який плекає хворобливі фантазії щодо знищення корінних народів України в Криму і на решті окупованих територій. Зауважимо, що головний виклик, який стоїть перед українцями і владою – це усвідомлення власної відповідальності за реальність, що склалася і жодним чином не применшувати відповідальність рф, як країни-агресора.

Також очевидним є й те, що в питанні реінтеграції Криму важливо проаналізувати, які «шпарини» дозволили російським нарративами – мові, культурі «просочитися» всередину українського суспільства. Як правило, за часів української незалежності, суспільство вводили в оману: міфічна культурна та ментальна спорідненість з росіянами. Отже, брехня про «один народ, одну мову, одну культуру» бережно культивувалась свого часу окупаційною владою Радянського Союзу. Після здобуття Україною незалежності, щедро поливати посаджені зерна «однопородства» почала росія [6].

На наш погляд, повернення Криму, має бути культивування там питомо української та кримськотатарської ідентичності. Отже, всі освітні, культурні, дослідницькі та наукові ініціативи мають будуватися на міцному фундаменті культурної ідентичності, окремішності та неповторності. Український Крим більше не має асоціюватися у мешканців материкової України з «оксамитовим сезоном». Водночас, розвиваючи півострів як туристичну перлину нашої держави, особливі акценти варто розставити на активностях пов'язаних з історією Криму, культурою його корінного народу (кримських татак, кримчаків, караїмів). Світ нарешті дізнався про український Крим – чому б світові не побачити його на власні очі?

Очевидно, що кардинальні зміни мають відбуватися по двох напрямках – внутрішньому та зовнішньому. Внутрішній має бути спрямованим на мешканців звільнених територій, зовнішній – на весь світ.

Невтішною є думка, що в іноземних ЗМІ про Крим заговорили тільки в зв'язку з військовою агресією рф. І коли іноземні журналісти намагаються розібратися в причинах та приводах анексії, плутаючи грішне з праведним, на «світ Божий» вигулькує 1954 рік з М.С. Хрущовим і його подарунком – Кримом для України від Радянського Союзу. Окрім того, звинувачувати іноземців, що вони недостатньо компетентні в розумінні кримської проблематики може бути цікаво і приємно. Але давайте подивимося правді в очі – люди знають лише те, що ми їм говорять. Що Україна розповіла світу про Крим за 30 років своєї незалежності? Залишимо це питання риторичним... [4].

Підкреслимо, що панування в Україні російських наративів, або ІПСО після 2014 року був нерівномірним. Якщо на підконтрольній Україні території значна хвиля спаду відбулася вже з 22 лютого 2022-го, то на окупованих територіях сила наративів зростала всі 10 років. Справа тут не в особливій любові до «руських» і населення цих територій, а в контексті щоденного побутового життя – російські новини, російські рублі, російські платіжки за комунальні послуги, російські підручники в школах. Окупація Криму затяглася на довгих десять років і наші люди на півострові змушені були пристосовуватися до реальності в якій опинилися. Бо хвороби, народження дітей, питання освіти тощо – не залежать від анексії чи війни. Крім того треба враховувати фактор дійсно щирих симпатиків «руського міра» та тактику, яка не змінюється у росіян незалежно від назви їх держави – переселення на відносно безпечні окуповані території своїх громадян, аби змішати їх з власним населенням [8].

І тут варто зазначити, що в порівнянні з Донеччиною та Луганщиною, в Криму дійсно було відносно безпечно весь період окупації. Тож реакція українців з підконтрольних територій на «бавовну в Криму» і тих, хто з різних причин залишився жити на півострові на те ж саме явище – може виявитися дещо різною. Варто згадати, що в Криму залишилося багато патріотично налаштованих громадян, які щиро чекають повернення українського стяга. В той же час, не варто дивуватися байдужим та відверто ворожим настроям. Відзначимо, що вже сьогодні треба на всіх можливих майданчиках, у ЗМІ де обговорюється питання повернення Криму, готувати українських громадян до того, що деокупація цілком може «відкрити скриньку Пандори» з колаборантів і симпатиків рф. Вважаємо, що державна політика щодо реінтеграції має включати чіткий план виявлення та покарання громадян, які «колаборували» з окупаційною владою та тих, хто свідомо вчиняв протиправні дії проти українського та кримськотатарського населення в Криму. Про це все, треба відверто говорити аби запобігти атмосфері ворожості та взаємної недовіри

між громадянами однієї країни, що десятиліття були розділені внаслідок злочинів рф.

Важливе також і те, що безпековим заходом реінтеграційних процесів має бути депортація з Криму росіян, які порушуючи закони України приїхали на півострів і живуть там з 2014 року. Як зазначає Стівен Сентанович, професор міжнародної дипломатії в Школі міжнародних і громадських відносин Колумбійського університету «За дев'ять років окупації в регіоні оселилися сотні тисяч громадян Росії (ретельне фінське дослідження показує, що ця цифра перевищує 350 000; українські оцінки перевищують 600 000, тобто приблизно третину населення)» [5].

Зрозуміло, що виконання цього заходу потребує від нашої держави сильної позиції та чіткого вектору дій. На момент деокупації росіяни, які будуть знаходитися в Криму, можуть звернутися до української влади і добровільно покинути нашу країну. Щодо долі усіх інших незаконних мігрантів вбачається два шляхи вирішення проблеми. Перший – депортація, у спосіб визначений українським законодавством. Другий, більш складний, але і більш ефективний – визнання таких громадян рф злочинцями, що своїми діями підтримали військові дії та геноцид корінних народів України [7].

Наголосимо, що саме таке «змішання народностей» використовується росіянами як один з інструментів геноциду. Долю цих злочинців можуть вирішувати міжнародні інституції після затримання таких осіб. Вони не мають права залишатися на суверенній території України в жодному іншому статусі, і тим паче неможливими є їх запити на громадянство України, держави проти якої ці особи вчинили злочин. Вважаємо, що ідеальним сценарієм міг би стати обмін російських цивільних на українських цивільних, яких окупаційна влада примусово вивезла з Криму, зокрема дітей.

І насамкінець, важливим заходом, який анансувала українська влада під час війни – це Кримська платформа, до якої долучилися міжнародні країни. Зазначимо, що безпекові, культурні фактори в реінтеграційній політиці мають позитивно вплинути на економічний розвиток українського півострова. Адаже плани Президента Зеленського на залучення в АР Крим великих капіталів, компаній, виробництв, зокрема іноземного походження, стрімко зростають, якщо в оцінках міжнародної спільноти Крим стане потужним осередком української та кримсько-татарської ідентичності [1].

Проте важливо розуміти, що зворотні оцінки, а саме великий відсоток етнічних росіян та російськомовних в деяких областях дав поштовх сепаратистським настроям та формальний привід рф для воєнних дій. Додамо як бачить причинно наслідкові зв'язки Джонатан Мастерс, описуючи «конфлікт на перетині Європи та росії: «Путін використав подібний наратив, щоб виправдати свою підтримку сепаратистів

на південному сході України, ще одного регіону, де проживає велика кількість етнічних росіян російськомовних... І зараз йдеться не про об'єктивність подібних висновків, а їх наявність на причинність. Адже загроза війни нікого не робить бажаним партнером, особливо в бізнесі» [4].

Нарешті, справа тут не тільки в залученні іноземних капіталів. Українські виробники та стартапери теж цілком можуть послугуватися подібною логікою, бо кому захочеться розміщати виробничі потужності чи офіси там, де завтра потенційно може відбутися незаконний референдум?

Виходячи із зазначеного маємо констатувати, що Державна реінтеграційна політика має бути спрямована на безпеку регіону в потенційному майбутньому, передусім це військові, правоохоронні та адміністративні заходи. Проте другою лінією реінтеграційного процесу для нас має стати культурна та цивілізаційна ідентичність. Українці з усіх куточків країни, підконтрольних чи ще ні, мають назавжди позбутися «Стокгольмського синдрому» щодо своїх мучителів [3].

Список використаних джерел:

1. Зеленський: Крим – це ключ до продовольчої, а отже і світової соціальної стабільності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3752129-zelenskij-krim-ce-kluc-do-prodovolcoi-a-otze-i-svitovoi-socialnoi-stabilnosti.html>

2. Медяник І. С. Теоретико-правові питання реінтеграції тимчасово окупованих та анексованих територій у вітчизняній та світовій науці. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Право*. 2023. № 79. С. 70–75.

3. План дій щодо реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції Криму. Що змінилося? URL: <https://www.helsinki.org.ua/en/articles/action-plan-for-implementing-the-strategy-for-the-deoccupation-and-reintegration-of-crimea-what-has-changed/>

4. Україна: Конфлікт на перетині Європи та Росії. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>

5. Ukraine's Counteroffensive: Will It Retake Crimea? URL: <https://www.cfr.org/in-brief/ukraines-counteroffensive-will-it-retake-crimea>

6. Що буде далі з Кримом? Про сім років окупації міркують експерти. URL: <https://huri.harvard.edu/tcup-commentary-crimea>

7. Як деколонізувати Крим? Процедура видворення нелегальних мігрантів. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/yak-dekolonizuvaty-krym-protsedura-vydvorennia-nelehalnykh-mihrantiv/>

8. Як Росія знищує ідентичність українських дітей на окупованих територіях. Та чому це варто називати індоктринацією. URL: <https://almenda.org/yak-rosiya-znishhuje-identichnist-ukrainskix-ditej-na-okupovanix-teritoriyax-ta-chomu-ce-varto-nazivati-indoktrinaciyeyu/>

Лазоренко Б. П.,

*кандидат філософських наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу соціальної психології
особистості*

*Інституту соціальної та політичної психології Національної академії
педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

Сірко В. З.,

*аспірант відділу соціальної психології особистості
Інституту соціальної та політичної психології Національної академії
педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОБРОБУТУ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Російська агресія проти України спричинила значну фізичну і психологічну травматизацію українських військових. У зв'язку з потребою в захисті життя та здоров'я, психологічного добробуту особового складу Збройних сил України, створено капеланську службу [1].

Зарубіжні та вітчизняні дослідження концепту психологічного добробуту особистості, в тому числі в умовах війни свідчать про значний інтерес до цієї проблеми. Зокрема, дослідженню психологічного добробуту особистості загалом присвячена значна увага як зарубіжних так і вітчизняних авторів. Низка зарубіжних дослідників розробила концепт психологічного добробуту, сформуvalи основні підходи його концептуалізації [11, 15].

Вітчизняні дослідники також вивчали різні аспекти концепту психологічного добробуту, зокрема в контексті фахового зростання [5], підвищення психологічного добробуту особистості [9], визначення особливостей професійного психологічного добробуту освітян [2] та ін. Проблема психологічного добробуту в умовах війни представників різних професій, також привертала увагу і зарубіжних фахівців [12, 14], і вітчизняних дослідників [4, 8, 13], у переході від війни до миру [3].

Стосовно ролі капеланів у забезпеченні ментального благополуччя військових також є відповідні дослідження зарубіжних [10] і вітчизняних фахівців [7], однак проблема забезпечення психологічного добробуту самих капеланів, які як і особовий склад збройних сил, виконують свої службові обов'язки в зоні воєнних дій, ще не стала предметом наукових досліджень.

Метою тез є розробка теоретичної моделі дослідження психологічного добробуту військових капеланів та засобів його забезпечення в умовах війни, перш за все, провідних стратегій.

Спираючись на результати зазначених досліджень зарубіжних та вітчизняних фахівців вважаємо доцільним у визначенні теоретичного конструкту психологічного добробуту брати за основу його багатовимірну модель К. Ріфф [15], у якій враховані інтегративні підходи до розуміння психологічного добробуту які орієнтуються на з'ясування перш за все позитивного психологічного функціонування особистості. Маємо зазначити, що в умовах війни особистість зазнає дії різних деструктивних чинників, які можуть призводити до травмівних стресових проявів/симптомів, які у певних випадках призводять до ПТСР, та професійного вигорання капеланів, що значною мірою позначаються на їхньому психологічному добробуті. На наш погляд, їх необхідно враховувати в теоретичній моделі дослідження. Також особистість в несприятливих для свого функціонування умовах, може ефективно протидіяти деструктивним впливам, серед них, як свідчать попередні дослідження, є резильєнтність психіки особистості [6] та ресурсоорієнтоване стресодолаання. Їх ми також включаємо в загальну модель дослідження.

Важливе місце в цій моделі належить засобам забезпечення психологічного добробуту капеланів в умовах виконання ними своїх службових обов'язків, зокрема стратегіям такого забезпечення. В моделі дослідження доцільним є виокремлення провідних стратегії забезпечення психологічного добробуту військових капеланів, які з нашого досвіду, мають включати зміцнення особистісної резильєнтності, вдосконалення ресурсоорієнтованих засобів стресодолаання, розвиток психологічних та духовно-психологічних засобів взаємо та самопомоги, оптимізацію і гармонізацію основних компетенцій психологічного добробуту капеланів, що сприятиме їх ефективності у виконанні службових обов'язків та збереженні життя та здоров'я особового складу Збройних сил України.

Список використаних джерел:

1. Про службу військового капеланства : Закон України від 30 листоп. 2021 р. № 1915-IX. Дата оновлення: 19.03.2022. URL: <https://cutt.ly/rF4hOFv>

2. Бондарчук О., Пінчук Н. Професійне психологічне благополуччя освітян та особливості його підтримки в кризових умовах сьогодення. 2023. <https://doi.org/10.48020/mpj.2023.01.01> ; УДК 159.9:005.336.2]: 378.046-021.68

3. Дворник М. С. Психологічне благополуччя особистості під час переходу від війни до миру. July 2020, *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. DOI: 10.33120/ssj.vi45(48).144

4. Карамушка, Л.М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати: Метод. рекомендації. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2022. <https://lib.iitta.gov.ua/730974/>
5. Карсканова С. В. Фахове зростання та психологічне благополуччя: емпіричне дослідження. *Матеріали Третьої Міжнародної науково-практичної конференції «Культурно-історичний та соціально-психологічний потенціал особистості в умовах трансформаційних змін у суспільстві»* 16–17 вересня 2011 року, м. Одеса, Одеса, Принтмастер, 2011. С. 59–66.
6. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник : практичний посібник. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с. ISBN 978-617-7745-24-1
7. Матеюк О., Маковський А. Перспективи залучення військових капеланів до збереження психічного здоров'я прикордонників – учасників бойових дій. *Збірник наукових праць Національної академії ДПС України. Серія: психологічні науки*. 2019. Вип. 2(13). С. 170–181. URL: <https://cutt.ly/mYcd42R>
8. Петухова І., Заушнікова М., Каськов І. Психологічне благополуччя особистості в умовах війни. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-73-3-124-129>
9. Титаренко, Т. М. Способи підвищення психологічного благополуччя особистості, що пережила травму. *Психологія: теорія і практика*. 2018. С. 112–119.
10. Cooper D. C., Evans C. A., Chari S. A., Campbell M. S., & Hoyt T. Military chaplains and mental health clinicians: Overlapping roles and collaborative opportunities. *Psychological Services*. 2020. Advance online publication. URL: <https://doi.org/10.1037/ser0000661>
11. Diener, E., Oishi, S., & Lucas, E. Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*. 2003. 54. S. 403–425.
12. Frey, B. S. Well-being and war. *International Review of Economics*. 2012. 59. S. 363–375. <https://doi.org/10.1007/s12232-012-0146-0>
13. Kokun O. The Ukrainian population's war losses and their psychological and physical health. *Journal of Loss and Trauma*. 2022. <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2136612>
14. Shemyakina, O. N., & Plagnol, A. C. Subjective Well-Being and Armed Conflict: Evidence from Bosnia-Herzegovina. *Soc. Indic Res*. 2013. 113. S. 1129–1152. <https://doi.org/10.1007/s11205-012-0131-8>
15. Ryff, C. D. Eudaimonic well-being and education: Probing the connections. Well-being and higher education: A strategy for change and the realization of education's greater purposes. In: D. W. Harvard (Ed.): *Bringing Theory to Practice*. Washington, DC, 2016. S. 37–48.

Чекаленко Л. Д.,

*доктор політичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України, дипломат,
провідний співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії
Національної академії наук України»
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ЗАГАРБНИЦЬКОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Тривала російська загарбницька війна проти України з 2014 року призвела до руйнування державного управління в окупованих російськими військами українських регіонах, що прискорило формування нового типу соціально-національної ідентичності, позначеної ознаками, нетиповими для українського суспільства. Таке явище може поставити під загрозу повернення українськості людям під окупацією, а також відновлення державних інституцій на цих територіях після закінчення війни.

Проаналізувавши різні чинники, що впливають на ситуацію на Сході України, спираючись на статистичні дані та результати опитувань громадської думки, складається певна характеристика нової ідентичності. Виявляється, що ця нова ідентичність насправді не є такою вже й «ною». У певному сенсі вона не є створенням тільки нинішньої війни, але має довгу історію, яка сягає десятиліть радянської та імперської соціальної політики і ідеологічної обробки населення, економічної стагнації, яка позначалася інтенсивною трудовою міграцією, а також радянською політикою переселення, спрямованою на змішування російської та української етнічних груп. Усе це призвело до створення нового соціального утворення, що характеризується специфічними етнічними ознаками та ідеологічним забарвленням.

Зазначимо, що суспільне протистояння, яке триває на загарбаних землях від 2014 року, значно відрізняється за силою і розмахом від протестної ситуації у надрах українського населення під тимчасовою окупацією з 2022 року. Тому ці два періоди вимагають окремого поступового вивчення та наукового осмислення, і укласти їх в єдиний кошик не слід.

Наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних дослідників: С. Александр Вейншток [1], Чекаленко Людмила Д. [2], Шварц С.Д., Унгер Д.Б., Замбанга Б.Л. & Шапочник Д. (2010). [3], Мілтон М. Гордон [4], Карл Дойч [5], предметом яких постали питання асиміляції,

аккультурації, деасиміляції тощо, набули особливої популярності в новітній час – у зв'язку зі складнощами європейської міграційної політики та адаптації прибулих іноцивілізаційних представників до європейських держав, зокрема і в Україну. Досвід зарубіжних і вітчизняних колег в цій площині і відповідну методикою можна використати і у сучасних дослідженнях ситуації, що склалася.

Ознайомлення з наявною інформацією зокрема і ворожих джерел допомогло дійти висновку про те, що збереження ідентичності властиво тим етносам або національним меншинам, які мали або мають власну автохтонність. Тобто автохтонність населення зберігає його ідентичність, що дозволяє протистояти асиміляційному тиску.

Спостерігаючи за налаштованістю населення окупованих з 2014 року територій, приходиш до висновку, що переважна більшість людей, що там проживають, майже втратили ознаки української ідентичності. Хоча за світовим досвідом втрата ідентичності це – довготривалий і складний асиміляційний процес. І така ситуація на окупованих територіях з 2014 року склалася історично і не тільки в результаті війни, а як наслідок багаторічної асиміляційної політики російської імперії, а за нею і радянської влади.

Можна погодитись зі слушною думкою наукового дослідника з Фінського Інституту міжнародних відносин Андрас Рач [6], який стверджує, що для успішного ведення гібридної війни із загарбанням територій потрібна наявність в країні незадоволених діями влади представників етнічних груп і національних меншин. Значну кількість саме таких «незадоволених» ми бачимо в загарбаних росією українських територіях з 2014 року. Є такі групи осіб і у наступному періоді війни з 2022 року, однак їх одиниці. Російська влада застосувала на цих землях іншу розроблену заздалегідь тактику поводження з місцевим населенням: тактику жорсткого контролю, терору, приниження і асиміляції. Для реалізації задуманого було залучене привізне населення з відсталих російських регіонів, яким «надано право обирати найкраще житло», що залишилось цілим. З-за спротиву українських громадян російський загарбник на цій території здійснював варварське руйнування міст і сіл, знищував населення і знущався над людьми. Таке доводить, що на новозагарбаних територіях проживали і живуть люди іншої ментальності і навіть ідентичності, хоча за своїми національними і релігійними ознаками відрізняються широкою етнічною строкатістю. Всі вони являли і являють єдиний український народ, який виріс на дріжджах демократії і незалежності України.

Для розуміння диференційної ситуації в регіонах України внаслідок війни і навколо неї, звернімося до недавньої історії. Населення Донбасу, як і всієї росії, формувалось імперією століттями. Заборонялись національні мови, освіта, книги тощо. Проросійський характер та відповідні ознаки регіони вже мали з середини XIX століття – активного

заселення цих земель російськими селянами. Не виключено, що внаслідок неуваги до Донбасу, як і до Криму, центральної влади, російській стороні було доволі легко захопити тут ініціативу у війні з 2014 року. Отже, населення Донбасу і Криму є населенням спільної ідентичності, створеної за 70 років радянською владою, яку з обережністю назвемо радянською ідентичністю, оскільки вона не підпадає під жоден з критеріїв етнічності, а є особливим міксом всіх етногруп з ідеологічною платформою.

Війна прискорила еволюцію втрати, загострила наявне протистояння соціальних спільнот. І для різних груп населення з диференційним досвідом перебування під окупацією необхідно розробляти різні схеми їх повернення до українськості. У зв'язку з зазначеним постає запитання: яким чином та якими засобами влада зможе повернути українство на окупованих територіях або хоча б привернути місцеве населення до українських цивілізаційних цінностей?

Затяжна російська війна проти України, руйнація державної системи у захоплених російськими військами українських регіонах і цілеспрямоване формування нового типу населення з іншими ментальними ознаками, тобто нової ідентичності – є актуальними загрозливими явищами для відновлення держави із завершенням війни, яка є геноцидом українського народу.

Список використаних джерел:

1. S. Alexander Weinstock. *Acculturation: Definition and Context*. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-015-6563-9_2

2. Chekalenko Liudmyla. *Foreign policy of Ukraine*. Kyiv : LAT&K, 2016. 294 p., 8 p. pic. URL: <http://elibrary.ivinas.gov.ua/4235/1/ChekalenkoZL.D.ZForeignZpolicyZofZUkraine.pdf> ; Чекаленко Л. Д. *Фактори європейської ідентичності у світлі ситуації в Україні / Європейські історичні студії: КНУ імені Тараса Шевченка*. Київ, 2016. No 3. 272 с. URL: http://eustudies.history.univ.kiev.ua/factors_european_identity_in_the_light_of_the_situation_in_ukraine.html ; Чекаленко Людмила. *Безпечове сьогодні ЄС: перспективи України // Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ : ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка. Release 121 (part I). 2014. С. 32–39. [in Ukrainian]

3. *Rethinking the Concept of Acculturation. Implications for Theory and Research*. Schwartz, S. J., Unger, J. B., Zamboanga, B. L., & Szapocznik, J. (2010). *American Psychologist*, 65(4), 237–251. <https://doi.org/10.1037/a0019330>

4. *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origin*. By Milton M. Gordon. New York: Oxford University Press, 1964. 276 pp. Milton Gordon. 1964. *"The Nature of Assimilation"*. URL: http://demografi.bps.go.id/phpfiletree/bahan/kumpulan_tugas_

mobilitas_pak_chotib/Kelompok_1/Referensi/Gordon_assimilation_in_america_ch3.pdf

5. Karl Deutsch's. Contribution to the Theory of International Relations by Dario Battistella. URL: https://www.cairn-int.info/article-E_RIPC_104_0567--karl-deutsch-s-contribution-to-the.htm

6. András Rác. Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist, Ulkopoliittinen instituutti utrikespolitiska institutet / The Finnish institute of international affairs, 2017. URL: <https://stratcomcoe.org/andras-racz-russias-hybrid-war-ukraine-breaking-enemys-ability-resist>

НАПРЯМ 5. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-22>

Смирнов І. Г.,

*доктор географічних наук, професор,
професор кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Любіцева О. О.,

*докторка географічних наук, професорка,
завідувачка кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Гринюк Д. Ю.,

*кандидатка географічних наук,
асистентка кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

РОЗВИТОК ЕТНО-ЕКЗОГЕННОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (НА ПРИКЛАДІ «ЛЕМКІВСЬКОЇ ВАТРИ»)

*«Треба би нам треба стільця широкого
Жеби ся нам зійшла родина до нього...»*

Такі пісні у «лемківській мові» звучать під час Міжнародного етнографічного фестивалю «Лемківська ватра», який щорічно (від 1982 р.) відбувається у містечку Ждиня (Zdunya) у Малопольськм воеводстві Польщі. Ватра – це слово, яке означає «вогнище» на цілій дузі Карпатських гір: від польських «гуралів» (на північному заході Великих Карпат) до жителів Південної Румунії (на південному заході), зрозуміло включаючи і Українські Карпати (займають Схід системи Карпатських гір). Отже нині Карпатські гори, що знаходяться у Східній

Європі, поділені між країнами-сусідами Україною, Польщею, Румунією, Словаччиною. Населення Карпат, хоча і належить нині до різних країн з різними мовами і культурами, зберігає історичні традиції давніх часів. Зокрема це відноситься до лемків – найзахіднішої етнічної групи українського народу, яка розселена по обох схилах Західних Карпат від річок Боржави, Ужа і Солинки з р.Сяном на сході до Попраду з Дунайцем на заході. Про це наголошує «Етнічний довідник. Етнічні меншини в Україні» [1].

Назва «лемки» походить від прислівника «лем», який лемки вживають замість «лише», «тільки». Лемки визнають свою приналежність до Київської Русі й найдовше зберегли подекуди на Лемківщині давні означення «руський», «руснак», «русин». Назва «українець», яка виникла у XII ст. і поширилася на українських землях, проникла у найвіддаленіші на заході закутки із значним запізненням. Через те, що Лемківщина розташована в трикутнику серед поляків, словаків, угорців, лемки впродовж вікової історії зазнавали помітних впливів з їхнього боку (йдеться, насамперед, про мову і культуру). Лемківська говірка, однак, зберегла всі ознаки української мови, за винятком наголосу, який тут завжди ставиться на першому складі (словацький вплив). Свої хати лемки будували вздовж річок, фасадом до дороги. Типовими для східної та центральної Лемківщини були довгі споруди, де під одним дахом містилися житлова та господарська частини (хата, сіни, комора, стайня, стодола-«боїще»). Цінними пам'ятками народної монументальної архітектури Лемківщини є дерев'яні зрубно-каркасні конструкції, передільні і трьох-банні церкви. Досить поширеним було до середини XIX ст. позасадибне будівництво: кошари («буди») для випасу худоби і овець, стаєнки на літній час за селами, на пасовищах. Заслужують на увагу малі архітектурні форми культового характеру – каплички та придорожні хрести, а також іконопис невідомих лемківських майстрів XV-XVII ст. Багатими є родинні звичаї і традиції на Лемківщині: своєрідні і водночас подібні до давньоруських і загальноукраїнських. Ліричні, побутові, весільні пісні лемків збирали і опрацьовували українські композитори. Головним заняттям лемків було землеробство та випас худоби. Основні сільськогосподарські культури: картопля, овес, ячмінь, жито. Лемки займалися також дрібним промислом, виробляли з дерева різні предмети побуту (ложки, мисники, діжки, кошики, вози, сопілки тощо), які продавали на ярмарках. Важкі матеріально-побутові умови, національний і соціальний притиск спонукали лемків до пошуку притулку й заробітку в інших країнах. Напередодні Першої світової війни та після закінчення Другої лемки масово емігрували до США, Канади, Австралії, Аргентини, Югославії. Трагічні сторінки історії лемків (1944–1947 рр.), як і кримських татар, були пов'язані з брутальним виселенням з Польщі до УРСР та на західні і північні землі Польщі (акція «Вісла»). В еміграції

лемки об'єднуються у товариства. У Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Києві створені товариства «Лемківщина». У США засновано Організацію оборони Лемківщини, Фундацію дослідження Лемківщини, Всесвітню федерацію лемків, у Канаді – Об'єднання лемків, у Польщі – Об'єднання лемків Польщі тощо. За даними «Етнічного довідника» [1, с. 74–75] усіх лемків у світі нараховується приблизно 1 млн осіб, з них закарпатських лемків (лемаків) близько 200 тис., лемків – переселенців з Польщі у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Дніпропетровській, Одеській, Харківській та ін. областях України 230–250 тис., у Польщі -100 тис., у Словаччині – 120 тис., у країнах бившої Югославії – 60 тис., у США і Канаді – 200 тис., в Аргентині і країнах Західної Європи – 40 тис. осіб.

Одним з найактивніших товариств лемків за межами України є Об'єднання лемків Польщі, яке, представляє українське населення в Республіці Польщі, сприяє зміцненню добросусідських і партнерських відносин між нашими країнами та веде активну діяльність з метою збереження автентичності та самобутності лемківської культури, тим самим сприяючи збереженню україномовного простору. Як зазначалося на початку статті, це товариство проводить щорічний фестиваль лемківської культури під назвою «Лемківська ватра» у містечку Ждиня (Zdynia) у Малепопольському воєводстві з 1982 р. Засновником цього фестивалю і організатором перших десяти Ватр був відомий лемківський поет, культурний діяч Володислав Грабан. Отже, нинішнього року це буде XLII (42-га) за ліком «Лемківська ватра». Традиційно цей фестиваль лемківської культури з польського боку вітає президент Польщі, з українського – президент України.

За горами і за лісами – так старші люди зачинали свої оповістки, свої історії. Перші Ватри були зустрічами *Лемковини*, тобто зустрічами поколінь, родин і друзів. З самого початку вони були у форматі фестивалю і являли собою нагоду з'єднатися при спільній пісні довкола того, що є близьке серцю кожного *лемка*. «Лемківська ватра» мандрувала Лемківщиною: спочатку вона відбулася у с.Чарна (1983, 1984 рр.), потім у с.Ганчова (1985 р.), потім у с.Бортне (1986–1989 рр.). Так поступово «Лемківська ватра» з неформальних зустрічей перетворилася у Свято лемківської культури і така метаморфоза була результатом сумлінної та багаторічної праці багатьох людей. Від 1990 р. «Лемківську ватру» щорічно у липні організує Об'єднання лемків у с.Ждиня, яке є невеликим селом – одним з багатьох лемківських сіл у рідних для лемків Бескидах (Польських Карпатах). Нині це село перетворилося у туристичний магніт, який щорічно на три дні притягує до себе лемків (і не тільки) з цілого світу. Під фестиваль початково була виділена територія площею 2,5 га, де споруджено амфітеатр, сцену, гастрономічно-санітарну інфраструктуру, відкрито невеликий музей, нині фестивальний ареал охоплює 9,5 га. Крім важливої ролі

Ватри для репрезентації інтересів лемківської громади, розпорошеної по території Польщі, України та цілого світу, фестиваль став платформою діалогу між трьома державами – Польщею, Україною та Словаччиною. Присутність на Святі лемківської культури політиків, представників державної адміністрації, лідерів лемківсько-українського суспільства має позитивний вплив на формування добросусідських відносин між нашими народами. Традиційно гостями фестивалю є лідери лемківських організацій з Польщі та діаспори з України, Канади, США, Німеччини, Словаччини, Сербії, Хорватії. Також фестиваль відвідували науковці та митці з Польщі та України, зокрема українські та польські письменники Юрій Андрухович, Анджей Стасюк, Лідія Штефанівська, Павел Лауфер, Станіслав Лубенські, Павел Смоленські, Бартломей Курась, Мартін Поллак.

«Лемківська ватра» нині перетворилася у потужну туристичну подію у Польщі, яка приваблює багатьох туристів з України, які мають лемківське (і не тільки) походження. Програма її проведення відгукується на актуальні політичні події в Україні, зокрема на російсько-українську війну. Так, програма XXXIX (39-ї) Лемківської ватри, що відбулася 16–18 липня 2021 р., передбачала: урочисте запалення Ватри в Ждині з головним концертом та лемківським диском; вшанування пам'яті жертв акції «Вісла», урочисте привітання гостей, простір слова (авторські і тематичні зустрічі); покладення квітів біля пам'ятників Єпіфанія Дровняка в Криниці, Богдана Ігоря Антонича в Новиці, жертв німецького і комуністичного терорів в Усті Руській та Ждині, покази та виставки народної майстерності та ремесла з пригощанням традиційними лемківськими стравами; а на сам кінець – Греко-католицьку та Православну Божественні Літургії [3]. Програма 40-ї «Лемківської ватри» (22–24.07.2022 р.) в Ждині окрім традиційного урочистого запалення Ватри, включала спеціальний концерт під назвою «Ватра солідарна з Україною» за участю творчих колективів та солістів з Польщі, Словаччини та України (зокрема з України вокальний дует «Мальви» з солістками Вікторією Думою та Мартою Іващшин), нічний концерт за участю фольк- та рок-груп з Польщі та України (група Go_A, Київ), головний концерт за участю ансамблю пісні і танцю «Лемковина» (Львів), вокальних тріо «Герда» (Івано-Франківськ) та «Дивоцвіт» (Зимна Вода), ансамблю пісні і танцю Львівського університету «Черемош»; концерт дитячих і молодіжних ансамблів за участю українських колективів з Івано-Франківська та Львова [4]. У 2023 р. захід «Лемківська ватра» проведений під гаслом «лише вона має значення: земля наших предків, ватра, лемкині, музика» (рис.1). У перший день фестивалю, 14 липня, о 18:30 (за варшавським часом) відбувся концерт «Ватра солідарна з Україною» [5].

Рис. 1. Відкриття Міжнародного етнографічного фестивалю «Лемківська ватра» [5]

Отже, Міжнародний етнографічний фестиваль лемківської культури «Лемківська ватра» у Ждині (Польща) являє собою неординарну туристичну подію, яка може привабити не тільки українських лемків але й широке коло українських туристів, для яких буде цікаво познайомитись з цим фестивалем, як подією із збереження автентичності та самобутності лемківської культури, як частини україномовного простору. Надана інформація рекомендується до уваги українських туроператорів для організації спецтурів для українських творчих колективів на фестиваль «Лемківська ватра» у с.Ждиня (Польща), а також турів загальної спрямованості для туристів з України, яких цікавлять особливості лемківської культурно-історичної спадщини, як найбільш західної етнічної групи української нації, та заходи з її збереження в умовах лемківської спільноти у Республіці Польща, з відповідною маркетингово-рекламною підтримкою, у т.ч. цифровому форматі.

Враховуючи, що відповідний міжнародний фестиваль «Дзвони Лемківщини» з 1999 р. відбувається і в Україні, у м.Монастирська Чортківського району Тернопільської обл. (останній XXII відбувся 7–8 серпня 2021 р.) [6] у перспективі повоєнного розвитку туризму в Україні можлива співпраця «Лемківської ватри» (Польща) та «Дзвони Лемківщини» (Україна) у межах спільного етнотуристичного проєкту.

Список використаних джерел:

1. Етнічний довідник. Довідкове видання у трьох частинах. Ч. II. Етнічні меншини в Україні. К. : Вид-во «Фенікс», 1996. 172 с.
2. XXXV Lemkowska Watra. Dziennik Kijowski. 2017. Nr 15(550). S. 3.
3. 39 Лемківська Ватра у Ждині. URL: <https://krakow.mfa.gov.ua/news/39-lemkivska-vatra-u-zhdini>.
4. 40 Лемківська Ватра в Ждині 22–24.07.2022. URL: <https://watrazdynia.pl/uk>
5. Ждиня: у Польщі розпочалася 41-ша Лемківська Ватра. <https://www.polskieradio.pl>
6. Дем'янова, І. Дзвони Лемківщини. *Тернопільський енциклопедичний словник* : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1: А–Й. С. 490.

НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ, ПРАВА, УПРАВЛІННЯ ТА ВРЯДУВАННЯ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-23>

Акула К. Ю.,

*аспірантка кафедри філософії, публічного управління та соціальної
роботи Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

З 24 лютого 2022 року в Україні діє період воєнного стану, юридичним підґрунтям для якого є Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» та Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відповідно до подій у країні відбулись і зміни у системі роботи органів місцевого самоврядування, зокрема у взаємодії з військовими адміністраціями, тимчасовому призупиненні можливостей волевиявлення, запровадженні спеціальних процедур прийняття та звільнення посадових осіб тощо. Серед стратегічно важливих напрямів, на які має бути орієнтована діяльність органів місцевого самоврядування у повоєнний період є: відновлення виробництва; відновлення ушкоджених або зруйнованих інфраструктурних об'єктів; відновлення кадрового потенціалу; активізація участі населення у суспільному та політичному житті громади; забезпечення якості освіти та реалізації права на рівний доступ до неї; підтримка належного функціонування сфери соціального захисту населення.

Від початку повномасштабного вторгнення в Україні за попередніми підрахунками було зруйновано майже 500 великих та середніх підприємств як державної, так і приватної форм власності. При підрахунку збитків мова йдеться не тільки про грошову вартість будівель та обладнання, але ще й про робочі місця, втрачену вигоду та несплачені податки. Питання, які постануть перед органами місцевого самоврядування у повоєнний період, будуть пов'язані з прийняттям рішення щодо необхідності відновлення даного підприємства, залученням інвесторів, відновленням трудового потенціалу. Так, ряд авторів наголошують на тому, що питання буде залежати від масштабу завданої

шкоди та пропонують розглянути вже зараз питання щодо розвитку секторів, які засновані на інтелектуальній праці (ІТ сектор, інформаційні технології) [2].

Відновлення житлового фонду, транспортної системи та інфраструктурних об'єктів. Згідно звіту KSE Institute ще на 2023 рік найбільшими секторами, які постраждали від ведення воєнних дій є житловий фонд, заклади освіти, транспортні мережі (дороги, аеропорти, морські порти, залізнична інфраструктура тощо) [6]. Як зазначають дослідники (К. Мануїлова, В. Моторний, О. Нелюб), значні зрушення у даному напрямку точно не відбудуться до завершення військового конфлікту, а до того часу самі системи потребують донорської допомоги для попередження погіршення ситуації [5, с. 223–224].

Зменшення кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування пов'язане з процесами еміграції населення та його мобілізацією. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, близько 6,5 мільйонів осіб з України шукають прихистку в інших державах. За попередніми розрахунками, якщо вони не повернуться до країни після завершення бойових дій, то це буде означати зниження ВВП країни на 7% [8]. І це переважно працездатне населення, значна частина якого має вищу освіту.

Наразі внаслідок війни відбувається активізація залучення населення до суспільного та політичного життя громади. Представники деяких соціальних груп (жінки, молодь та ін.), які традиційно відзначались низьким рівнем політичної активності, зараз демонструють високий рівень включеності до суспільних процесів. Так, згідно звіту Global Gender Gap Research за 2023 рік, Україна за останній рік суттєво поліпшила ситуацію у сфері залученості до політичного життя: якщо у 2022 році вона посідала 100 місце зі 146 країни, які входять у дослідження, у то 2023 році – 87 місце [1, с. 355].

Колектив авторів (М. Верголяс, О. Верголяс, О. Брантова) зазначає, що система освіти у період воєнного стану отримала нові завдання, серед яких безпека освітнього простору та контроль за його дотриманням (що також входить у компетенцію органів місцевого самоврядування), підтримка учасників навчального процесу (що ставить питання про наявність фахівців відповідного профілю), відновлення мотивації до навчання та здобуття освіти та її отримання [3, с. 204]. За результатами міжнародного дослідження PISA, опублікованого у грудні 2023 року за результатами першого року війни, рівень базових знань серед українських школярів погіршився, що суттєво відображається на їх здатності здобувати нові знання та якість підготовки як майбутніх фахівців [7].

Зазнала трансформацій і традиційна для сфери місцевого самоврядування система надання соціальних послуг. За зазначенням К. Дубич, найбільш руйнівного впливу зазнали три категорії громад: громади,

які знаходяться на окупованих територіях України; громади деокупованих територій; громади, яка знаходяться на підконтрольній території, але зазнають регулярних наслідків ведення бойових дій [4, с. 87]. Питання, які потребують вирішення, є комплексними: це фізична руйнація приміщень; втрата документів; нестача фахівців; зростання кількості осіб, які потребують допомоги та ін.

Отже, пріоритетні напрями роботи органів місцевого самоврядування у повоєнний період є нерозривно пов'язаними зі збитками, завданими російською агресією країні: це сфери виробництва, освіти, соціального захисту та питання, пов'язані з відновленням трудових ресурсів та трудового потенціалу країни.

Список використаних джерел:

1. Global Gender Gap Report 2023. World Economic Forum. Cologny/Geneva, Switzerland. 382 p.
2. Ащеулова О., Донець Д., Остропольська Є. Залучення інвестицій у повоєнну відбудову України: можливості та виклики. *Академічні візії*. 2023. Випуск 25. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/756/713> (дата звернення: 01.03.2024).
3. Верголяс М., Верголяс О., Брантова О. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. *Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти*. 2023. № 3. С. 201–208.
4. Дубич К. В. Сучасні проблеми забезпечення соціальними послугами населення громад в умовах війни. *Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 березня 2023 року) / за заг. ред. проф. О. О. Осетрової. Дніпро, ДНУ імені Олеся Гончара, 2023. С. 86–90.
5. Мануїлова К., Моторний В., Нелюб О. Організаційно-правове забезпечення функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2023. № 1(84). С. 219–224.
6. Прямі збитки від агресії РФ за час повномасштабної війни сягнули \$150 млрд – KSE Institute. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/926793.html> (дата звернення: 01.03.2024).
7. Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022> (дата звернення: 01.03.2024).
8. Скільки біженців хочуть повернутися в Україну через 2 роки війни: опитування ООН. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/3414/skilki-bizenciv-xocut-povernutisya-v-ukrainu-cerez-2-roki-viini-opituvannya-onn> (дата звернення: 01.03.2024).

Вінгловська О. І.,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри публічного та приватного права

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ЧАСТИНА ПРЯМОЇ АГРЕСІЇ

У світі, де технології та інформаційний зв'язок стають все більш інтегрованими у повсякденне життя, поняття війни неминуче еволюціонує. Виникнення гібридної війни – це одна з найгостріших і найскладніших проблем, з якими стикається сучасне світове співтовариство. Гібридна війна, за своєю суттю, є стратегією, що включає широкий спектр дій, таких як політична, економічна, інформаційна, психологічна та кібернетична війна, а також неконвенційні засоби та методи ведення війни, такі як підризна та терористична діяльність, підтримка екстремістів, бойовиків та різних видів протиправної діяльності, направленої на підризу державних інституцій, основ суверенітету, територіальної цілісності держав. Розповсюдженими діями, які можемо кваліфікувати як акти гібридної війни є створення псевдогромадських та політичних рухів, партій, які мають суспільний вплив та наміри щодо участі в прийнятті рішень або вже знаходяться на рівні прийняття рішень і діяльність яких спрямована на підризу основ держави. Відповідно до мети агресора свою підризну активність актори гібридної війни спрямовують як на внутрішньополітичну так і на зовнішньополітичну сфери діяльності держави. Щодо економічних методів і форм гібридної війни, агресор застосовує вже набуті в середині держави, потенційної жертви, політичні дивіденди через вплив на всіх рівнях прийняття рішень, через створення причинно-наслідкових економічних умов, через прямий або непрямий економічний шантаж, корупцію, рейдерські захоплення в прямий або непрямий спосіб і не лише суб'єктів економічної діяльності, але й тих, що мають стратегічне ідеологічне значення для функціонування держави як теперішньому часі, так і в майбутньому, інші дії, що спрямовані на підризу потенціалу держави. Інформаційна та інформаційно-психологічна війна набула широкого розповсюдження останніми роками в умовах дестабілізації глобальної міжнародно-правової системи, зухвалих та агресивних спроб руйнації системи світового правопорядку, системи сучасного міжнародного права. Інформаційні атаки недостовірною інформацією або відвертою дезінформацією відбуваються всіма доступними інструментами від ЗМІ, навіть провідних світових, до глобальних

соціальних мережевих платформ, аудіо- та відео-контентом. Саме інформація охоплює найбільшу частину населення і є надважливим інструментом, формує світогляд та політичні настрої суспільства, які політики спрямовують в своїх цілях. Боротьба за вплив на інформаційні ресурси, інформаційний контент з метою формування як інформаційного так і політичного порядку денного стають також елементом, одним із методів гібридної війни. Інформаційна війна відіграє ключову роль в гібридних стратегіях війни. Як вірно відзначив в своїй статті Черниш Р.Ф. «Зважаючи на те, що фейкові новини починають пряму чи опосередковано впливати на геополітичні процеси, все частіше міжнародні лідери акцентують увагу на необхідності протидії останнім. Зокрема, в 2019 році Президент Франції Е. Макрон заявив, що влада буде розвивати «юридичний механізм для захисту демократичного життя від фейкових новин. Планується розробити та імплементувати до національного законодавства нормативно-правові акти, які дозволять на підставі рішення суду закривати (технічно блокувати) акаунти у мережі Інтернеті, видаляти інформацію сумнівного змісту та обмежувати доступ до окремих сайтів. Зі слів Президента Макрона, фейки навмисно розмивають лінію між істиною та брехнею, підривають віру людей у демократію»

Російська Федерація стала прикладом держави, що використовує вся наявні гібридні методи для втручання у внутрішні справи інших держав і не лише сусідніх. Російська пропаганда створила глобальну мережу та активно розповсюджує дезінформацію, створюючи альтернативну реальність, необхідну для реалізації її агресивних цілей, розпалюючи ворожнечу серед населення за будь-якими мотивами та ознаками як всередині іншої держави, так і в міждержавних відносинах. У поєднанні з цим, Росія фінансує і підтримує збройні угруповання і провокує конфлікти на території інших, особливо сусідніх держав, створюючи виправдання та умови для свого подальшого втручання та потенційного вторгнення, прямої агресії.

Однією із останніх фаз гібридної війни, що передувє прямій агресії може бути масована кібератака на об'єкти критичної інфраструктури, державні та координаційні органи управління держави, інституційну систему держави потенційної жертви.

Також, слід зауважити, що однією з основних характеристик гібридної війни є її маскування, яке дозволяє агресору зберегти видимість дотримання міжнародних норм, правил та процедур, тоді як він продовжує здійснювати свої агресивні амбіції через неявні, неконвенційні методи і інструменти. Майже віртуозна маніпуляція як міжнародно-правовими нормами, міжнародними відносинами, суспільною думкою на всіх рівнях, підміна понять і сутності сучасного світового правопорядку з метою нав'язування та встановлення своїх правил, які

переслідують зовсім не загальнолюдські цінності, а навпаки проти-лежні їм.

З урахуванням вищезазначеного, можна дійти висновку, що гібрид-на війна є першим щаблем перед відкритим збройним конфліктом, прямою агресією при цьому держава-агресор намагається всіма спосо-бами уникати явної військової діяльності доти, доки не буде досягнуто певних політичних та економічних цілей по максимальному ослабленню держави, потенційної жертви.

Термін «гібридна війна» стосується перш за все стратегій, які ви-користовують змішані методи і форми. Так, пряма агресія, змішана з гібридними методами ведення війни, здійснена Російською Федера-цією проти суверенної України з 2014 року привернули особливу увагу до цього поняття.

АР Крим був анексований та окупований у 2014 році, як і частина Луганської та Донецької областей, які стали ареною міжнародного конфлікту із проросійськими сепаратистськими, терористичними руха-ми, нерегулярними військовими угрупованнями РФ. Російська підтрим-ка цих рухів та угруповань включала постачання озброєнь, фінансу-вання та безпосередню участь у бойових діях.

Безумовно, такі дії порушили Статут ООН, міжнародне право, прин-ципи суверенітету, територіальної цілісності держав, що обумовило певну реакцію світового співтовариства прийняттям низки відповідних резолюцій ООН із засудженням дій Російської Федерації. Але така не зовсім адекватна викликам реакція спонукала чи навіть стимулювала агресора на подальшу експансію і руйнацію міжнародно-правової системи.

Навіть, коли Російська Федерація перейшла від гібридних дій до прямої агресії проти суверенної держави Україна через анексію і окупацію АР Крим, частини території Донбасу в 2014 році, які теж були здійснені у непрямий спосіб із застосуванням нерегулярних військ без опізнавальних знаків, захопленням державних установ і незаконним проведенням псевдореферендуму під контролем тих же нерегулярних озброєних угруповань. Напередодні прямої агресії російські сили під-тримували місцеві сепаратистські рухи, провокували внутрішні розко-ли та протистояння, конфлікти за різними мотивами, національними, релігійними та іншими, проводили інформаційно-психологічні кампанії для дискредитації українського уряду, української держави, української державності як всередині так і міжнародних відносинах, створювали атмосферу нестабільності, контрольованого хаосу, в короткий термін за допомогою методів гібридної війни здійснили і пряму агресію проти суверенної незалежної держави Україна.

В окупований АР Крим російська влада, встановивши свою окупа-ційну юрисдикцію, запровадила жорсткий контроль над свободою слова, свободою думки, висловлювання та зборів, що призвело

до масових порушень прав людини та свобод, до повного їхнього нівелювання.

Одним із ключових аспектів негативних наслідків незаконної анексії та окупації АР Крим і окремих регіонів Донецької та Луганської областей в 2014 році стало також і порушення міжнародного права та його фундаментальних принципів, що значно підірвало основи сучасного світового правопорядку і створило в міжнародних правовідносинах небезпечний прецедент припустимості можливих агресивних дій інших держав.

Отже, ми бачимо на прикладі анексії та окупації частини території суверенної держави, що були використані всі наявні інструменти гібридної війни, як попередньої фази прямої агресії і були спрямовані на досягнення геополітичних цілей Російської Федерації за рахунок ослаблення України, причому уникаючи прямого військового зіткнення з сильними міжнародними супротивниками.

Слід зауважити, що Російська Федерація, визнана держава-агресор, попри підписання з Україною при посередництві і за участі ОБСЄ в 2014 році Першої Мінської угоди про тимчасове перемир'я на Сході України, затвердженням в 2015 році Комплексом заходів щодо виконання Мінського протоколу (Мінської угоди), узгоджених лідерами Німеччини, Франції продовжувала вести активну гібридну війну проти України і навіть посилювала, максимально ослаблюючи, що призвело до прямої повномасштабної агресії РФ проти України в лютому 2022 року. Отже, Російська Федерація, здійснивши анексію та окупацію частини території України в 2014 році, незважаючи на встановлене перемир'я, закріплене в міждержавних угодах, продовжувала вести гібридні операції на території України до наступного етапу реалізації своїх агресивних планів по поглинанню суверенної незалежної держави.

Агресія не обмежується використанням військової сили, як було вище зазначено, вона включає також широкий спектр інструментів, гібридних методів, які дозволяють агресору діяти з мінімальним ризиком та вартістю, зберігаючи при цьому свої стратегічні інтереси та цілі.

Головна небезпека, підступність гібридної війни полягає в тому, що вона розмиває кордони між воєнними та невоєнними діями, що в свою чергу ускладнює надання гібридним формам та методам війни належної юридичної кваліфікації – агресії, як найтяжчого міжнародно-правового злочину та формування ефективного реагування через всі доступні міжнародно-правові механізми притягнення до відповідальності. Також, слід зазначити, що без створення ефективних міжнародно-правових механізмів запобігання та протидії саме гібридній війні, як складової прямої агресії міжнародне співтовариство залишається вразливим перед загрозою нестабільності та кровопролитних збройних конфліктів.

Для боротьби та протидії гібридним методам агресивної війни необхідно розробити та розвивати сучасні стратегії, технології, вдосконалювати механізми координації на міжнародному рівні. Це передбачає також зміцнення розбалансованої системи сучасного міжнародного правопорядку, підтвердження імперативності та юридичної обов'язковості існуючих міжнародно-правових норм і правил, прийняття нових, для більш ефективного міжнародно-правового регулювання міжнародних відносин, а також вдосконалення розвідувальних та контррозвідувальних можливостей у взаємодії, ефективне міждержавне співробітництво в галузі кібербезпеки та інформаційної безпеки.

Гібридна війна, як предтеча прямої агресії є серед основних факторів і чинників дестабілізації та турбулентності в світі, становить загрозу міжнародній безпеці та стабільності. Розпізнавання гібридних форм і методів ведення війни як початкової стадії прямої агресії дозволить світовому співтовариству більш ефективно реагувати на виклики, пов'язані з цим складним та неоднозначним видом міжнародного конфлікту.

Міжнародне співтовариство в цілому засуджує агресію Російської Федерації проти України, європейські країни, країни євроатлантичної співдружності з перших днів вторгнення 2022 року надають всю можливу допомогу Україні, необхідну для оборони від агресора, надають фінансову, гуманітарну допомогу необхідну для функціонування держави в умовах війни та для підтримки цивільного населення, особливо вразливих його верств. Запроваджені економічні санкції за порушення міжнародного права, фактична ізоляція Російської Федерації в міжнародних відносинах. Президент РФ та Уповноважена з прав дитини при президенті РФ визнані міжнародними злочинцями, видані ордери на їх арешт Міжнародним Кримінальним Судом за злочини проти людяності, а саме незаконну депортацію українських дітей, що згідно міжнародного права вважається формою геноциду. Також, Міжнародний Кримінальний Суд видав ордери «в контексті ситуації в Україні» на арешт російських за командуючих дальньої авіації С. Кобилаша та командуючого російським чорноморським флотом В. Соколова за злочини проти людяності та нанесення ударів по цивільним об'єктам, завдання надмірних цивільним об'єктам і особам.

Одним із ключових аспектів негативних наслідків агресії Російської Федерації проти України є грубе порушення основоположних принципів і норм міжнародного права, руйнація фундаменту сучасного правопорядку. Незважаючи на широку міжнародну протидію, ізоляцію, запровадження санкцій, визнання міжнародними злочинцями керівників держави, тих, хто віддавав злочинні накази, Російська Федерація продовжує здійснювати пряму агресію проти України, продовжує свою агресивну політику прямими і непрямыми діями, гібридними методами

намагається поширити дестабілізацію на весь європейський регіон, європейські та євроатлантичні організації та структури. Безпека та стабільність європейського регіону також перебувають під загрозою прямої російської агресії. Про прямі погрози європейським державам заявляють російські високопосадовці, вся російська пропаганда через всі можливі телекомунікаційні, цифрові ресурси. Крім того, наявність військових сил та зброї, в тому числі і ядерної, поблизу кордону Європейського союзу викликає та поглиблює напруженість у регіоні.

Гідна відсіч та протидія міжнародного співтовариства всім наявним формам і методам гібридної війни, яку веде агресор, надання відповідної юридичної кваліфікації подібним діям, як тяжкому міжнародно-правовому злочину і початковій фазі прямої агресії, притягнення до міжнародно-правової відповідальності стане запорукою стабілізації як в європейському регіоні, так і в світі, закладе основи нової системи безпеки і світового порядку.

Список використаних джерел:

1. Modern Political Warfare. Current Practices and Possible Responses . Research Reports. RAND Corporation. 2018. P. 354.

2. Війна «гібридна». Політологічний енциклопедичний словник (уклад.: Л. Герасіна, В. Погрібна та ін.; за ред. проф. М. П. Требіна) Харків : Вид-во «Право», 2015. 816 с.

3. Веденєєв Д.В., Семенюк О. Г. Розвиток концептуальних поглядів на особливості «гібридних» війн в євроатлантичному воєнно-політичному просторі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 25–29. http://www.lsej.org.ua/6_2022/11.pdf

3. Почепцов Георгій Георгійович. «Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття. Київ, 2017. С. 25.

Черниш Р. Ф. Фейк як один із інструментів негативного впливу на національну безпеку України в умовах ведення гібридної війни. *Часопис Київського університету права*. 2019. 2.

4. Галеотті М. Контролінг : Як Росія управляє політичною війною в Європі. www.ecfr.eu/publications/summary/controlling_chaos_how_russia_manages_its_political_war_in_europe

5. Задорожній О. В. Анексія Криму міжнародний злочин. Київ : Вид-во К.І.С., 2015, 574 с.

6. Задорожній О. В. Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права. Київ : Вид-во К.І.С., 2015. 710 с.

7. Статут Організації Об'єднаних Націй, підписаний 26 червня 1945 року https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

8. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН А/RES/68/262 від 27 березня 2014 року № 68/262 “Територіальна цілісність України”.

9. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/71/205 (2016); A/RES/72/439 (2017); A/RES/73/263 (2018); A/RES/74/168 (2019); A/RES/75/192 (2020) «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, Україна».

10. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/73/194 (2018), A/RES/74/17 (2029) та A/RES/75/29 (2020) «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, Україна, а також частин Чорного і Азовського морів».

10. Резолюція одинадцятої надзвичайної спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН ES-11/4 «Територіальна цілісність України: захист принципів, закріплених в Статуті Організації Об'єднаних Націй» від 12 жовтня 2022 року.

11. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй. Прийнято резолюцією 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН від 24 жовтня 1970 року. https://zakononline.com.ua/documents/show/140050__140050

12. Визначення агресії. Затверджено резолюцією 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1974 року https://zakononline.com.ua/documents/show/169633__169633

13. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі, Заключний акт Гельсінкі 1975 року. https://www.osce.org/files/f/documents/0/c/39505_1.pdf

14. Декларація про посилення ефективності принципу відмови від загрози силою або її застосування у міжнародних відносинах. Прийнято резолюцією 42/22 Генеральної Асамблеї від 18 листопада 1987 року. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/useofforce_refraining.shtml

15. Римський статут Міжнародного Кримінального Суду, Ухвалений на дипломатичній конференції в Римі 17 липня 1998 року та набрав чинності з 1 липня 2002 року. https://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm

16. Ордери на арешт згідно статей 8(2)(a)(vii) і 8(2)(b)(viii), 25(3)(a), 28(b) Римського статуту Міжнародного Кримінального Суду двох громадян Російської Федерації: чинного президента Володимира Путіна та російської уповноваженої при Президентові Російської Федерації з прав дитини Марії Львової-Белової, підозрюваних у незаконному примусовому переміщенні українських дітей з окупованих територій України до Росії, видані 17 березня 2023 року Міжнародним Кримінальним Судом. <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

17. Ордери на арешт, видані Палатою попереднього провадження Міжнародного Кримінального Суду згідно статей 7(1)(k), 8(2)(b)(ii), 25(3)(a), 28(a) Римського Статуту за скоєні воєнні злочини громадянам

Російської Федерації генерал-лейтенанта Сергія Кобилаша (дальня авіація) та адмірала Віктора Соколова (Чорноморський флот), видані від 5 березня 2024 року Міжнародним Кримінальним Судом. <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-sergei-ivanovich-kobylash-and?fbclid=IwAR2Ne1sY5ByuL7vd8IEllhGU5Sd9ftC1onXuu2BFVPJxhZDLzvrB7hQh4A>

18. Мінський протокол. Угода про тимчасове перемир'я у війні на сході України, досягнута на переговорах у Мінську 5 вересня 2014 року. Протокол за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи щодо спільних кроків, спрямованих на імplementацію Мирного плану (Мінський протокол) від 2015 року. <https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/123258.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-25>

Гуцул В. О.,

аспірант третього року навчання

за спеціальністю 081 – Право

кафедри публічного та приватного права

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА РЕЄСТРАЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ В НОРМОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним із напрямків реалізації Міністерством юстиції України своїх функцій у нормотворчій діяльності є проведення державної реєстрації нормативно-правових актів різної юридичної сили та здійснення контролю за веденням відповідних реєстрів. При цьому, зважаючи на правову природу державної реєстрації як надання офіційності (офіційного визнання) певного факту або акта, що підлягає реєстрації, належне здійснення Міністерством юстиції України повноважень у цій сфері має важливе значення для забезпечення якості правотворчого процесу.

На аргументування цього твердження слід зазначити, що власне здійсненню державної реєстрації нормативно-правового акта передусе система підготовчих дій та проведення правової експертизи. Тобто внесення відомостей про нормативно-правовий акт до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів є завершальною

стадією нормотворчого процесу, по завершенню якої відповідний нормативно-правовий акт набуває офіційного характеру.

З цього приводу необхідно погодитися з О. Предместніковим, який наголошує, що державна реєстрація Міністерством юстиції України правових актів виступає дієвим механізмом попереднього державного контролю нормотворчості центральних органів виконавчої влади, забезпечення законності та охорони прав громадян у їхніх нормативно-правових актах; досягнення цих цілей, передусім, забезпечується обов'язковістю проходження нормативно-правовим актом державної реєстрації для набуття ним чинності [1, с. 59].

Правовою основою реалізації Міністерством юстиції України повноважень у сфері державної реєстрації нормативно-правових актів є постанови Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731 «Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» [2], від 23 квітня 2001 р. № 376 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та користування ним» [3], наказ Міністерства юстиції України від 12 квітня 2005 р. № 34/5 «Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів в органах юстиції та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів» [4] та ін.

Таким чином, досліджуваний напрямок діяльності Міністерства юстиції України урегульований наразі підзаконними нормативно-правовими актами.

Однак, 24 серпня 2023 р. було прийнято довгоочікуваний Закон України «Про правотворчу діяльність», введення в дію якого у Прикінцевих положеннях передбачається здійснити через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Згідно зі ст. 56 цього Закону Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів пропонується визначити як державну інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, реєстрацію, облік та зберігання нормативно-правових актів. Суб'єктом, уповноваженим здійснювати ведення реєстру, є Міністерство, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації нормативно-правових актів, тобто наразі це міністерство юстиції України.

Цією статтею також визначений перелік актів, що включаються до Реєстру, а саме: 1) закони, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Національного банку України – після їх опублікування в порядку, встановленому законом; 2) підзаконні нормативно-правові акти, визначені частиною другою статті 53 цього Закону, – після їх державної реєстрації в порядку, встановленому статтею 54 цього Закону [5]. Перелік відомостей, що включаються до Єдиного

державного реєстру нормативно-правових актів також міститься у ч. 8 ст. 56 цього Закону.

Ухвалення вказаного Закону необхідно оцінювати позитивно, адже він регулює усі основні етапи нормотворчого процесу, включаючи державну реєстрацію, що надає цілісності та узгодженості правового регулювання цього процесу.

Разом з тим, реєстраційні повноваження Міністерства юстиції України деталізовані у підзаконних нормативно-правових актах. Зокрема, пунктом 9 Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади визначено перелік документів, які подаються на реєстрацію разом з нормативно-правовим актом, а саме: а) пояснювальна записка; б) порівняльна таблиця; в) документи про зовнішнє погодження та/або погодження за вмовчанням нормативно-правового акта із суб'єктами нормотворення та/або з іншими заінтересованими органами відповідно до законодавства в порядку та за формою, встановленими законодавством з питань документування управлінської діяльності та ін.

У свою чергу, п. 13 вказаного Положення визначає підстави, за наявності яких у державній реєстрації може бути відмовлено [2].

Крім того, Порядком подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до органів юстиції та проведення їх державної реєстрації передбачено види експертиз, які передують проведенню державної реєстрації нормативно-правового акта, зокрема до таких відносяться: правова, антикорупційна та гендерно-правова експертизи, що включає перевірку відповідного нормативно-правового акта на відповідність Конституції та чинному законодавству України, а також правилам нормопроєктувальної техніки (п. 10) [4].

Деякі науковці вважають, що розширення функцій Мін'юсту призводить до того, що державна реєстрація нормативно-правових актів фактично зараховується до стадії нормотворчої діяльності: розроблення проекту нормативно-правового акта, оскільки Мін'юст має право активно впливати на зміст рішення прийнятого органом виконавчої влади [6, с. 29].

Водночас, правотворчі повноваження Міністерства юстиції, зокрема щодо проведення експертизи та здійснення державної реєстрації цілком закономірно узгоджуються з правовим статусом цього органу та покладеними на нього завдання та функції.

Між тим, деякі науковці звертають увагу на необхідність удосконалення реєстраційних повноважень Міністерства юстиції, зокрема шляхом посилення експертизи під час реєстрації нормативних актів, а також запровадження на постійній основі наукової експертизи спеціалізованими науковими установами найбільш важливих відомчих законопроектів з поширенням вимог законодавства України, що регулює питання наукової та науково-технічної експертизи [7, с. 58].

Таким чином, правова природа реєстраційних повноважень Міністерства юстиції України у нормотворчій діяльності полягає у наданні офіційного підтвердження відповідності новоприйнятого нормативно-правового акта Конституції та законам України, вимогам юридичної техніки, а також узгодженості його положень з міжнародними зобов'язаннями України. Крім того, державна реєстрація нормативно-правових актів дозволяє вести їх державний облік, що спрощує роботу щодо реалізації правової політики у сфері виявлення законодавчих прогалин та відповідно, щодо їх усунення.

Список використаних джерел:

1. Предместніков О. Повноваження Міністерства юстиції України у сфері державної правової політики: нормотворчість і правова експертиза. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 56–61.
2. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 № 731. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/731-92-p>
3. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та користування ним: постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2001 року № 376. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2001-%D0%BF#Text>
4. Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів в органах юстиції та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів: наказ Міністерства юстиції України від 12.04.2005 № 34/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-05#Text>
5. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
6. Кунев Ю. Д., Левдик А. А. Державна реєстрація нормативно-правових актів: дуалізм моделі реалізації. *Правова позиція*. 2016. № 2(17). С. 23–31.
7. Погорелова З. О. Організаційно-правові напрями удосконалення нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 76. Ч. 1. С. 54–59.

Добрянська Н. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Кирильчук І. А.,

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПІДСТАВИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА БАТЬКІВ НА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ СВОЄЇ ДИТИНИ

Поняття «місце проживання фізичної особи» є родовим по відношенню до поняття «місце проживання дитини», водночас, останнє характеризується певними особливостями, крім тих, що притаманні місцю проживання фізичної особи як такого.

У науковій літературі з цього приводу зауважується, що визначення місця проживання дитини є багатограним питанням, що потребує дослідження у юридичному, морально-етичному, психологічному та інших аспектах. Важливо зауважити, що звичайне місце проживання дитини визначається тим місцем проживання, які мають його батьки або, у разі відсутності останніх – інші родичи, опікуни чи піклувальники або відповідні установи, в яких утримуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування [1, с. 69].

При народженні дитини батьки, на протязі трьох місяців з дня її народження, визначають як ім'я, прізвище дитини, так і місце її проживання. За звичайних умов питання щодо визначення місця проживання дитини вирішуються за взаємною згодою батьків, зокрема при зверненні до суб'єкта надання адміністративної послуги щодо реєстрації місця проживання дитини надається письмова згода другого з батьків при проживанні батьків за різними адресами [2, с. 359].

Крім того, важливо врахувати, що порядок вирішення питання про визначення місця проживання дитини залежить також від віку дитини. Зокрема, місцем проживання дитини у віці від десяти до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між

дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна [3, с. 531].

Звичайне місце проживання неповнолітньої дитини є місцем постійного проживання місце проживання батьків неповнолітнього; якщо батьки розлучені, місцем проживання неповнолітньої дитини залежить від того, з ким із батьків неповнолітній фактично постійно проживає більшу частину часу; у випадку встановлення над дитиною опіки, місцем проживання дитини буде визначено в найкращих інтересах неповнолітньої дитини. Деякі зарубіжні науковці звертають увагу, що усі наведені аргументи ґрунтуються на тому, що визначення місця проживання дитини покладаються не на наміри батьків, а на фактичне проживання дитини та її найкращі інтереси [4, с. 196].

На відміну від повнолітньої фізичної особи, яка володіє повною дієздатністю, дитина, у силу своїх фізичних та психічних особливостей, залежно від її віку, може мати часткову (у віці до 14 років або малолітня дитина) або неповну (у віці від 14 до 18 років – неповнолітня фізична особа) дієздатність. Виключення становлять випадки, якщо особа, яка не досягла 18 років, вступила у шлюб (така можливість передбачена ч. 2 ст. 22 Сімейного кодексу України (далі – СК України) за рішенням суду, якщо дитині виконалося 16 років і суд вирішить, що укладення шлюбу відповідає її інтересам; важливо, що при розірванні шлюбу особою, яка не досягла 18 років, за нею зберігається повна дієздатність [5]).

З огляду на загальні обмеження, встановлені для осіб, які мають часткову або неповну дієздатність, дитина не має юридичної можливості самостійного вибору місця проживання, у тому числі проживати окремо (крім деяких встановлених законодавством винятків).

У цьому аспекті необхідно згадати про таку складову поняття «місця проживання» фізичної особи, як самостійний та вільний вибір фізичною особою такого місця, що гарантовано Конституцією України та Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Зокрема, відповідно до ст. 3 вищезгаданого Закону вільний вибір місця проживання чи перебування – право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати [6].

Цим же Законом встановлено обмеження щодо вибору місця проживання. Так, однією з підстав обмеження права особи на свободу пересування та вільний вибір місця проживання згідно із Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» є недосягнення особою 14-річного віку [6], тобто таке обмеження фактично запроваджено стосовно осіб, які мають часткову цивільну дієздатність.

Водночас, дитина у віці до 10 років не може не тільки самостійно визначати місце свого проживання, але також її думка не є обов'язковою до врахування при визначенні місця проживання, проте це означає лише, що при визначенні місця проживання такої дитини мають братися до уваги її інтереси та перевірятися з особливою ретельністю, що встановлення певного місця проживання відповідає найкращим інтересам дитини.

За звичайних умов, саме батьки у силу батьківських обов'язків зобов'язані забезпечувати належні умови для проживання дитини у визначеному місці.

У Законі України «Про охорону дитинства» закріплений принцип забезпечення найкращих інтересів дитини, тобто дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити [7]. Важливо, що цей принцип покладається в основу прийняття будь-якого рішення, що стосується дитини у будь-якому її віці.

Таким чином, право батьків на визначення місця проживання дитини обмежується принципом «найкращих інтересів дитини», що включає необхідність: 1) захисту дитини від насильства чи зловживань: якщо один з батьків виявляє агресивну поведінку, зловживає дитиною чи становить загрозу для її безпеки, суд може встановити обмеження на визначення місця її проживання з батьками; 2) виправлення ситуації нездатності батьків виконати свої батьківські обов'язки щодо забезпечення належних умов проживання (достатній життєвий рівень); 3) визначення місця проживання дитини державними органами, якщо батьки дитини позбавлені батьківських прав у встановленому законом порядку; 4) захисту прав дитини, які мали місце внаслідок порушення батьками рішення суду чи угоди щодо визначення місця проживання дитини.

Список використаних джерел:

1. Мінченко А. О. Визначення місця проживання малолітньої дитини з одним із батьків. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 69–72.

2. Аніщенко К. М. Виокремлення основних засад визначення місця проживання дитини в сімейному праві України. *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (Вінниця, 19 травня 2023 р.). С. 358–365.

3. Факас І. Б. Розгляд судом справ щодо визначення місця проживання дитини. *Правове життя сучасної України* : у 2 т. : матер.

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) ; відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : ВД «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 530–533.

4. Zhang M. Habitual Residence v. Domicile: A Challenge Facing American Conflicts of Laws. *Maine Law Review*. 2023. Vol. 75. P. 160–197.

5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

6. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>

7. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-27>

Жданкевич М. О.,

*аспірант 1 курсу за спеціальністю 081 – Право
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 р. в Україні введено правовий режим воєнного стану на підставі відповідного Указу Президента України [1], що зумовило встановлення на території держави певних обмежень та заборон, включаючи обмеження на обіг деякої публічної інформації. Разом з тим, ст. 64 Конституції України визначає перелік конституційних прав, які не можуть зазнавати обмежень, навіть в умовах дії надзвичайного чи воєнного стану.

Зокрема, до таких прав відносяться й деякі інформаційні права, визначені ст. ст. 40 (право направляти колективні та індивідуальні звернення, на які органи зобов'язані дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк) та 57 (право знати свої права і обов'язки) Конституції України [2].

При цьому огляд положень Конституції України та Закону України «Про доступ до публічної інформації» засвідчує існування деяких суперечностей та невідповідності у цій сфері.

Наприклад, ч. 2 ст. 50 Конституції України забороняє засекречування інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також забороняє обмеження права на її

поширення [2]. Водночас, у переліку прав, які не можуть бути обмежені навіть за умови дії правового режиму воєнного стану, ст. 50 Конституції України відсутня. Вважаємо, що цей недолік слід виправити шляхом включення ч. 2 ст. 50 до переліку тих прав, що не можуть бути обмежені за жодних умов.

Крім того, необхідно звернути увагу на недопущення обмеження доступу до деяких видів публічної інформації відповідно до ч. 5 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації». Зокрема, до такої інформації ця норма відносить: інформацію про складання, розгляд і затвердження бюджетів, кошторисів розпорядників бюджетних коштів та плани використання бюджетних коштів одержувачів бюджетних коштів, а також їх виконання за розписами, бюджетними програмами та видатками (крім таємних видатків відповідно до статті 31 Бюджетного кодексу України), взяття розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів бюджетних зобов'язань або здійснення розпорядження бюджетними коштами у будь-який інший спосіб, планування, формування, здійснення та виконання закупівлі товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти, у тому числі оборонних закупівель; про наявність у фізичних осіб податкового боргу; про стан і результати перевірок та службових розслідувань фактів порушень, допущених у сферах діяльності, зазначених у цій частині [3].

Щодо допустимих умов обмеження цієї інформації Закону України «Про доступ до публічної інформації» не містить, що може свідчити про те, що доступ до такої інформації не може обмежуватися навіть в умовах дії правового режиму воєнного або надзвичайного стану.

Водночас, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає певні обмеження у доступі до публічної інформації у період дії правового режиму воєнного стану. Зокрема, згідно зі ст. 8 цього Закону до заходів правового режиму воєнного стану віднесено, крім іншого, вжиття додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці. До таких заходів можуть належати, зокрема розширення переліку відомостей, що складають державну таємницю, застосування посиленних способів захисту державної таємниці тощо.

Окрім того, частина 10 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює для державних органів та органів місцевого самоврядування допустимі «послаблення» щодо виконання вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» та деяких інших законодавчих актів у частині, що стосуються оприлюднення інформації, розпорядниками якої виступають відповідні органи.

Наприклад, у період дії воєнного стану на акти органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій, а також їх посадових осіб не поширюються вимоги п. 3 ч. 1 (у частині оприлюднення проектів актів), ч. 4 ст. 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації», а також законів України

«Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [4].

Отже, органи державної влади та місцевого самоврядування під час дії правового режиму воєнного стану мають право не виконувати вимоги, зокрема ч. 4 ст. 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації», відповідно до якої розпорядник інформації зобов'язаний оприлюднювати порядок складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень розпорядників інформації, дій чи бездіяльності [3].

Окремі особливості під час дії правового режиму воєнного стану передбачені й стосовно функціонування та наповнення офіційних державних реєстрів.

Деякі науковці з цього приводу зауважують, що наявність реєстрів суттєво спрощує процеси у мирний час, але в період війни існує висока ймовірність несанкціонованих дій з інформацією реєстрів з боку агресора, що створює загрози для безпеки держави, бізнесів, громадян [5, с. 146].

З метою упорядкування та розроблення заходів для підвищення безпечності функціонування державних реєстрів Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 12 березня 2022 р. № 263, в якій надав право міністерствам, іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади, державним та комунальним підприємствам, установам, організаціям для забезпечення належного функціонування інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів, володільцями (держателями) та/або адміністраторами яких вони є, зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів [6]. Крім того, вказаною постановою зупинено функціонування та доступ до державних реєстрів на тимчасово окупованих територіях.

Таким чином, правовий режим обігу публічної інформації має певні особливості, зумовлені дією воєнного стану. На цей період законодавство України допускає обмеження деяких інформаційних прав громадян, зокрема шляхом надання органам державної влади, місцевого самоврядування, іншим установам та організаціям, які є розпорядниками публічної інформації, права обмежувати функціонування та/або доступ до деяких реєстрів, а також права не дотримуватися окремих вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» у частині оприлюднення інформації, розпорядниками якої є відповідні органи.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

5. Голубенко І. І., Саградян А. Г. Правові питання реалізації права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 144–147.

6. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 № 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-28>

Керекеша О. І.,

*аспірант кафедри публічного та приватного права
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ФАКТОРИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НОВИХ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА КОРДОНОМ

Насамперед звернемося до зарубіжного досвіду розвитку молодіжних громадсько-політичних організацій, який актуальний в умовах політичних трансформацій, з якими зіткнулася Україна наприкінці ХХ – початку ХХІ століть. Зростання політичної активності та організаційної самостійності молодіжного руху в Сполучених Штатах Америки в середині ХХ століття викликало прагнення політичних партій активніше працювати з молодими виборцями. Наприклад, в 1931 р. була створена Національна федерація молодих республіканців (The Young Republican National Federation (YRNF), а в 1932 р. – Молоді демократи Америки (The Young Democrats of America (YDA).) Дані МОПО стали офіційними молодіжними організаціями головних політичних партій США, при цьому їхньою пріоритетною метою

є залучення молодих американців у суспільно-політичне життя Національна федерація молодих республіканців (YRNF) має політичну спрямованість своєї діяльності. в країні, забезпечуючи необхідну підтримку на місцевому рівні для республіканських кандидатів, а також вирішення соціально-значущих питань на місцевому, державному та національному рівнях, цікавий офіційний сайт федерації, де як вітання використано наступний слоган: наші молоді лідери з усієї країни борються за збереження американської мрії шляхом обрання республіканців, підтримки консервативних цінностей та впливу на 39 уряд наступного покоління. Приєднуйтесь до нас у боротьбі за наші права сьогодні [1]. Головним актором створення Національної федерації молодих республіканців виступив сам глава держави Герберт Гувер (1874–1964), який бачив потребу у вихованні молодих республіканців на основі ідеології партії, здатних ставати лідерами у всіх штатах та поширювати цінності партії на місцях. Молоді демократи Америки (YDA) – найбільша в США партизанська (partisan) молодіжна політична організація, яка в 30-ті рр. XX ст., налічувала до 4 млн. прихильників. До 36 років для участі у виборчому процесі на користь демократів, впливати на політику Демократичної партії, виступати за прогресивні ідеали та навчати наступне покоління демократичних лідерів: З моменту свого заснування у 1932 р. «Молоді демократи Америки» є офіційним молодіжним органом Демократичної партії. Так звані «треті партії» США також мають власні молодіжні громадсько-політичні організації. Лібертаріанська партія США (Libertarian Party), причиною створення якої стала промова 37-го американського президента Річарда Ніксона 15 серпня 1971 року, в якій проголошувалося початок «нової економічної політики», що полягала в -перше, у заморожуванні цін та зарплат, по-друге, у відмові від золотого стандарту – має своє молодіжне крило Лібертаріанська Молодіжна Рада (Libertarian Youth Caucus). Метою Лібертарської Молодіжної Ради є надання ресурсів кандидатам, партії та людям у рамках руху свободи як молоді, так і дорослим, які присвячені поширенню Лібертаріанства серед молоді. Рада також служить у 32 The Young Republican National Federation [2]. У якості лобістської організації, щоб просувати Лібертарську партію в штатах країни. Другою серед «третіх партій» США є Партія зелених (Green Party United States), молодіжне відділення якої Young Greens (Молоді зелені) було створено у 2012 році. Партія «зелених» США пропонує своїй молоді можливість бути представленими та брати участь у виборчих кампаніях, протестних рухах за збереження екології та навколишнього середовища, а також в організації роботи на низовому рівні штатів. Крім молодіжних суспільно-політичних організацій, створення яких було ініційовано основними політичними партіями США, інших масових організацій, які мають політичні цілі, зустріти складно.

Концепція молодіжної політики США, яка регулює діяльність громадських організацій, характерна тим, що держава відіграє незначну роль у питаннях соціалізації молоді: «соціальна підтримка молодіжних громадських організацій є справою благодійних приватних організацій» [3]. У США на державну підтримку можуть розраховувати лише ті організації, які ведуть свою роботу із соціально найменш незахищеними та неблагополучними категоріями молоді, а також ведуть роботу із захисту прав американської молоді. Наприклад, створена в 1998 році в штаті Меріленд Національна асоціація із захисту прав молоді (National Youth Rights Association (NYRA) є найбільшою молодіжною організацією в США із захисту цивільних прав молоді. Члени та активісти організації зосереджені на усуненні та зниженні правових обмежень, які були накладені на сучасну молодь в Америці NYRA покликана захищати свободу, рівність і права всіх молодих людей з дискримінацією за віком та забобонами. У розділі «What we do» (Що ми робимо) офіційного сайту організації можна побачити основні напрямки діяльності, що здійснюються за трьома напрямками: 1. «Захист прав» – допомога молоді у захисті своїх прав шляхом надання: інформації про правовий статус прав молоді на основі чинних законів на федеральному, штатному та місцевому рівнях та аналіз прецедентного права та правових прецедентів; плану дій щодо реагування на порушення прав молоді; стратегії зміцнення та розширення прав молоді з різних питань. 2. «Навчання спільнот» – поінформування молоді про вплив вікової дискримінації та забобонів на молодь шляхом надання молоді можливості висловити свою думку проти дискримінації за віком та забобонами та боротьби зі стереотипами молодих людей за допомогою досліджень, особистих історій та позитивних прикладів. 3. «Боротьба з ейджизмом» – скасування дискримінаційних законів, зниження віку голосування, зміна шкільної політики та інших.

Підбиваючи підсумок аналізу американського досвіду, відзначимо, що у США питання національної молодіжної політики є найпріоритетнішими проти інших напрямів. Молодіжна політика, швидше, має характер підтримки слабких і бідних верств населення, а сама держава, відповідно, усувається від втручання у сферу політичної активності молоді.

Список використаних джерел:

1. Молодіжна політика в Україні: навчальний посібник / П. В. Горінов, Р. Г. Драпушко, Н. А. Драпушко, О. Є. Ільюк / за заг. ред. акад., проф. В. П. Андрущенко. Київ : Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 304 с.
2. The Young Republican National Federation. URL: <http://yrnf.gop>

3. Пеша І. В. Обґрунтування напрямів та завдань молодіжної роботи на рівні територіальної громади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19–20. С. 156–160.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-29>

Кобиліна Ю. М.,

*директор Центру підвищення кваліфікації
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Повномасштабне вторгнення ворогів на територію України призвело до появи нових викликів у всіх сферах суспільної діяльності. Ключовим фактором у цій боротьбі виступає система інформаційно-аналітичного забезпечення публічного управління як складова інформаційної безпеки у боротьбі за повернення тимчасово окупованих територій та повне відновлення України загалом.

Масштабність цих змін призвела до появи перехідних механізмів публічного управління від стандартних (традиційних) до радикально адаптованих умов сьогодення, направлених на функціонування органів публічної влади на шляху до перемоги та формування післявоєнної стратегії розвитку України на світовій арені. Під час воєнного стану передбачено надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [7].

Згідно закону України «Про правовий режим воєнного стану» створені військові адміністрації, тимчасові владні структури, діяльність яких направлена на забезпечення умов для здійснення правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян нашої держави [3]. Тобто надається перевага авторитарному стилю публічного управління, з метою підвищення рівня реагування всіх органів влади на поточні проблеми, викликані нестабільною ситуацією та потребою їх оперативного вирішення в контексті підвищення рівня обороноздатності країни на шляху до перемоги [1].

Серед основних викликів варто виокремити: централізація державного управління, неврегульованість повноважень у сфері публічного управління загалом, і під час воєнного стану зокрема, недосконалість механізмів публічного управління, що призводить до непоодиноких випадків зловживань службовим становищем, гальмування цифрової трансформації публічного управління на місцях, недосконалість кадрової політики в публічному управлінні тощо [5, с. 24].

Як бачимо, саме відсутність єдиної системи інформаційно-аналітичного забезпечення публічного управління унеможливує створення оптимальних умов для прийняття ефективних управлінських рішень в умовах воєнного стану, з метою задоволення інформаційних потреб суспільства та можливостей реалізації посадових обов'язків на основі формування та використання фахово орієнтованих інформаційних ресурсів, а також відповідних професійних компетентностей посадових осіб органів публічної влади.

Систему інформаційно-аналітичного публічного управління слід вбачати як взаємозалежну і відповідним чином сформовану сукупність організаційних, організаційно-правових, інформаційних, методичних, програмно-технологічних компонентів, що забезпечує необхідну якість прийнятих управлінських рішень за рахунок раціонального використання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій. Реалізація зазначених цілей можлива лише за умови вирішення низки проблем:

- неточність і неповнота інформації, з якою працюють фахівці-аналітики, породжувані недостатністю як ресурсів для її одержання, так і службової взаємодії підрозділів між собою в плані обміну відповідною інформацією;

- обмеженість наявного часу, протягом якого мають, а інколи повинні бути прийняті управлінські рішення незалежно від складності вирішуваних питань і завдань, особливо в бойових умовах, і обсягів оброблюваної інформації; широка розгалуженість завдань та способів їх вирішення у прийнятті управлінських рішень;

- відсутність системності та належної культури використання інформаційно-аналітичних матеріалів [2, с. 13].

В умовах воєнного стану процес прийняття виважених управлінських рішень напрямь залежить не тільки від специфіки роботи посадових осіб органів публічної влади, а й напрямь залежить від ряду чинників, які потребують особливої підтримки у воєнний та повоєнний період, зокрема: моніторинг стану об'єктів управління; контроль виконання рішень та ефективність механізмів публічного управління; аналіз зовнішніх і внутрішніх проблемних ситуацій та прогнозування їх розвитку; процес підготовки управлінських рішень та їх документальне оформлення; аналіз обґрунтованості і юридичної правочинності управлінських рішень; експертна оцінка управлінських рішень; функціональність

органів публічної влади; доступ до публічної інформації щодо прийнятих управлінських рішень та оцінка їх ефективності. Належний рівень інформаційно-аналітичного забезпечення в публічному управлінні воєнного та повоєнного періоду дозволить організувати діяльність органів публічної влади шляхом застосування спеціалізованих програмних компонентів, як-от: прикладні програми аналітичної, пошукової обробки інформації й конвертування даних; прикладні програми картографічного аналізу інформації; прикладне інформаційно-програмне забезпечення систем баз знань; логічні структури баз даних для розв'язку аналітичних завдань; типові формати вхідних і вихідних повідомлень і звітів; запрограмовані стратегії пошуку й обробки (включаючи контент-аналіз) текстової інформації; засоби ведення і використання класифікаторів (модулів) інформації [6, с. 26]. Загалом зазначені компоненти можна групувати за їх функціональним призначенням та тими завданнями, які мають виконувати органи публічної влади щодо встановлення контролю на деокупованих територіях України: організація зовнішньої інформаційної взаємодії та попередньої обробки інформації; автоматизація робочих місць аналітиків; організація системи колективного використання даних.

Таким чином, реалізація актуальних викликів сьогодення у державотворчих процесах воєнного та повоєнного періоду можлива лише за умови комплексного підходу щодо оптимізації системи інформаційно-аналітичного забезпечення публічного управління шляхом приймання та обробки текстової, табличної, графічної інформації; оцифрування результатів управлінських рішень; маршрутизації даних; доведення необхідної інформації до зацікавлених осіб; проведення аналітичної, експертної, статистичної обробки інформації; формування електронних архівів тощо.

Список використаних джерел:

1. Алла Васіна: Аспекти формування спроможності публічного управління реагувати на виклики воєнного часу. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44954/1/ZBIRNIK_31_05_2022
2. Бакуменко Р. Інформаційно-аналітичне забезпечення органів військового управління: стан, проблеми та підготовка фахівців. *Військова освіта*. 2019. № 1. С. 8–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2019_1_3
3. Борщевський Віктор, Василиця Оксана, Матвеев Євгеній. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. 2022. URL: Глобальні виклики у публічному управлінні ФранкОосінь-2022 30 <https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/3218/5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

4. Ганцюк Т. Д. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів публічної влади в Україні: джерелознавчий аналіз дискурсного поля. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1287>

5. Глобальні виклики в публічному управлінні : збірник тез учасників круглого столу (28 жовтня 2022 р.) / за наук. ред. д.е.н., доцента Капленко Г.В. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, ФУФБ Львів, 2022. 67 с.

6. Запорожець, Т., Савченко, Н. (2022). Інформаційно-аналітичне забезпечення державних механізмів запобігання та врегулювання міжнародних конфліктів. *Аспекти публічного управління*, 10(6), 24–29. <https://doi.org/10.15421/152240>

7. Про правовий режим воєнного стану (Закон України). № 389-VIII. (2015). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150389.html

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-30>

Красников Є. В.,

*кандидат наук з державного управління,
заступник начальника 155 військового представництва
Міністерства оборони України
м. Харків, Україна*

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Указом Президента України від № 117/2021 від 11.03.2021 року затверджено Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, яка повинна бути дорожньою картою деокупації та реінтеграції окупованих російською федерацією територій. Відповідно до зазначеної Стратегії цілями державної політики щодо забезпечення деокупації тимчасово окупованої території та її безпечної реінтеграції є відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону та забезпечення національної єдності держави Україна. Очікуваними результатами реалізації Стратегії серед іншого є запровадження моделі соціально-економічного розвитку та сталого розвитку територій, які стали об'єктом збройної агресії російської федерації проти України. Одною із основних умов сталого розвитку та задоволення потреб громадян на деокупованих територіях є ефективне надання публічних послуг.

Створення системи управління якістю є складним інноваційним проектом, спрямованим на підвищення ефективності органів публічної влади у напрямку розвитку сучасної держави та забезпечення потреб споживачів. Важливою складовою процесу надання публічних послуг є контроль якості. Контроль якості ґрунтується на перевірці послуги після її надання та порівнянні її якості з попередньою специфікацією. Якщо послуга не відповідає специфікації, іноді можна дещо зробити, щоб виправити ситуацію надалі. Контроль якості може допомогти зменшити кількість випадків низької якості, якщо існує покарання за невиконання специфікацій якості або коли існує винагорода за постійне дотримання стандартів якості послуг. Проблема такого підходу полягає в тому, що низька якість надання публічних послуг часто може спричинити непоправну шкоду. Часто шкоду, завдану такими збоями в роботі державних служб, важко виправити.

Якщо контроль якості полягає в тому, щоб зробити все правильно з другого разу, то забезпечення якості полягає в тому, щоб зробити все правильно з першого разу, тобто в тому, щоб запобігти виникненню проблем з якістю відразу. Існує низка систем забезпечення якості, наприклад, міжнародно визнана система забезпечення якості відома як ISO 9000. Але вартість дотримання критеріїв якості, визначених цими стандартами, є дуже високою. Ці витрати не можуть бути відшкодовані місцевою владою за рахунок підвищення конкурентоспроможності або збільшення прибутків, як це може бути у випадку з публічними послугами, що надаються приватними організаціями. Якщо ISO 9000 стане обов'язковою умовою для участі в тендерах на отримання контрактів на надання послуг, то невеликі публічні організації та деякі організації волонтерського сектору можуть бути виключені з цього процесу, оскільки витрати на сертифікацію за стандартом ISO 9000 можуть виявитися непропорційно високими.

Підвищення якості часто ґрунтується на письмових процедурах. Вони можуть стати надмірно бюрократизованими і перешкоджати інноваціям та швидкому реагуванню, які є ознакою багатьох високоякісних публічних послуг. Якщо процедури були написані без консультацій з безпосередніми виконавцями, може бути важко мотивувати персонал дотримуватися їх. Споживачі послуг повинні бути ключовими учасниками процесу, але їм може бракувати технічних знань, необхідних для написання відповідних стандартів якості.

Загальне управління якістю Total Quality Management (далі – TQM) стверджує, що це система управління якістю, яка включає в себе орієнтацію на клієнта, стратегічне планування, лідерство, постійне вдосконалення та командну роботу. Вона вимагає організаційних і поведінкових змін.

Елементами TQM є прагнення до якості, прийняття нової управлінської філософії, використання інспектування, ухвалення

рішення щодо кінцевих витрат, впровадження змін, впровадження навчання, керівництво та наставництво, позбавлення страху, оптимізація команди, усунення закликів, відмова від квот в управлінні за цілями, усунення перешкод для гордості та впровадження безперервної освіти.

Менеджерам публічних послуг може бути корисно звернути увагу на технічні аспекти якості, якість середовища, в якому надається послуга, і якість міжособистісних відносин, які зацікавлені сторони, особливо споживачі послуг, формують з членами своєї організації і один з одним, тобто йдеться про 3D–модель якості публічних послуг: фізичний вимір, технічний вимір та соціальний вимір.

Якість послуг, які надаються, обмежується тим, наскільки всі ресурси організації можуть бути скоординовані таким чином, щоб задовольнити потреби і бажання споживачів. Звідси випливає, що якість самих ресурсів може, в свою чергу, обмежувати враження користувачів від наданої послуги. Для оцінки наявних ресурсів можна провести так званий аудит «10 М», який добре зарекомендував себе у багатьох організаціях, у тому числі публічних, і який має такі складові: кадри, технічне забезпечення, матеріали, розумова гнучкість, управління, моральний дух, цінності, моніторинг, мотивація та пересування.

Управлінці, які можуть дати правильні відповіді на всі питання, поставлені в аудиті «10 М», будуть здатні проявити компетентність у всіх шести сферах управління, а саме: управління змінами; управління операціями та діяльністю; управління групами та окремими особами; управління фінансами та ресурсами; управління комунікаціями та інформацією; управління навчанням та особистим розвитком. Інтеграція цих управлінських компетенцій та їх застосування в повсякденній діяльності керівництва є ключовим моментом в управлінні системами якості публічних послуг.

Ще однією потужною технологією, що використовується для підвищення якості послуг і яка прийшла у публічний сектор з приватного, є бенчмаркінг (еталонне тестування). П'ятиетапний процес бенчмаркінгу виглядає таким чином: визначення характеристик, визначення партнерів для бенчмаркінгу, розробка методу збору даних, фреймворк та впровадження змін.

Список використаних джерел:

1. Бортник Н. П., Дніпров О. С. Проблеми оцінки якості та ефективності діяльності органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*/ 2017. № 6(3), 80–84 с.

2. Дзюндзюк В.Б. Ефективність діяльності публічних організацій : монографія. Х. : Вид-во ХарPI УАДУ «Магістр», 2003. 236 с.

3. Олійник Д. Сучасні методи оцінки ефективності діяльності органів державного управління. *Ефективність державного управління*, 2013. № 34. С. 275–283.

4. Dean J. W. and Evans J.R. Total Quality Management, Organization and Strategy. *West Publishing Co.*, 1994. № 7.

5. Gaster L. Managing Quality in Public Services. *Oxford University Press*, 1996. № 54.

6. Pollitt C. and Bouckaert G. Quality Improvement in European Public Services. Concepts, Cases and Commentary. *Sage*, 1995.

7. Stewart J. and Walsh K. The Search for Quality. Luton Local Govt. *Training Board*, 1989.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-31>

Madiar I. V.,

*Head of the Department of Innovative Development
V. I. Vernadsky Taurida National University
Kyiv, Ukraine*

Asoyan E. Sh.,

*Head of International Relations Department
V. I. Vernadsky Taurida National University
Kyiv, Ukraine*

Ivashchenko D. Ye.,

*Head of the International Relations Department
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine*

ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN MANAGING THE PROCESS OF REINTEGRATION OF THE OCCUPIED TERRITORIES: LEGAL, MANAGERIAL AND SOCIAL ASPECTS

The management of the reintegration process of the occupied territories is a complex and multifaceted task for any country that has suffered aggression and the loss of part of its territory. After de-occupation, countries face major challenges in restoring sovereignty and reintegrating the lost territories, which requires a comprehensive approach and careful planning. In this context, it is important to look at the experience of different countries that have faced similar situations to understand effective strategies and approaches to the successful reintegration of the occupied territories.

An analysis of international experience in managing the reintegration of the occupied territories, in particular in the context of Crimea and Donbas, which were occupied by Russia, reflects the various strategies and approaches used by different countries in similar situations. The key aspects include:

1. Many countries engage in international diplomatic efforts to uphold the sovereignty and territorial integrity of a country that has lost control of certain areas. This may include sanctions, consultations with international partners and the international legal framework.

2. The management of the reintegration of the occupied territories involves a complex legal aspect at both the national and international levels. National law provides for important aspects such as constitutional norms, occupation legislation and the rights of the local population, while international law defines the principles of international relations, international humanitarian law and decisions of international organisations. The implementation of these legal norms and principles is key to the successful and sustainable reintegration of territories, peace and stability in the respective regions.

3. One of the most important components of reintegration is the social adaptation and recovery of the conflict-affected population. Psychological support, access to education and healthcare services, as well as vocational rehabilitation programmes are essential to ensure stability and improve the quality of life of the population.

4. Effective recovery of the occupied territories is impossible without adequate economic support. Investments in infrastructure rehabilitation, business development and economic growth can play an important role in the reintegration process.

5. Effective conflict management and peacebuilding can help stabilise the situation and facilitate reintegration.

6. Community and regional engagement can help support and implement reintegration programmes at the local level, and can help bring different groups of people together.

The issue of Crimea's reintegration affects not only Ukraine's domestic policy, but also the international level, as it relates to the principles of international law. The role of international law in reintegration after the de-occupation of Crimea is extremely important, as it establishes the rules and principles by which states should act in their relations with each other, and guarantees human rights.

The experience of different countries in managing the reintegration of the occupied territories after de-occupation varies depending on the conflict context, political conditions and national strategies. For example, after the end of the Balkan war, Croatia focused its efforts on reconstructing the affected areas, stimulating economic development and restoring inter-ethnic harmony by promoting political and conflict resolution. Bosnia and

Herzegovina, in turn, has struggled to cope with complex ethnic and political divisions by focusing on creating dialogue between different groups and strengthening institutional support. These examples demonstrate the diversity of approaches to managing the reintegration of the occupied territories, taking into account the unique circumstances and needs of each country.

Since the occupation of Crimea and parts of Donbas, Ukraine has faced significant challenges in restoring its territorial integrity and ensuring the reintegration of these areas. Ukraine's experience in managing the reintegration of the occupied territories includes various strategies and approaches.

After the occupation of Crimea began in 2014, Ukraine focused its efforts on political and diplomatic instruments to defend its territorial rights and appealed to the international community for support in restoring sovereignty over Crimea. Ukraine has sought to use various international legal mechanisms, including international courts, to recognise the illegality of the occupation of Crimea and reintegrate it into the legal borders of Ukraine.

In the context of the Donbas, Ukraine has pursued a strategy of political pressure and military resistance, while also trying to provide security and assistance to the local population affected by the hostilities. Infrastructure reconstruction and social development programmes were introduced to restore the government-controlled areas and improve the quality of life of the local population.

However, Russia's invasion of Ukraine on 24 February 2022 once again confirmed that the aggressor country is incapable of adequate diplomatic dialogue, which in turn forced Ukraine to resort to armed resistance to defend its sovereignty. However, Ukraine needs not only national but also international efforts and support. To this end, it will be important to continue diplomatic and political efforts to engage the international community in supporting Ukraine's sovereignty and returning the occupied territories to the country's control.

The diversity of approaches to managing reintegration shows that there is no one-size-fits-all solution. Each country should develop its own strategy for restoring and ensuring stability in the occupied territories. An important factor in successful reintegration is active international support and cooperation with international organisations and partners that can provide financial, political and expert assistance. Ensuring the protection of the rights and freedoms of the local population, restoring infrastructure, creating conditions for economic development and facilitating political dialogue are important components of the reintegration process. Violations of international law in the form of occupation and annexation of territories are unacceptable and require international response and support to restore the legal status and sovereignty of the subject state.

Bibliography:

1. United Nations. 2020. International Law. URL: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/international-law/>
2. International Court of Justice. 2020. Homepage. URL: <https://www.icj-cij.org/en>
3. European Union External Action. 2020. EU Delegation to Ukraine. URL: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_en
4. Council of Europe. 2020. Venice Commission. URL: https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=02_Home
5. International Crisis Group. 2020. Ukraine: International Crisis Group. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine>
6. Atlantic Council. 2020. UkraineAlert. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/>
7. Carnegie Endowment for International Peace. 2020. Ukraine: Carnegie Endowment. URL: <https://carnegieendowment.org/regions/ukraine>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-32>

Мотрич В. А.,

*аспірант кафедри публічного та приватного права
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОЇ БОРОТЬБИ ВІД УХИЛЕННЯ ВІД НЕСПЛАТИ ПОДАТКІВ У ТОРГОВО-ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ СФЕРІ

В даний час ухилення від сплати податків, на жаль, стало нормою для багатьох суб'єктів господарювання. Не стала винятком у цьому плані і сфера торгово-підприємницької діяльності. Податкові злочини у зазначеній сфері надають негативний вплив на економіку, гальмують розвиток у країні ринкових відносин, породжують інфляцію, деформують суспільну свідомість, порушують принципи соціальної справедливості, підривають чинність та авторитет закону, державних інститутів, ведуть до утиску прав та законних інтересів громадян. У зв'язку з тим, що сфера торгівлі є однією з тих, що найбільш динамічно розвиваються, значна частина несплачених податків стала осідати в кримінальному секторі економіки, що, у свою чергу, сприяє подальшому зростанню податкової злочинності.

Податкові злочини досить часто відбуваються у поєднанні з іншими корисливими злочинами, є їх кримінальною основою, а тому протидія їм має здійснюватися в єдиному комплексі заходів реалізації державної політики протидії всій економічній та кримінальній злочинності загалом [1].

В умовах недосконалості громадських інститутів та високої корупції підприємці, які працюють у зазначеній сфері, отримують кошти для неформального вирішення виробничих та соціальних питань, маючи таким чином суттєві переваги перед законослухняними підприємцями.

Зазначена ситуація у торгово-підприємницькій сфері, по суті, продукує соціальне замовлення на отримання найбільш повної та достовірної кримінологічної інформації про неї. Очевидно, що лише такий напрямок наукових досліджень дозволяє спрямувати основні зусилля держави на найбільш уразливі «больові точки» податкової злочинності на підприємствах торговельного комплексу. Безсумнівно й те, що спеціальні органи державної влади, які визначають і реалізують стратегію боротьби з податковою злочинністю в цій сфері, не можуть серйозно впливати на відповідну криміногенну ситуацію як у країні, так і в регіоні, не маючи в себе періодично надходження, спеціально підібраної інформації [2].

Інтереси кримінологічної, зокрема, економічної, безпеки України сьогодні, як ніколи, потребують об'єктивного та всебічного моніторингу (з використанням відповідних економічних індикаторів), який передбачає, насамперед, фактичне відстеження, аналіз та прогнозування найважливіших груп показників (індикаторів), а також реалізацію спеціально розроблених механізмів протидії загрозам безпеці та досягнення стійкого стану соціально-економічної сфери.

Кримінологічні дані у вигляді тих чи інших індикаторів є основними показниками соціальних умов, які дозволяють суспільству побачити себе через призму проблеми злочинності та контролю над нею [3].

Враховуючи специфіку проблем забезпечення кримінологічної безпеки суспільства від податкових злочинів на підприємства торговельного комплексу, необхідно вироблення особливої системи параметрів, орієнтованої на відповідну сферу соціально-економічних відносин.

Все зазначене вказує на те, що при розробці стратегії боротьби з податковими злочинами у сфері торгівлі необхідно віддавати перевагу не оборонним засобам, а заходам, які відрізняються посправжньому наступальним характером.

Стосовно питання щодо протидії ухилення від сплати податків з підприємств торговельного комплексу, крім податкового та фінансового контролю, важливим елементом є комплекс кримінально-

правових та кримінологічних засобів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки в аналізованій сфері соціальних відносин.

Як показало дослідження, для забезпечення зазначеного сегменту безпеки дуже важливим є системний контроль за торговельними підприємствами. Відповідний контроль є діяльність спеціальних органів влади, які мають відповідні повноваження на використання спеціальних форм і методів, спрямованих на перевірку дотримання податкового законодавства, своєчасності та повноти виконання платниками податків своїх податкових обов'язків стосовно держави, правильності ведення бухгалтерського обліку та надання звітності.

Слід зазначити, що контролюючі органи повинні обмежуватися лише перевіркою дотримання податкового законодавства, правильності обчислення акцизів і своєчасності їх сплати. На суб'єкти контролю покладається проведення перевірочних дій за дотриманням посадовими особами торгових підприємств чинних законів та нормативних актів, які не завжди прямо пов'язані з формуванням грошових фондів держави, а хіба що створюють інфраструктуру зазначеного процесу. Податкові органи також можуть бути ініціаторами ліквідації економічно безперспективних підприємств. У процесі податкового контролю оцінюються не лише кількісні результати фінансово-господарської діяльності, а й її законність, доцільність, якість, а також фінансова стійкість платника як основа для підвищення податкового потенціалу економіки.

Ефективність контролю над діяльністю торгових підприємств: рівнем мобілізації у бюджетну систему податкових платежів; повнотою обліку об'єктів оподаткування; якістю податкових перевірок, зниженням кількості судових розглядів та скарг з боку споживачів товарів та продукції.

Список використаних джерел:

1. Податкове право : навч. посіб. / Я. В. Греца, В. І. Ярема, Ю. М. Бисага, М. В. Сідак. К. : Знання, 2012. 389 с.
2. Полянський Д., Бахарєва Н. Особливості трансфертного ціноутворення. *Юридична газета*. 2013. № 37. С.28–31.
3. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування : монографія / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, Г. М. Дорожкіна, В. В. Карпова та ін. ; за заг. ред. проф. Ю. Б. Іванова. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2007. 448 с.

Пушкар О. А.,

*кандидат юридичних наук,
докторант кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPOPУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Аналіз положень ст. 368 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1] дає підстави дійти висновку, що за структурою вказана норм КК України складається з чотирьох частин. При цьому частини друга-четверта містять кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, наявність яких є обтяжуючою обставиною, що впливає на вид санкції.

Показово, що у науковій літературі під кваліфікуючими ознаками, зазвичай, розуміють додаткові ознаки, які разом з ознаками основного складу кримінального правопорушення утворюють інший, більш небезпечний (кваліфікований) склад; кваліфікуючі ознаки не є тими обов'язковими ознаками, які визначають, чи є те чи інше діяння кримінальним правопорушенням; відсутність однієї обов'язкової ознаки основного складу вказує на відсутність складу кримінального правопорушення загалом [2, с. 148].

Таким чином, важливими характеристиками кваліфікуючих ознак будь-якого кримінального правопорушення, включаючи прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, є: 1) необов'язковий характер відповідних ознак складу правопорушення, тобто їх відсутність не означає відсутність складу певного правопорушення, а лише свідчить про те, що діяння слід кваліфікувати за ознаками простого складу; 2) вплив на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, оскільки кваліфікуючі ознаки є показником більшої небезпечності відповідного діяння через настання більш серйозних та небезпечних наслідків; 3) вплив на серйозність санкції, тобто за наявності кваліфікуючих ознак настає більш суворе покарання.

Зі змісту ч. ч. 2–3 ст. 368 КК України вбачається, що до кваліфікуючих ознак складу цього кримінального правопорушення відносяться його вчинення службовою особою, що займає відповідальне та особливо відповідальне становище; предметом цього правопорушення є неправомірною вигода у значному, великому або особливо великому

розмірі; його вчинення за попередньою змовою групою осіб; повторність, а також у поєднанні з вимаганням неправомірної вигоди. Кожна з цих ознак утворює самостійний кваліфікуючий склад кримінального правопорушення.

При цьому не викликає жодних труднощів під час розрахунку значного, великого та особливо великого розмірів неправомірної вигоди, оскільки конкретне кількісне вираження відповідних розмірів визначено у п. 1 Примітки до ст. 368 КК України із прив'язкою до неоподаткованого мінімуму доходів громадян [1]. Разом з тим, на стадії прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди певним чином ускладняється процес доведення конкретного розміру ймовірної неправомірної вигоди взагалі, включаючи й визначення того, чи складає такий розмір значний, великий чи особливо великий.

Що ж стосується кваліфікуючої ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, а саме – ознаки службової особи, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, то вказані ознаки у цілому також розкриті у примітці до цієї статті.

При цьому, як зазначається у науковій літературі, від службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, вирішальною мірою залежить стабільність державного устрою і суспільного ладу, позаяк, вчинення відповідного правопорушення такими особами має підвищений ступінь суспільної небезпеки порівняно із діями загальних суб'єктів злочину. У теорії кримінального права справедливо зазначається, що внаслідок вчинення таких злочинів суспільна небезпека є більш істотною, оскільки заподіюється чи створюється загроза заподіяння значно серйознішої шкоди об'єкту правової охорони [3, с. 338].

Водночас, деякі вчені висловлюють думку про те, що пунктами 2 та 3 примітки до ст. 368 КК України не достатньо чітко розкрито ознаки службової особи, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище. Зокрема, М. Б. Желік вказує, що чинне кримінальне законодавство України передбачає, що службовими також можуть бути такі особи: 1) особи іноземних держав; 2) іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій; 3) члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів (ч. 4 ст. 18 КК України). Однак, законодавець не наводить більш точних критеріїв щодо відбору осіб, яких можна було б віднести до зазначених груп, оскільки у різних іноземних державах та міжнародних організаціях ці особи за посадою можуть відрізнятися, що також ускладнює можливість їх точного і повного дослідження [4, с. 130].

Однією з кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, є вчинення відповідного діяння у поєднанні з вимаганням неправомірної вигоди.

Досліджуючи характеристики ознаки «вимагання», М. О. Комарницька доходить висновку, що однією із головних і обов'язкових ознак вимагання є те, що особа, яка дає обіцянку чи пропозицію неправомірної вигоди, у такий спосіб захищає свої законні права та інтереси. Водночас, вимагання виключається, якщо особа надавача «зацікавлена» у такій неправомірній поведінці службової особи [5, с. 134].

Водночас, вимагання неправомірної вигоди зі сторони службової особи може виражатися у вчиненні прямого чи непрямого тиску на особу, що звернулася до службовця, або здійсненні інших дій, які дають можливість недвозначно встановити, що така особа вимагає за свої послуги певної винагороди.

Таким чином, кваліфікуючими ознаками прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою можна поділити на три групи: 1) кваліфікуючі ознаки суб'єкта – службова особа, яка займає відповідальне або особливо відповідальне становище, а також за попередньою змовою групою осіб; 2) кваліфікуюча ознака предмету правопорушення – значний, великий та особливо великий розмір неправомірної вигоди; 3) кваліфікуюча ознака об'єктивної сторони – повторюваність або поєднання з вимаганням неправомірної вигоди.

Підвищена небезпека кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, за наявності кваліфікуючих ознак обумовлена більшими збитками, які можуть завдаватися державним або приватним інтересам (охоронюваному законом інтересу) внаслідок такого правопорушення, або загрозою їх заподіяння, а також більш серйозним посяганням на авторитет державних та інших органів, уповноважених на виконання публічно-владних функцій, та авторитет самої держави.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Самогієвич В. Відмежування кваліфікованих від самостійних складів кримінальних правопорушень. *Публічне право*. 2021. № 1(41). С. 147–154.
3. Кабасв В. Ознаки службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціального суб'єкта злочину в кримінальному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 337–341.

4. Желік М. Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика : дис. ... канд. юр. наук. Львів, 2018. 258 с.

5. Комарницька М. О. Відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за кримінальним правом України : дис. ... доктора філософії. Львів, 2021. 203 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-34>

Шкелебей О. В.,

аспірант першого курсу

кафедри публічного та приватного права

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

ПЕРЕВАГИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЗАКОННІСТЮ РІШЕНЬ ТА ДІЙ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Отже, однією із форм контролю за правомірністю рішень та дій суб'єктів владних повноважень є судовий контроль, який покладається, головним чином, на адміністративні суди.

У науковій літературі зазначається, що судовому контролю повинні бути притаманні ознаки контролю як загальноправового явища. Судовий контроль – це процес, метою якого є встановлення відповідності рішень та дій суб'єктів права певним принципам, стандартам, правилам поведінки, а в широкому сенсі – вимогам закону. Тобто метою судового контролю є забезпечення дотримання законності, а змістом – перевірка наявності передбачених законом умов для вчинення певних дій або прийняття певних рішень [2, с. 152].

Разом з тим, на відміну від інших форм контролю, судовий контроль характеризується певними особливостями, зумовленими специфікою як процедури здійснення такого контролю, так і правовим статусом суб'єктів його здійснення (якими є судді), а також особливістю результатів оформлення такого контролю – у формі судового рішення, виконання якого можливе у примусовому порядку.

До вказаних особливостей саме судового контролю саме в адміністративному судочинстві також необхідно додати спеціальну мету та

завдання контролю, що визначені, зокрема Кодексом адміністративного судочинства України (КАС України).

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [3].

У мотивувальній частині Рішення від 9 вересня 2010 р. № 19-рп/2010 Конституційний Суд України на підставі системного аналізу положень ст. ст. 6, 124, 125 Конституції України, ст. 2, 17 КАС України, а також ст. ст. 17, 18 та 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» дійшов висновку, що розмежування юрисдикційних повноважень між загальними і спеціалізованими судами підпорядковано гарантіям права кожної людини на ефективний судовий захист; за таким підходом усі публічно-правові спори, у яких хоча б однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень, належать до адміністративної юрисдикції і за компетенцією мають бути розглянуті адміністративними судами [4].

Особливістю судового контролю за правомірністю рішень та дій суб'єкта владних повноважень є те, що внаслідок проходження спеціальної процедури перевірки суд визнає таке рішення або дію неправними, що, як правило, має наслідком їх скасування, або підтверджує їх легітимність, відмовляючи у задоволенні позову.

Деякі науковці з цього приводу висловлюють думку про те, що судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації є особливим видом діяльності судів різних юрисдикцій, що полягає у прямій (безпосередній) та непрямій (опосередкованій) перевірці законності та правомірності прийнятих рішень, дій або бездіяльності як певного суб'єкта владних повноважень, так і публічної адміністрації, що становить сутність справи чи супроводжує розгляд та розв'язання окремих правових спорів; наслідком судового контролю може бути відновлення порушеного режиму законності, певних прав, забезпечення охорони суспільних відносин й поновлення у повному обсязі порушених прав суб'єктів різних правовідносин, що виникають у державі, через спеціальні органи виконання судових рішень або у добровільному порядку [5, с. 151].

Водночас, зважаючи на те, що система адміністративних судів в Україні утворена спеціально з метою захисту прав, свобод та інтересів особи приватного права у публічно-правових відносинах від порушень зі сторони суб'єктів владних повноважень, зокрема шляхом перевірки правомірності їх рішень, дій або бездіяльності, то судовий контроль зі сторони адміністративних судів також відрізняється від судового контролю, який здійснюють суди іншої юрисдикції. Зокрема,

такі особливості криються у: спеціальному порядку доказування (ст. 77 покладає обов'язок доказування правомірності своїх рішень, дій або бездіяльності на суб'єкта владних повноважень); зниженій ставці судового збору та наявністю низки пільг при його сплаті; особливостях деяких засад адміністративного судочинства, зокрема щодо офіційності встановлення усіх обставин справи, яка покладає на суд обов'язок самостійно витребувати у суб'єкта владних повноважень – відповідача у справі доказів, необхідних для повного та всебічного встановлення обставин справи тощо.

Таким чином, перевагами судового контролю за правомірністю рішень та дій суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві над іншими формами такого контролю є: 1) спеціальна процедура перевірки правомірності рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень, яка є більш ретельною та всебічною внаслідок процесуальних особливостей адміністративного провадження, які дозволяють адміністративному суду виявляти більш активну позицію з метою з'ясування істини у справі в порівнянні з іншими видами судочинства; 2) спеціальна форма оформлення результатів судового контролю – судові рішення, яке є обов'язковим для всі учасників справи, а також інших осіб, включаючи державні органи та органи місцевого самоврядування; така обов'язковість забезпечується можливістю застосування державного примусу; 3) особливий порядок оскарження результатів судового контролю та набрання чинності судовим рішенням, а саме – встановлення можливості перегляду судового рішення у порядку апеляційного, а також у визначених процесуальним законодавством випадках – касаційного оскарження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Олендер І. Я. Функції суду в державному механізмі. *Право і суспільство*. 2014. № 1–2. С. 149–154.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
4. Рішення Конституційного Суду України від 09.09.2010 № 19-рп/2010. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/103035273>
5. Добош З. Особливості застосування судового контролю у діяльності публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. №. 68. С. 148–152.

НАПРЯМ 7. ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-35>

Нефедов С. Ю.,

кандидат мистецтвознавства

в. о. директора

Навчально-наукового інституту

*Донецька державна музична академія імені С. С. Прокоф'єва
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
секретар, голова комісії по роботі з творчою молоддю
Творчої спілки «Асоціація діячів естрадного мистецтва України»
м. Київ, Україна*

ДІЯЛЬНІСТЬ ТВОРЧОЇ СПІЛКИ «АСОЦІАЦІЯ ДІЯЧІВ ЕСТРАДНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ» ЯК ФОРМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕСТРАДНОЇ ПІСНІ»

В часи жорстокої боротьби української нації за своє майбутнє, головне завдання митців України полягає у приверненні світової уваги до нашої держави, шляхом збереження та популяризації національної культури та мистецтва.

В сучасному українському музикознавстві все більш значна увага приділяється естрадному напрямку в музичній культурі (М. Мозговий [3], О. Бойко [1], О. Зосім [2], О. Шевченко [6], Т. Рябуха [4], Т. Самая [5], та ін.). Як зазначає О. Зосім, «Традиційна естрадна пісня посідає значне місце в українському культурному просторі, при цьому як культурно-мистецьке явище в українській науці вона й досі не осмислена» [2, с. 157–158].

Важливе значення для розвитку та популяризації української естрадної пісні відіграють концертно-мистецькі осередки, одним з яких є творча спілка «Асоціація діячів естрадного мистецтва України» (далі ТС АДЕМУ), яка за 34 роки свого існування об'єднала професійних митців, артистів естради в Україні та за її межами, налагодила зв'язки з мистецькими установами та діячами культури з Бельгії, Грузії, Ізраїля, Казахстану, Канади, Німеччини, Польщі, США, Франції, Чехії. Започаткувала більше 20 фестивалів-конкурсів мистецтв, серед яких «Азовські вітрила», «Боромля», «Джерела Морщина» «Золотий перетин

Львова», «Закарпатський едельвейс», «Козацька слава», «Конкурс виконавців гумору і сатири імені Андрія Сови», «Львівська рапсодія», «Пісенний вернісаж», «Сонячний скіф», «Трускавецька фієста», «Фантазії моря – Кароліно-Бугаз» та ін.

Авторитет та довіра до конкурсів починається з компетентних членів журі, відомих діячів культури і мистецтва України та світу, серед яких Віктор ГЕРАСИМОВ (голова журі), президент ТС АДЕМУ, заслужений діяч мистецтв України, соліст-інструменталіст, диригент, продюсер, поет-пісняр, редактор; Зеновій КОРІНЕЦЬ (співголова журі), народний артист України, диригент, професор; Катерина СТАНЖИЦЬКА (відповідальний секретар журі), заслужена діячка естрадного мистецтва України, хормейстер; Ростислав БАБІЧ, народний артист України, професор, диригент; Олег ГАФТКОВИЧ, заслужений працівник культури України, режисер; Леонід ДЕХТЯРЕНКО, заслужений діяч естрадного мистецтва України, соліст-інструменталіст (баян), продюсер; Владислав КОРНІЄНКО, заслужений діяч мистецтв України, доктор мистецтвознавства, професор, театрознавець; Василь РОМАНЧИШИН, заслужений діяч мистецтв України, соліст-вокаліст, професор, продюсер; Тарас ШІТ, заслужений діяч естрадного мистецтва України, балетмейстер, продюсер та ін.

Багаточисельні заходи ТС АДЕМУ стали концертними майданчиками які об'єднали яскравих представників української естрадної пісні, серед яких народний артист України Михайло БАКАЛЬЧУК, народна артистка України Катерина БУЖИНСЬКА, народний артист України Олександр ВАСИЛЕНКО, народна артистка України Леся ГОРОВА, народний артист України Олег ДЗЮБА, народний артист України Павло ЗІБРОВ, заслужена артистка України Лариса НЕДІН, народний артист України Віктор ПАВЛІК, Герой України, народний артист України Анатолій ПАЛАМАРЕНКО, народний артист України Іван ПОПОВИЧ, народний артист України Степан САВКА, народний артист України Микола СВИДЮК та ін.

Незважаючи на розв'язану російську агресію проти України у 2014 році, карантин, пов'язаний з пандемією Covid-19 у 2020 році, та повномасштабне вторгнення у 2022 році, творча спілка «Асоціація діячів естрадного мистецтва України» продовжує активно працювати, проводити фестивалі-конкурси мистецтв, об'єднувати представників української естради, відкривати нові імена, сприяти у створенні нових репертуарних програм, шукати нові форми проведення фестивалів та комунікації з шанувальниками естрадного мистецтва України.

Наявність власного матеріально-технічного забезпечення дозволяє ТС АДЕМУ проводити заходи на високому рівні, включаючи прямі трансляції, стріми, подкасти, створювати колекції якісних аудіо-відео записів українських естрадних пісень, які є особливо затребуваними представниками української діаспори у країнах світу, що в свою чергу

сприяє процесам збереження та популяризації української естрадної пісні в Україні та світі та ствердженню етногенетичного українського ейдосу.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. М. Українська масова музика: етапи розвитку, національні особливості : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2017. С. 215.

2. Зосім О. Л. Традиційна естрадна пісня: концептуалізація поняття. *Вісник Національної академії культури і мистецтв*. Вип. 2. НАКККІМ. Київ, 2022. С. 153–158.

3. Мозговий М. П. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.01. Київ, 2007. С. 175.

4. Рябуха Т. М. Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Харків, 2017. С. 203.

5. Самая Т. В. Вокальне мистецтво естради як чинник культурного життя України другої половини ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства: 26.00.01. Київ, 2017. С. 199.

6. Шевченко О. Г. Українська популярна музика: витоки та проблематика (1920–1990 рр.) : дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 2010. С. 170.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-36>

Солярська-Комарчук І. О.,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

м. Київ, Україна

СВІТЛО СОТВОРЮЮЧЕ В РОБОТАХ УКРАЇНСЬКОЇ СУЧАСНОЇ МИСТКИНІ ОКСАНИ СВИЖАК

Переживаючи війну, багато українських художників ще глибше занурюються в стани саморефлексії, відповідаючи собі та ближнім на страшні екзистенційні виклики. Війна руйнує життя, відбирає світло та кольори, сіє жах та печаль. Водночас, саме такі втрати спонукають віднайти те, що знищити неможливо – віру в силу добра, життєдайність світу, світло сотворююче. Власне таким настроєм вирізняється

виставковий проєкт «Життя в скляному будинку» української сучасної мисткині Оксани Свіжак (м. Київ). Через проєкт авторка намагається наголосити на крихкості нашого життя, поєднуючи у ньому живопис та вітраж. Скляні будинки міських оранжерей у її баченні й стали символами крихкості у часи війни. Комфорт, що відчувався у минулому, довоєнному, житті, зруйнований і мисткиня закликає глядача переосмислити своє сприйняття безпеки.

Дуже цікавими є роздуми Оксани Свіжак на тему саду. Адже саме він є тлом внутрішнього і зовнішнього життя її персонажів у вище зазначеному проєкті. І навіть якщо постать відсутня в роботі, ми відчуваємо її присутність у спостереженні. В умовах війни кожна квітка та стеблина стають для мисткині метафорами життя, а людина – люблячим садівником. В зв'язку із цим слід нагадати про символізм саду у роздумах Г. Сковороди, який жив і творив в той складний час, коли російська імперія руйнувала Україну, перетворювала вільних її жителів у кріпосних. Сковорода створює цілу збірку із 30-и віршів під назвою «Сад божественних пісней прозябший из зерн Священнаго Писанія». Для тогочасної барокової культури сад дуже сильний символ. Перший сад, старозавітній, це Едем, призначений для Адама і Єви. «Цей архетипний образ райського саду є первісним втіленням гармонії, духовної чистоти, усвідомлення своєї божественної природи» [2, с. 15]. Після гріхопадіння мрії людей повернути собі втрачений рай були відбиті в бароковій літературі, і паралельно з'являлося бажання створити для себе рай на землі, що проілюстровано у творах Григорія Сковороди. У новозавітній інтерпретації символу саду слід виділити три притчи про виноградник, останній – сакральний простір на тлі якого відбуваються сюжети. Однак, не тільки ортодоксально-християнське трактування символу саду притаманне Сковороді, але й просвітницьке – «Г. Сковорода уподібнює до квітучого саду людську душу, яка перемагає в собі гріховні бажання й прагне до досконалості» [2, с. 15]. Символ саду як ознака знання та освіченості інтерпретувався також у інших творах барокової епохи. Підсумовуючи, слід наголосити, що сад, на відміну від природи неосвоєної, є результатом зусиль над собою, рукотворної краси.

Цікавим фактом, який наводить П. Кралюк, є спогад, що близько 1770 року Г. Сковорода в саду Троїцького монастиря міста Охтирки пережив глибоке містичне потрясіння. За його ж словами, він відчув у собі надзвичайний рух, увесь світ зник перед ним і лише почуття любові, благонадійності, вічності оживлювало його існування. Мислитель проникнув у себе, і з того часу присвятив свою особу покірності духу божому й став мандрівним філософом.

Отже, сад в роботах Оксани Свіжак є архетипним образом, котрий виринає не лише у словесних, але й у художніх образах. Людина в садах мисткині виступає люблячим сотворцем світу. Символом та

ознакою такого твірного імпульсу людини є світло. Оксана завжди наголошує на використанні пластики світла та форми. Задля цієї мети художниця відшукує нові засоби, які й репрезентують глядачу емоції та враження. «Світло – це основа, воно рухається по полотну, виявляє предмет, образ, наповнює картини глибиною та силою» [4]. Світло мисткиня намагається подарувати людям через свої полотна. Таким чином, існування саду неможливе без світла, котре підтримує світ та надає сили крихкості. Скляні оранжерей вони звичайно є уязвимими, це лише ілюзія нашої безпеки. Поміж тим, сад, що потребує постійних зусиль, стає вдячним середовищем духовного зростання людини.

Завершуючи, слід зазначити, що творчість Оксани Свіжак продовжує традиції вітчизняного необароко. У XXI ст. поняття «необароко», як феномен сучасного бароко, та стан західного суспільства доби постмодернізму (що передбачає відхід від усталених норм, особиста свобода та культ творчого початку) стало об'єктом досліджень зарубіжних і вітчизняних культурологів та філософів [3, с. 15]. Ще у XX ст. лунали ідеї «вічного бароко» (Е. д'Орс), заснованого на динамізмі, внутрішньому надламі, в зв'язку із чим бароко сприймається як світоглядна модель, котра проявляється на різних етапах культури для розуміння незрозумілого. Власне сучасна війна й стала тією незрозумілою ситуацією, котра не лише актуалізує необарокову традицію в сучасному українському мистецтві, але й надає їй нових форм вираження.

Список використаних джерел:

1. Кралюк П. Незвична філософія Григорія Сковороди. 22.11.2012. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/11-22-1> (Дата звернення: 07.03.2024).
2. Линник М. М. Світ символів Григорія Сковороди у збірці «Сад божественних пісень». *Наукові записки НаУКМА. Літературознавство*. 2018. Том 1. С. 14–19.
3. Піщанська В. Українське необароко: історія та сучасність. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2022. Вип. 42. С. 14–20.
4. Свіжак Оксана. URL: <https://osvizhak.wixsite.com/svizhak/about>
5. Скляренко Г. Необароко «української хвилі» кінця 1980–2000-х років: національний досвід у контексті новітніх художніх спрямувань. Київ : Вид-во ІМФЕ. *Зб. наук. студій пам'яті докторки мистецтвознавства Валентини Рубан*, 2019. С. 384–425.

Старков В. І.,

*аспірант кафедри масової та міжнародної комунікації
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

Широкомасштабна війна, розпочавшись два роки тому, 24 лютого 2022 року, – заподіяла небачені раніше процеси єдності та консолідації у всіх напрямках та сферах діяльності суспільства. Важливою домінантою такого єднання стали культура та мистецтво, без яких неможлива автентичність, самобутність українського народу, який опинився під загрозою тотального знищення та повного забуття. Відомо, що будь-яка війна, вбиваючи людей, руйнує культурні надбання, спадщину здобуту не одним поколінням: знакові мистецькі споруди, символи образотворчого мистецтва країни, проти якої відбувається агресія. Війна проти України підсилила руйнівні тенденції в десятки разів, підкреслюючи найважливішу мету збройного нападу росіян заради повного знищення не тільки української мови, культури і мистецтва, але й навіть згадки про існування нашого народу, як такого. Логічною основою, перед початком військової агресії росії проти України, стала достатньо успішна інформаційно-культурна війна впродовж останніх двох десятиліть, яка не тільки всіляко дискредитувала нашу державу, але й загалом заперечувала існування українського народу, як етносу, викреслюючи внесок українців у світову мистецько-культурну спадщину. В самих різних куточках світу від європейського до американського континенту, природно прохолодне ставлення європейських партнерів та інших країн до української культури, змінилося на відверте несприйняття та нерозуміння, що дозволило росіянам розпочати напад на Україну. Після початку вторгнення, через декілька днів, подекуди тижнів, одразу і назавжди для творчих людей одним із найважливіших акцентів майбутньої перемоги стало всіляке просування в світі та збереження українського мовно-культурного середовища та мистецтва.

Українське суспільство згуртувалося задля ефективної допомоги нашій державі та зокрема армії. З початком війни, люди творчих професій поєднують свою діяльність із волонтерством, створюючи необхідні умови для функціонування економіки держави. Стан війни створив певні обмеження і перешкоди професійній діяльності, оскільки митці не можуть повноцінно присвятити себе творчій діяльності,

а відтак можна прогнозувати часткову втрату творчо-мистецького потенціалу [3, с. 21].

В часи воєнного стану, поступово збільшується попит на український культурний продукт. Сприятливими факторами для споживачів українського культурного продукту, на думку дослідників, став «розвиток громадських культурних ініціатив та народної творчості серед споживачів», «зменшення фінансової спроможності споживати комерційні культурні продукти» та «розширення жанрової різноманітності культурних продуктів» [3, с. 23].

Виходячи з потреб мистецької спільноти, інституції галузі культури та мистецькі організації надалі мають можливість об'єднатися довкола конкретних запитів і, надаючи підтримку різного характеру у важкі часи невизначеності та воєнного стану, закласти підвалини для подальшої тісної співпраці для розвитку повоєнної культури України [3, с. 26].

Наслідки війни для української культури важко прогнозувати, але можна простежити певні тенденції, цілком конкретні очікування разом із побоюваннями, що вже сформувалися у представників культурної спільноти. Насамперед, основні побоювання стосуються фінансового та матеріального забезпечення задоволення культурних потреб, а також зміна пріоритетів, певна другорядність культури у процесах відновлення держави після війни. Зараз великі очікування покладаються на міжнародну спільноту, інвесторів, українську діаспору, патріотизм, натхнення у самосвідомості українських громадян в забезпеченні власних культурних потреб [1, с. 10].

Руйнування окупантами культурної інфраструктури України, пам'яток історії та культури це злочини, які потребують організованої інформаційної кампанії та широкого розголосу не тільки серед культурної спільноти, але й загалом усього суспільства. Разом з тим спостерігається відсутність чіткої громадської позиції, щодо культурної спадщини, недовіра офіційних методів збору інформації про пошкодження [1, с. 112].

У другий рік війни український культурний фронт, поки що, лише продовжує нарощувати сили та масштаби впливу. Культурні ініціативи воєнного часу, передусім, за кордоном та всередині країни, створюють основу на якій у подальшому базуватиметься розвиток та повоєнне відновлення загальнонаціональної культурної системи та її окремих елементів [4, с. 110].

Згідно із результатами досліджень, можна виділити низку важливих рекомендацій щодо оптимізації діяльності державних установ і організацій, об'єднаних культурною спільнотою. Найголовнішим фактором збереження і розвитку української культури і мистецтва є активність представників культурної спільноти, яка полягає у постійному просуванні та культивуванні всього українського на різноманітних

майданчиках. Проведення подібних заходів не завжди гарантує кардинальні зміни у відношенні громадськості країн до українського культурного середовища [4, с. 111].

Розбитий шцент хоробрістю та єдністю українців у перші місяці війни штамп, «про один народ», нав'язаний за багато років російською ідеологією, на жаль, продовжує існувати у середовищі діячів культури певних країн світу [4, с. 112].

Більшість діячів української культурної спільноти продовжують займатися своєю професійною діяльністю, навіть в умовах вимушеного переселення. Митці, діячі та працівники культури старанно поєднують творчість із волонтерською діяльністю, долучившись до різних видів допомоги державі в боротьбі із російським агресором.

В часи непоправної трагедії та випробувань для кожного громадянина, українська держава, зіткнувшись із небаченою в світі за останні сімдесят років війною, повномасштабною агресією найближчого сусіда, тим не менше, створює умови задля загартування українського суспільства і культурного середовища, що робить державу сильнішою, в тому числі, культурну спільноту [5, с. 9].

Об'єктивно оцінюючи наслідки війни, із розумінням ставлячись до вимог воєнного часу, зазначимо нестачу фінансового і матеріального забезпечення розвитку культури і мистецтва, першочергову передачу коштів на потреби армії в боротьбі із російською агресією [5, с. 10].

Українська культурна спільнота потребує більшої інформації щодо культурних ініціатив, мистецьких акцій та інструментів впливу на підтримку України, зокрема за кордоном. При виборі джерел інформації більшість респондентів опираються на інформаційні розсилки та публікації на офіційних інтернет-ресурсах. Допомога, якої потребують представники культури, має не стільки матеріальну, а, великою мірою, інформаційну, координаційну та організаційну підтримку щодо реалізації культурних ініціатив, як всередині країни, так і за кордоном [5, с. 11].

Українські митці самостійно долають перепони у власній діяльності, що виникли внаслідок воєнних дій на території України. Багато хто з чоловіків відійшов від своєї професійної діяльності, долучившись до захисту країни на фронті. Головним запитом культурної діяльності та мистецтва є Перемога. Від того всі напрямки культурологічної діяльності, образотворче мистецтво присвячене наближенню цієї, такої важливої і очікуваної для кожного українця, події. Вагомою є потреба у захисті та збереженні власних напрацювань – творів мистецтва, які зокрема потребують допомоги у перевезенні з зони бойових дій, та подальшому зберіганні у захищеному місці [5, с. 12].

Державним установам та організаціям у своїй діяльності в умовах воєнного стану необхідно вибудувати, поступово відпрацювати та впроваджувати такі алгоритми роботи, які б дозволили культурно-

мистецькій спільноті переконатись у провідній організаційній ролі держави та відчуті її потенціал на партнерських умовах. Такий новий досвід партнерства, безсумнівно, сприятиме процесу згуртування держави та активних представників сфери культури, а також створенню могутнього сучасного культурно-мистецького поля, яке закріпить та зміцнить культурну спадщину поколінь, духовні витоки нашого народу, осучаснить їх національну складову досвідом періоду випробувань, створюючи передумови повоєнного відродження та подальшого розвитку сучасної української національної культури.

Список використаних джерел:

1. Авер'янова, Н. Мистецтво як засіб пропаганди та контрпропаганди в умовах російської агресії. *Українознавчий альманах*. 2018. 23. С. 107–112.
2. Валевський, Олексій. Розвиток культурної політики в контексті формування суспільної стійкості. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2022. 5(23).
3. Залевська І. І., Удренас Г. І. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 20–26.
4. Стичинська, А. Б. Інформаційна агресія російської федерації: виклики та подолання. *Політичне життя*. 2024. С. 108–112.
5. Топузов, О., Данко, А. (2023). Система освітнього партнерства закладу загальної середньої освіти України в умовах війни. *Український педагогічний журнал*. 3. С. 5–12.

Тарасюк Л. С.,

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та історії*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Герасимюк А. М.,

*студентка магістратури за спеціальністю «Культурологія»
кафедри філософії та історії*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

КІНО ЯК ІНСТРУМЕНТ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: РЕТРОСПЕКТИВА ОКУПАЦІЇ КРИМУ У СВІТЛІ СУЧАСНОЇ КІНОІНДУСТРІЇ

Відома світова історія засвідчує безліч прикладів територіальних конфліктів, що виникали через вторгнення та окупацію. 100 років тому, у жовтні 1921 року, на території Криму було проголошено автономну радянську республіку в складі російської радянської федерації, яка проіснувала до 1945 року, а згодом Крим став частиною України. І вже у лютому 1991 році, кримську автономію було відновлено в межах тоді ще існуючої Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Крим пережив багато колізій у своїй історії. За твердженням істориків, на початку ХХ століття, під час Громадянської війни в Росії, півострів був ареною боротьби між Червоною армією та Білими арміями. Після перемоги Червоної армії Крим став частиною радянської Росії. Однак, у 1921 році, внаслідок укладення Рапальського договору між радянською Росією та Німеччиною, Крим був переданий Німеччині, як тимчасово окупована територія. Проте, окупація півострова не була довготривалою [2, с. 122]. У 1944 році радянські війська повернули контроль над Кримом після тяжких боїв, відвоювавши його від нацистських окупантів. Того ж року радянська влада депортувала кримських татар та припинила існування Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки.

Засвідчують, що після війни Крим став складовою частиною Української РСР, яка увійшла до складу СРСР, але у 1954 році був переданий в склад російської РСР [1, с. 130]. Цей крок викликав багато дискусій і пізніше став одним із аргументів при обговоренні суверенітету Криму.

XXI століття, 2014 рік – історія повторюється. Крим знову опинився в центрі уваги світової спільноти після анексії російською федерацією. Ця подія мала далекосяжні наслідки для України, регіону та міжнародного співтовариства. У 2014 році в Криму почали з'являтися озброєні силовики, російські військові, без ознак ідентифікації. Це призвело до незаконної окупації стратегічних об'єктів. 18 березня 2014 року в Кремлі було оголошено «відновлення історичного права» росії на Крим і підписано документи про приєднання Криму до складу російської федерації. Цей процес був визнаний багатьма країнами світу як незаконний.

Окупація Криму стала предметом великого інтересу для кінематографістів та журналістів з усього світу. Ця подія, яка мала серйозні наслідки для України та міжнародної спільноти, стала об'єктом вивчення та аналізу в різних жанрах кінопродукції. Документальні фільми, що розкривають окупацію півострова, не лише допомагають зберегти пам'ять про ці події, але й відкривають широкі можливості для аналізу її причин та наслідків.

Один із найвідоміших документальних фільмів – «Крим, як це було» (2018), режисер Костянтин Кляцкін. Фільм, історія якого розповідає про офіцерів, солдатів та матросів, які під час захоплення Криму не зрадили присяги на вірність народу України, продовжуючи виконувати свої військові обов'язки на землі, морі та в повітрі.

Інший документальний фільм, що вартий уваги – «Крим. 25 років боротьби за Україну» (2021), режисер Дементій Білий. Кінострічка розповідає про початок політичної історії періоду незалежності України та боротьбу громадянського суспільства з російською гібридною агресією на півострові, що фактично розпочалась у 1991 році після виходу України з СРСР. Кожна серія – це один рік з тяжкого шляху Криму, що тривав 25 років, починаючи з першого року незалежності країни і закінчуючи окупацією півострова [3, с. 5]. Крок за кроком демонструється, як Крим боровся за наповнення українським змістом цієї території.

Неможливо переграти минуле, але можна вплинути на нього. Новий фільм «Крим. Звільнення» (2023), режисер Сергій Лисенко, демонструє події 1994 року, коли росія вперше після розвалу Радянського Союзу намагалася встановити контроль над півостровом. Зображення успішної оборони інтересів України, що зміцнює віру в успіх у сучасних умовах, під час війни.

Кінострічка про особисту історію Нарімана Джелила «Голос Криму. Наріман Джелил» (2023) – як представника одного із найгучніших «голосів Криму», розкриває етапи його становлення як журналіста, активіста та політика, а також про процес його затримання у вересні 2021 року [4, с. 3]. Ця історія ґрунтується на листах, які Джелил писав своїм рідним, на розповідях його близьких друзів. Саме завдяки йому

світ дізнавався про реальні події, що відбуваються в окупованому Криму: залякування, арешти, тортури та інші незаконні дії окупаційної влади.

Також варто відзначити фільм «Крим: 10 років окупації» (2024), режисер Сергій Жулін. Ця документальна стрічка відтворює життя на півострові під час окупації, зокрема про мілітаризацію Криму, переслідування і репресії проти незгодних з окупаційним режимом, про знищення української та кримськотатарської ідентичності. Для цього проекту було оцифровано величезний обсяг архівного відео, який охоплює період з 2014 по 2023 рік, а також зібрано десятки інтерв'ю.

«Крим: 10 років окупації» – документ, який свідчить про злочини, що вчиняються і продовжують вчинятися росією на окупованому українському півострові. Це нагадування того, що війна росії проти України почалася саме там.

Окупація Криму у ХХ столітті та у 2014 році відбулися в різні періоди і мали різні політичні та історичні обставини, що призвели до різних наслідків та реакцій з боку міжнародної спільноти. Аналізуючи вище сказане, можна провести певні відмінності. Якщо у ХХ столітті окупація відбулася шляхом включення півострова до складу російської радянської федерації без жодних референдумів з місцевим населенням, то у 2014 році відбулося пряме вторгнення російських військ на півострів, яке було попередньо супроводжено відкритим анексієним референдумом.

Міжнародна реакція ХХ століття була звужена через геополітичні обмеження часів холодної війни, у 2014 році – це викликало широко-масштабне засудження з боку багатьох країн та міжнародних організацій, що призвело до введення санкцій проти росії та засудження анексії Криму. Наслідками окупації Криму ХХ століття відчувалися в першу чергу на місцевому рівні, включаючи репресії та обмеження прав і свобод, у 2014 році призвело до загострення конфлікту на сході України.

Ці відмінності підкреслюють унікальність кожної історичної подій та їхній вплив на політичну, економічну та соціокультурну атмосферу в регіоні та в світі. Українська культурно-історична пам'ять безпосередньо пов'язана з об'єктами культурної спадщини, в основі яких закладені етнічні коди нації. Вони втілюють її ідентичність, ідеали та надбання. Уся новітня історія України свідчить, що періоди окупації, тоталітаризму та насильницьких змін передусім призводили до руйнування та фальсифікації історичної пам'яті народу, знищення автентичних об'єктів культурної спадщини. Ці наслідки вели до асиміляції, моральної деградації, аж до повного знищення нації. Не випадково культурні, інтелектуальні та історичні цінності суспільства є об'єктами національної безпеки (Закон «Про основи національної безпеки України»). Тому питання та проблематика захисту культурно-

історичної спадщини, що перебуває під окупацією має бути одним з імперативів культурної політики України.

Отже, сучасні документальні фільми про окупацію Криму є значущим джерелом інформації та аналізу цієї складної та вагомої для сучасності події. Вони допомагають зберегти в пам'яті дні окупації, розкривають причини та наслідки цих подій, стимулюють до обговорення. Такі кінострічки слугують важливим елементом історії та стимулюють світове співтовариство до подальшої підтримки суверенітету та територіальної цілісності України. Мистецтво залучає в культурно-інформаційний простір та пробуджує свідому діяльність для поширення української культури. Кіноіндустрія як вид мистецтва допомагає зберегти українську ідентичність в Криму і засвідчити про це всьому світу.

Список використаних джерел:

1. Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. Історія Криму та кримськотатарського народу : навч. посіб. Київ : Кримська родина, 2020. 200 с.

2. Бикова Т. Б. Створення Кримської АСРР (1917–1921 рр.) : монографія. Київ : Інститут історії України, 2011. 247 с.

3. Третя серія з циклу документальних фільмів про боротьбу Криму, як території України, в своїй політичній боротьбі за українську приналежність : веб-сайт. URL: <https://biggggidea.com/project/dokumentalniy-film-krim-25-rokiv-borotbi-za-ukranu/> (дата звернення: 01.03.2024).

4. Фільм Суспільного «Крим. Звільнення» пропонує діжку меду з краплею дьогтю : веб-сайт. URL: <https://stv.detector.media/kontent/read/7885/2023-07-05-film-suspilnogo-krum-zvillennya-proponuie-dizhku-medu-z-krapleu-dogtyu/> (дата звернення: 01.03.2024).

5. Чумак В. А. Україна і Крим. Спільність історичної долі : монографія. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : ВПЦ АМУ, 2013. 180 с.

НАПРЯМ 8. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У МОВНОМУ ПИТАННІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-39>

Чорноус О. В.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кривівицький, Україна*

АНТРОПОНІМИ ЯК ДЖЕРЕЛО ҐЕНДЕРНОЇ ТА ЕТНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Процеси євроінтеграції в мовному питанні сьогодні репрезентовані низкою аспектів, з-поміж яких чільне місце відводиться стандартизації мовних норм, популяризації вивчення іноземних мов, сприянню збереженню багатомовності, а також наближенню мовної політики країн до європейських стандартів. Поза усяким сумнівом, реалізація цих кроків створюватиме умови для ширшої взаємодії культур та ефективної комунікації між представниками різних мовних спільнот.

У цьому контексті особливої актуальності набувають антропоніми, які не лише виконують практичну функцію номінації та ідентифікації особи в соціумі, а й слугують важливим джерелом інформації для її оточення. Прикладом може послугувати Велика Британія, де чотири виміри ідентичності людини (релігія, географічне походження, етнічна основа та мова) «виводяться на базі особового імені та прізвища – їх морфології, етимології, історичної та сучасної географічної дистрибуції» [3, с. 103]. В Україні зафіксована в документах антропонімна формула та неофіційні іменування так само можуть бути цінним інформаційним ресурсом для інших мовців. Так, особові імена можуть вказувати на етнічну належність носія: наприклад, чоловічі наймення Іван, Жан, Джон і Хуан хоч і мають спільного «предка» з давньоєврейської мови, однак нині репрезентують різні національні іменники [5]. Більш виразними в цьому контексті є зменшувально-пестливі форми офіційних антропонімів: варіанти Іванко, Івасик, Івась переконливо маркують носіїв-українців. Не менш інформативними можуть бути й прізвища, зокрема завдяки суфіксам -енк-о, -ук, -юк, -чук тощо, які на сьогодні визнані найхарактернішими українськими антропонімійними формантами [6, с. 122–123]. На противагу узвичасним постають чужомовні особові імена, з різних причин присвоєні

українцям. Так, згідно з інформацією Міністерства юстиції України у II півріччі 2023 року деяким новонародженим були присвоєні такі наймення, як Джульєта, Данієла, Емілі, Каталея, Марселіна, Марієтта, Ріана, Ксав'єр, Вільям, Ерік, Леонардо тощо [4]. Припускаємо, що деяким українцям вони можуть видатися складними й незрозумілими, особливо в писемній комунікації, де обов'язковою вимогою є точність та правильність відтворення імені. Натомість для представників європейських країн такі наймення не створюватимуть перепон у процесі міжкультурної взаємодії.

Також особові імена можуть вказувати на гендерну належність носія. При цьому на відміну від британського репертуару особових імен, у межах якого виокремлюють парні та непарні імена, а також оніми, що називають осіб обох статей [2, с. 100], український чітко розмежований на чоловічий та жіночий. Такий розподіл фіксуємо як у лексикографічних [7, с. 8], так і в офіційних зведеннях щодо вже зареєстрованих дітей [4]. Це означає, що в процесі комунікації навіть без участі носія мовцям буде простіше передбачити його стать, використовуючи для цього лише ім'я. Натомість з гендерно-нейтральними найменнями на кшталт Оклі, Марлоу, Блер, Ронні, Санні тощо [1] можуть виникати певні труднощі, допоки мовець не уточнить стать особи, про яку, наприклад, ідеться в розмові.

Можливості антропонімів на цьому не вичерпуються: часом вони можуть вказувати на релігію носія, орієнтовний вік з урахуванням модних тенденцій, що превалювали в різні хронологічні періоди, тощо. Послугуючись антропонімами від народження, «власники» здебільшого не замислюються про те, наскільки значущими вони є для них самих, а також як багато чи мало інформації надають іншим. Здебільшого питання антропонімів постає в тих випадках, коли мовець опиняється в іншому соціокультурному середовищі, де ім'я або прізвище може полегшити чи ускладнити комунікацію.

Список використаних джерел:

1. Gooch B. Sweet unisex baby name surging in popularity in the UK as parents swoon over it. *Mirror*. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/weird-news/sweet-unisex-baby-name-surgin-31134207> (дата звернення: 03.03.2024).

2. Білецька І. О., Лаухіна І. С., Паладьєва А. Ф. Гендерний аспект мовних засобів вираження сучасних британських імен. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 17. Т. 1. С. 100–103.

3. Білецька І. О., Лаухіна І. С., Паладьєва А. Ф. Специфіка функціонування власних особових імен у сучасній Великій Британії. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 18. С. 101–106.

4. Інформація стосовно найпоширеніших та рідковживаних імен у II півріччі 2023 року в розрізі регіонів. Міністерство юстиції України.

URL: https://minjust.gov.ua/actual-info/info_imena (дата звернення: 03.03.2024).

5. Фаріон І. Імена та прізвища як національні ідентифікатори. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/57af1f56d25b9/> (дата звернення: 03.03.2024).

6. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ : «Наукова думка», 1977. 237 с.

7. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород : Ліра, 2011. 432 с.

Ющенко С. С.,

*науковий співробітник відділу інформатики
Українського мовно-інформаційного фонду
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЯК СИСТЕМИ ЗНАНЬ

Аналіз законодавчої бази свідчить, що європейський курс України розроблявся фактично від часів набуття нашою країною незалежності¹, але, за нашими спостереженнями, протягом всього часу євроінтеграційні ініціативи уряду та їх кінцева мета викликали в деякій частині суспільства, політикуму та бізнес-кіл певний скептицизм. Небажання змін, відсутність продуманих державних інформаційних кампаній, істотний російський спротив (згадаємо хоча б «позаблоковий статус України», проголошений В. Януковичем), прогнозоване зменшення прибутку бізнесу всіх форм власності внаслідок необхідності збільшувати видатки на задоволення жорстких порівняно з українськими вимог ЄС щодо якості продукції та наданих послуг, охорони довкілля, авторських прав, сплати податків тощо й вихід Великобританії зі складу ЄС у 2020 році після майже сорокарічного членства, на нашу думку, є тими чинниками, що «підігрівали зсередини» критичне ставлення до євроінтеграційних процесів України.

Але повномасштабна війна, роз'язана військового-політичною верхівкою РФ проти України та, без перебільшення – всього людства, й спричинені вторгненням російської армії драматичні події, свідками і учасниками яких ми всі є, не залишили жодних сумнівів щодо європейської ідентичності українського народу та незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, до речі, з 21 лютого 2019 року офіційно закріплених в нашій Конституції. І ось нарешті

¹ Див., наприклад, Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 р.; Програму інтеграції України до Європейського Союзу, схвалену Указом Президента № 1072/2000 від 14 серпня 2000 р.; Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV; Указ Президента України від 9 жовтня 2006 р. № 826 «Питання укладення нового базового договору між Україною та Європейським Союзом» та ін.

14 грудня 2023 року Європейська Рада ухвалює рішення про початок переговорів про вступ України та Молдови до ЄС.

Зрозуміло, що процес євроінтеграції України має безліч політичних, правових, організаційних, економічних та інших аспектів, перелік (а тим паче –аналіз) яких сягає далеко за межі нашої компетенції, не вимагається форматом цієї конференції й не значиться серед її наукових напрямків. Тому сконцентруємо свою і вашу увагу лише на одному аспекті, а саме – смисловій адаптації законодавства України до законодавства ЄС і пов’язаній з нею проблематиці євроінтеграційної експертизи вітчизняних законопроектів.

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС вбачається «пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу» та офіційно тлумачиться як «процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *Acquis communautaire*» [1], іншими словами – у відповідність з джерелами первинного (договори) й вторинного законодавства ЄС (директиви; регламенти; рішення Європейського суду з прав людини; рекомендації; висновки; стратегії та ін.) та «полягає в поетапному ухваленні та впровадженні відповідних законів і підзаконних нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням права Європейського Союзу, а також у внесенні відповідних змін у чинні закони, нормативно-правові акти України» [2, с. 191]. «Відповідність законодавства України загальноєвропейським принципам розглядається ЄС як один з первинних показників готовності країни виконувати вимоги ЄС» [3].

У процитованих та інших актах, розроблених на реалізацію євроінтеграційної політики України, прямо зазначається, що відповідність вітчизняних НПА нормам ЄС має ступінь, отже, є квантитативною (кількісною) характеристикою. З позиції прикладної лінгвістики та інформаційних наук «перевірка ступеню відповідності», по суті, одного текстового масиву (еталонного) іншому (аналізованому), передбачає наявність деякого механізму трансформації цих масивів у скінченні множини лічильних одиниць з подальшими операціями над отриманими множинами (порівняння, переріз, різниця, об’єднання тощо). Але наскільки нам відомо, такої методики на озброєнні юридичних наук немає, рівно як відсутній і єдиний стандарт проведення євроінтеграційної експертизи. Того ж самого висновку дійшли й, наприклад, консультант проекту Європейського Союзу та програми розвитку Організації Об’єднаних Націй з парламентської реформи А. Кошман з командою експертів Офісу парламентської реформи (Ю. Зайченко, О. Баранюк, О. Базилівська), які зауважують, що «через відсутність методики виконання антикорупційної, бюджетної, євроінтеграційної експертизи, уніфікованих критеріїв аналізу відповідним експертним висновкам бракує повноти та змістовної конкретики. За таких умов

неможливо забезпечити єдиний підхід до розуміння суті експертизи, її процедури та завдання» [4].

На нашу думку, вирішення окреслених проблем забезпечить трансдисциплінарний підхід, що передбачає вихід за межі спеціалізації окремої наукової дисципліни (в розглянутому випадку – юридичних наук). Так, законодавство, реально будучи джерелом права, утвореною на ієрархічній основі *системою* нормативно-правових актів та міжнародних договорів України, також є системою знань, оскільки містить колосальний обсяг інформації і знань з різних сфер державної політики, необхідних для регулювання суспільних відносин у цих сферах.

Згідно з теорією лексикографічних систем В. Широкова, «у системі будь-якої природи існує дискретна підсистема порівняно сталих сутностей – елементарних інформаційних одиниць, яким властива субстанційність (однозначний взаємозв'язок форми і змісту). Внаслідок цієї властивості зазначені сукупності мають відносну стабільність своїх характеристик та набувають здатності представляти будь-який факт з розглядуваного універсуму» [5, с. 129]. У законодавстві як системі знань такими «сутностями» – носіями «елементарних» знань та концептуального юридичного змісту є синтаксично організовані групи слів, що утворюють смислову єдність. Для скорочення викладу надалі такі одиниці називатимемо «*концептами*».

Неважко переконатися, що самої лише юридичної (правової) термінології недостатньо для репрезентації змісту НПА та його статей, адже частка термінів у тексті є незначною. Наприклад, у статті 31 «Обмеження доступу до інформації» Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII довжиною 72 слова міститься лише один визначений цим законом термін – «конфлікт інтересів»:

1. Обмеження доступу особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, порівняної до неї особи до певної інформації здійснюється за рішенням керівника органу або відповідного структурного підрозділу, в якому працює особа, у випадку, якщо **конфлікт інтересів** пов'язаний з таким доступом та має постійний характер, а також за можливості продовження належного виконання особою повноважень на посаді за умови такого обмеження і можливості доручення роботи з відповідною інформацією іншому працівнику органу, підприємства, установи, організації.

Тоді як кількість «концептів» в цій статті дорівнює 33. У таблиці 1 нижче показаний фрагмент розбору статті 31 Закону України «Про запобігання корупції» на «концепти»:

Таблиця 1

<p>держава</p> <ul style="list-style-type: none"> функції держави особа, уповноважена на виконання функцій держави особа, прирівнена до особи, уповноваженої на виконання функцій держави
<p>місцеве самоврядування</p> <ul style="list-style-type: none"> функції місцевого самоврядування особа, уповноважена на виконання функцій місцевого самоврядування особа, прирівнена до особи, уповноваженої на виконання функцій місцевого самоврядування
<p>повноваження</p> <ul style="list-style-type: none"> повноваження особи на посаді належне виконання повноважень особою на посаді належне виконання повноважень особою на посаді за умови обмеження доступу до інформації
<p>інформація</p> <ul style="list-style-type: none"> доступ до інформації обмеження доступу до інформації робота з інформацією конфлікт інтересів конфлікт інтересів, пов'язаний з доступом до інформації постійний характер конфлікту інтересів, пов'язаного з доступом до інформації
<p>орган = підприємство, установа, організація</p> <ul style="list-style-type: none"> орган, в якому працює особа, уповноважена на виконання функцій держави керівник органу, в якому працює особа, уповноважена на виконання функцій держави рішення керівника органу, в якому працює особа, уповноважена на виконання функцій держави обмежити доступ до інформації такої особі

Так само можна розписати природномовний текст будь-якої довжини та змісту, причому сучасні технології та потужність обчислювальних ресурсів дозволяють виконувати цю операцію в автоматичному режимі. В Українському мовно-інформаційному фонді НАН України зараз триває тестування й вдосконалення програми, налаштованої на автоматичний пошук «концептів» у довільному тексті та реалізованої у GPT-технології методами штучних нейронних мереж на 170 граматичних моделях українських словосполучень довжиною до дев'яти слів. Точність результатів, отриманих на етапі тестування, оцінюємо наближеною до людської.

У такий спосіб, на наше переконання, можливо автоматизувати певні ділянки євроінтеграційної (та інших видів) експертиз законодавства України як системи знань, принаймні, кількісно оцінити ступінь відповідності понятійного апарату законодавства України понятійному апарату законодавства ЄС. Остаточне рішення, звісно, за експертами.

Список використаних джерел:

1. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

2. Федунь Мар'яна Адаптація законодавства України до стандартів Європейського Союзу у сфері поводження з відходами. *Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини*. 2014. Випуск 36. Частина 2. С. 191–199.

3. Програма інтеграції України до Європейського Союзу, схвалена Указом Президента № 1072/2000 від 14 серпня 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>

4. Пропозиції щодо вдосконалення експертизи законопроектів (бюджетна, інклюзивна, гендерна, антикорупційна експертизи законопроектів, експертиза законопроектів на відповідність положенням законодавства ЄС). 22.06.2021. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/propozytsiyi-shchodo-vdoskonalennya-ekspertyzy-zakonoprojektiv>.

5. Широков В. А. Феноменологія лексикографічних систем. Київ : Видавництво «Наукова думка», 2004. 327 с.

**НАПРЯМ 9. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ
ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЩОДО ЕНЕРГО-
ТА РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ, ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ
У ГАЛУЗЯХ ПРОМИСЛОВОСТІ,
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ТА КОМУНАЛЬНОЇ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ**

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-41>

Лісовець С. М.,

*кандидат технічних наук, доцент,
завідувач кафедри автоматизованого управління
технологічними процесами*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Дроменко В. Б.,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри автоматизованого управління
технологічними процесами*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Ківа І. Л.,

*кандидат технічних наук, доцент,
старший викладач кафедри комп'ютерних
та інформаційних технологій*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНТРОЛЕРІВ SIEMENS
LOGO! В ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Сучасне міське господарство являє собою комплекс розташованих на території міста підприємств, організацій і установ, які обслуговують матеріально-побутові і культурні потреби населення, що в ньому мешкає [1, 2]. Однією з найважливіших його складових є житлово-комунальне господарство, до складу якого входять експлуатаційні і ремонтні організації, підприємства із забезпечення газо-, водо-, тепло- і електропостачання, транспортні підприємства. Кожній з таких

організацій або підприємств необхідно, з одного боку, забезпечувати їх оптимальне функціонування, а з іншому боку – необхідно забезпечувати ефективне використання електричної і теплової енергії та інших видів ресурсів. Така ефективність полягає, насамперед, у використанні дефіцитних ресурсів саме тоді, коли вони потрібні, і, відповідно, вимикати тоді, коли в них немає потреби, частково або повністю реалізуючи технологію «розумний будинок» [3, 4].

Для забезпечення «розумного» застосування ресурсів зазвичай використовуються засоби обчислювальної техніки, одними з яких є контролери LOGO! виробництва Siemens, що спеціально розроблені для виконання нескладних задач з автоматизації діяльності окремих ділянок виробництва (також вони можуть використовуватися і в побуті). Головна перевага таких контролерів – дешевизна у порівнянні з аналогічними моделями різних виробників. Їх економічно доцільно використовувати навіть тоді, коли, наприклад, використовуються тільки один або два датчики і один контрольований об'єкт.

Вони можуть застосовуватись для керування освітленням коридорів і сходів, відкриттям і закриттям воріт, роботою насосів систем водозабезпечення і дренажних систем, підтримкою температурного і вологісного режимів в оранжереях і теплицях, а також інших аналогічних дій. Контролери LOGO! мають модульну конструкцію, до базового модуля якої можуть бути легко додані кілька аналогових, цифрових і комунікаційних модулів розширення, а також модуль текстового дисплея.

Програмне забезпечення контролерів LOGO! може створюватися, зокрема, мовами програмування LAD (Ladder diagram) і FBD (Function block diagram). Однією з особливостей мови FBD є наявність функціональних блоків, спеціально розроблених для здійснення «господарської діяльності».

Зокрема, функціональний блок **Stairway lighting switch** призначений для вмикання і вимикання освітлення сходів. По сигналу запуску освітлення вмикається на наперед заданий час, причому перед його вимкненням може бути сформоване попередження про таке вимкнення. Блок **Stairway lighting switch** є універсальним, за його допомогою можна на заданий час вмикати і вимикати, наприклад, кондиціонування, опалення або вентиляцію.

Ще доволі корисними функціональними блоками є блоки **Weekly Timer** і **Yearly Timer**. Перший з них є таймером, розрахованим на тиждень, після чого режим роботи такого таймера буде циклічно повторюватися. Для кожного з днів тижня, незалежно один від одного, він може задати час вмикання і вимикання до трьох різних одиниць обладнання. Наприклад, кожні понеділок, середу і п'ятницю з 9:00 до 18:00 можна автоматично вмикати і вимикати кондиціонування, а кожні вівторок і четвер з 10:00 до 17:00 – додатково вентиляцію і так

далі. Другий функціональний блок – таймер, розрахований на рік, і також дозволяє вмикати і вимикати обладнання в залежності від певних років, місяців і днів.

Також корисним є функціональний блок **Astronomical clock**, який являє собою астрономічний годинник реального часу, прив'язаний до широти і довготи місцевості, де контролер LOGO! Використовується. Такий блок дозволяє вмикати і вимикати обладнання, орієнтуючись на схід і захід сонця з урахуванням часового поясу, що є дуже зручним при керуванні освітленням (особливо великих територій).

Ще одним функціональним блоком, пов'язаним з часовим вимірюваннями, є блок **Stopwatch**. Такий секундомір із зупинкою дозволяє формувати задані часові інтервали, після завершення яких відповідне обладнання може бути ввімкнене або вимкнене.

Крім того, контролер LOGO! дозволяє працювати з аналоговими сигналами і порівнювати їх один з одним, використовуючи кілька відповідних функціональних блоків. Така властивість контролера LOGO! може бути використана при обробці сигналів від різних аналогових датчиків – наприклад, датчиків температури.

Відомо, що температура є фізичною величиною, яка найчастіше вимірюється і регулюється в різних технічних системах (в тому числі і в житлово-комунальному господарстві) [5]. Відповідно, наприклад, функціональний блок **Analog threshold trigger** може порівнювати два аналогових сигнали: один від датчика температури і один від задатчика (уставки) температури. І в залежності від результату порівняння вмикати і вимикати подачу теплоносія, регулюючи температуру окремо в кожному з побутових або виробничих приміщень.

Для програмування контролера LOGO! використовується середовище LOGO!Soft Comfort. Крім того, дистанційно керувати таким контролером можна по інтерфейсу Ethernet через Internet, використовуючи, зокрема, середовище LOGO! Web Editor.

Для дослідження різних режимів роботи контролера LOGO! було використано макет у складі такого контролера і блока живлення +24 В 60 Вт (див. рис. 1).

Рис. 1. Зовнішній вигляд макета з контролером LOGO!

Дослідження показало стабільну, без апаратних і програмних збоїв, роботу контролера LOGO!.

Список використаних джерел:

1. Ткачук О.А. Міське господарство: Навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2018. 244 с. ISBN 978-966-327-401-0.

2. Дьомін М. М. Містобудівні інформаційні системи. Містобудівний кадастр / М. М. Дьомін, О. І. Сингаївська. К. : Фенікс, 2015. 216 с. ISBN 978-966-136-256-6

3. Лісовець С.М. Багатофункціональна система керування будинком із використанням технології IoT / С. М. Лісовець, О. С. Черненко. *Наукові праці Четвертої міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку інформаційних систем і телекомунікаційних технологій»*. К. : НУХТ, 2022. 1–2 лютого 2022. С. 120–122.

4. Бойко А. М. Моделювання автоматизованої системи оперативного управління параметрами «розумного будинку» в середовищі PROTEUS / А.М. Бойко, В.Б. Дроменко. *Технології та дизайн*. 2020. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/td_2020_2_16

5. Новак Д. С. Інформаційна система для дистанційного оцінювання температури, відносної вологості й атмосферного тиску / Д. С. Новак, А. О. Мошенський, С. М. Лісовець, О. Г. Гуйда, Є. Є. Павленко. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Технічні науки*. 2022. Т. 33(72). № 1. С. 165–174. DOI: 10.32838/2663-5941/2022.1/25

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-42>

Федонок В. В.,

кандидат географічних наук,

доцент кафедри екології

Луцького національного технічного університету

м. Луцьк, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВІТРОЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ЛУЦЬКУ

Альтернативні джерела енергії та можливості їх розширеного використання залишаються у топі переліку актуальних наукових екологічних досліджень. У контексті повномасштабної війни, що ведеться росією проти суверенної України, набуття нами енергонезалежності –

завдання не лише екологічного та економічного, але і стратегічного значення. Під час війни в Україні більшість великих ВЕС було зруйновано російськими агресорами або опинилися на тимчасово окупованій території. Тому актуалізувалася потреба розширення обсягів впровадження установок альтернативної енергетики у північних, західних та центральних регіонах держави, в тому числі – вивчення можливостей такого впровадження у районах, що традиційно вважалися малоперспективними для розвитку вітрової чи сонячної енергетики.

В контексті вищесказаного об'єктом даного дослідження був вітроенергетичний потенціал м. Луцька та чинники його формування. Предмет дослідження: оцінка можливостей розширеного використання альтернативної енергії вітру в Луцьку.

Мета роботи полягала в аналізі особливостей формування вітрового режиму та вітроенергетичного потенціалу Луцька, оцінка можливостей використання енергії вітру в регіоні. У процесі реалізації мети було виконано ряд завдань: 1) досліджено чинники формування і основні показники вітрового режиму в Луцьку; 2) проаналізовано сприятливість вітрового режиму для потреб вітроенергетики; 3) проаналізовано вплив міста на формування місцевих мікрокліматичних особливостей вітрового режиму, зміну горизонтальних і вертикальних вітрових профілів; 4) оцінено перспективи використання малих та великих вітроенергетичних установок у зонах збільшених швидкостей вітрового потоку. Зокрема, у дослідженні було проаналізовано зміни у формуванні та динаміці вітрового режиму Луцька на протязі останніх 50 років (1971–2020 рр.) в контексті вивчення можливостей використання вітроенергетичного потенціалу регіону для розвитку малої вітроенергетики (на основі статистично-графічного аналізу матеріалів архіву метеоінформації Волинського обласного центру з гідрометеорології [1]).

Теоретичні засади та практичні методики розрахунку показників вітроенергетичного потенціалу та ефективності роботи вітроенергетичних установок різної потужності було застосовано відповідно до розроблених рекомендацій Васька П.Ф., Кудрі С.О. та інших авторів [3, 4, 5]. Аналіз теоретичних аспектів динаміки кліматичних показників у Волинському регіоні та у м. Луцьку, зокрема (у тому числі – показників вітрового режиму) в останні десятиліття у контексті регіональних проявів глобальних змін клімату базувався на працях Наквацької О.Р., Василюк М.В., Федонюк В.В., Павлуся А.М., Федонюка М.А., Христецької М.Б., Мерленка І.М., Бондарчука С.П. та інших вчених [2, 6, 7, 8, 9]. Новизною даного дослідження є вперше здійснена комплексна оцінка показників вітроенергетичного потенціалу Луцька та можливостей його розширеного використання та

обґрунтування доцільності розвитку малої вітроенергетики у місті, при встановленні оптимальних потужностей малих ВЕУ.

За архівними числовими рядами [1] здійснено статистико-математичний аналіз річної динаміки вітру (середня річна швидкість вітру, максимальна швидкість та число днів з максимальними швидкостями вітру на протязі 50 років (1971–2020 р.) для м. Луцька. Середні річні показники швидкості вітру в м. Луцьку є такими (3,5–4 м/с), що знаходяться на межі доцільності встановлення вітроенергетичних установок. Теоретично Луцьк потрапляє в зону, де доцільним є спорудження вітроенергетичних установок малої потужності. Проте в межах міста спостерігаються суттєві відмінності вітру, спричинені міською висотною забудовою, рельєфом, розподілом зелених, паркових та лісопаркових територій, водних плес та іншими чинниками. Було розраховано основні показники, які характеризують вітроенергетичний потенціал міста та перспективні можливості генерації електроенергії для двох випадків: встановлення типової промислової вітроенергетичної установки середньої потужності (3,6 МВт) та встановлення типової малої вітроенергетичної установки середньої потужності (10 КВт).

На рис. 1 представлено графіки динаміки даних показників протягом року в Луцьку та їх сумарні значення. Аналіз отриманих результатів показує, що в середньому протягом року вітроенергетичний потенціал в Луцьку є меншим від значень, при яких використання енергії вітру є рекомендованим. Середнє річне значення вітроенергетичного потенціалу у Луцьку визначене як $W = 5,9$ м/с. Проте аналіз річної динаміки показника засвідчує, що в період з листопада по березень значення W є достатніми для встановлення та продуктивної роботи ВЕУ малої потужності.

Рис. 1. Динаміка технічно досяжного обсягу генерації електроенергії у Луцьку при встановленні промислової ВЕУ потужністю 3,6 МВт та малої ВЕУ потужністю 10 КВт

До малих ВЕУ (чи вітрогенераторів) відносяться генеруючі установки потужністю від 5 до 50 кВт, у той час як сучасні вітроенергетичні установки промислової потужності – це агрегати потужністю понад 500 кВт. В діапазоні 50 – 500 кВт працюють вітрогенеруючі установки середньої потужності. Якщо промислова ВЕУ у Луцьку не зможе досягти проектної потужності ні в окремі місяці, ні на протязі року в цілому, то для малої ВЕУ проектні показники є задовільними, 7,56 кВт проектної потужності при максимально можливій потужності 10 кВт – це значення, при якому можна розглядати як доцільне встановлення та експлуатацію даної установки.

Малі вітроенергетичні установки можна також порекомендувати для встановлення у прилеглий до міста сільській місцевості, де вони стануть додатковим джерелом електроенергії для приватних садиб, шкіл та дитячих садків, селищних рад чи амбулаторій. Як оптимальний варіант можна розглядати паралельне встановлення сонячних панелей та ВЕУ. Якщо сонячні панелі даватимуть основну генерацію енергії влітку, то ВЕУ буде переважно працювати у холодну пору, таким чином два незалежних джерела альтернативної енергії забезпечуватимуть енергетичну автономію об'єкту.

Список використаних джерел:

1. Архів погоди Волинського обласного центру з гідрометеорології. URL: <http://www.meteolutsk.net.ua>

2. Василюк М. В., Михайлюк В. А., Федонюк В. В. Вітровий режим на Волині в контексті глобальних кліматичних змін. *Актуальні проблеми сучасної науки і освіти* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 20–21 січня 2022 року. Львів : ЛНУ, 2022. С. 6–8.

3. Васько П. Ф. Разрахунок показників технічної ефективності застосування вітроелектричних установок за результатами строкових вимірювань швидкості вітру. *Технічна електродинаміка*. 2001. № 6. С. 45–49.

4. Енергетична стратегія України до 2030 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13>

5. Кудря С.О. Нетрадиційні та відновлювальні джерела енергії. К. : НТУУ «КПІ», 2012. 492 с.

6. Наквацька О. Р. Можливості використання вітрової енергії у Волинській області. *Актуальні задачі сучасних технологій* : матеріали Міжнар. науково-технічної конференції. Тернопіль, 19–20 грудня 2012 р. С. 257–258.

7. Федонюк В. В., Федонюк М. А., Павлусь А. М. Дослідження грозової активності на Волині та в Україні за даними онлайн-ресурсу *Blitzortung*. *Український гідрометеорологічний журнал*. Одеса : 2021.

28(28). С. 16–28. URL: http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/9703/1/uhmj_28_2021_16.pdf

8. Федонюк М. А., Федонюк В. В. Екологічний вплив вітру у зоні міської забудови Луцька. *Авіація, промисловість, суспільство* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Кременчук, 12 травня 2022 р. МВС України, Харків. нац. ун-т вн. справ, КЛК. X. : ХНУВС, 2022. С. 379–383.

9. Fedoniuk V., Khrystetska M., Fedoniuk M., Merlenko I., Bondarchuk S. Shallowing of the Svityaz Lake in the context of regional climate change. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 2020. 29(4), 673–683. DOI: <https://doi.org/10.15421/112060>

НАПРЯМ 10. ПРИРОДНО-ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ: АНАЛІЗ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-43>

Сверстюк С. А.,

*студентка хіміко-біологічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Гуменюк Г. Б.,

*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри загальної біології та методики навчання
природничих дисциплін
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Сверстюк А. С.,

*доктор технічних наук,
професор кафедри медичної інформатики
Тернопільського національного медичного університету
імені І. Я. Горбачевського
м. Тернопіль, Україна*

НАСЛІДКИ РУЙНУВАННЯ КАХОВСЬКОЇ ГЕС НА ХЕРСОНЩИНІ

Протягом останніх 10 років Україна переживає важкі природні, техногенні та економічні наслідки війни, яка триває. Однак, найбільший злочин екоциду росія вчинила 6 червня 2023 року, підірвавши греблю Каховської ГЕС. Руїнування ГЕС створило величезну катастрофу, як для населення України так і для держави в цілому. Зона впливу цієї трагедії охоплює щонайменше 5 тис. км², які були затоплені чи осушені. За підрахунками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, орієнтовна сума збитків довкіллю через підлив дамби Каховської ГЕС вже становить понад 55 млрд гривень.

Станом на 14 червня 2023 року з Каховського водосховища втрачено близько 70% об'єму води. У воду р. Дніпро поблизу м. Херсон,

в Дніпровсько-Бузькій лиман та в Чорне море потрапила значна кількість нафтопродуктів, важких металів (цинк, кадмій, арсен) та хлороорганічних сполук, яка значно перевищувала ГДК. Критична ситуація у національних парках: під загрозою зникнення 30% природно-заповідного фонду Херсонщини. Якщо брати до уваги вплив на довкілля внаслідок руйнування греблі, то затоплення загрожує трьом природоохоронним паркам: «Нижньодніпровському», «Кам'янська Січ», «Білобережжя Святослава», а також Чорноморському біосферному заповіднику, який охороняє ЮНЕСКО. Ці території мають статус водно-болотних угідь міжнародного значення, і знаходяться під юрисдикцією Рамсарської та Бернської конвенції [2, с. 1; 5, с. 1].

Затоплені землі Херсонщини – це переважно степи або напівпустелі, які ніколи не затоплювалися. Під загрозою знищення опинилося більше трьохсот видів тварин та рослин. Степові тварини та рослини не пристосовані до повені, чимало з них загинуло.

Фахівці Державної екологічної інспекції фіксують, що рівень солоності Чорного моря поблизу м. Одеса вже нижче норми у майже три рази. Такі зміни можуть незворотно вплинути на всю екосистему, призвести до масової загибелі представників чорноморської флори та фауни. Докази екологічних злочинів росії продовжують фіксуватись, і наслідки катастрофи для нашого довкілля ми будемо долати роками [1, с. 1].

Руйнування Каховської гідроелектростанції напряму вплинуло на роботу Запорізької атомної станції, оскільки ЗАЕС не зможе використовувати ресурси Каховської ГЕС для охолодження. Через це потрібно робити превентивні заходи, щоб мінімізувати ризики. Каховська гідроелектростанція належить до каскаду із шести ГЕС, які працюють синхронно. Тепер доведеться змінювати режим п'яти вище розташованих гребель [4, с. 1; 5, с. 1].

Одним із найбільших наслідків катастрофи, влаштованої росіянами, є суттєва зміна ландшафту Півдня нашої країни внаслідок зникнення Каховського водосховища.

Зважаючи на вище сказане, військові дії на території України завдали шкоди усім без винятку об'єктам довкілля. Поряд із цим, війна негативно впливає на зміну клімату, загрожує глобальним зусиллям із досягнення цілей Паризької кліматичної угоди. Значною проблемою є ускладнення можливостей контролю стану навколишнього середовища на території тимчасово окупованих територій. Фактична відсутність контролюючих органів та постійні обстріли не дозволяють на державному рівні об'єктивно оцінити шкоду, нанесену навколишньому середовищу держави за період збройних протистоянь, що є важливим для характеристики динамічних змін, які відбуваються в довкіллі України, а також уможливають створення відповідних моделей прогнозування рівня відновлення природних біоресурсів.

Відповідно до Женевської конвенції злочини проти довкілля відносяться до категорії військових злочинів і класифікуються як екоцид. Міндовкілля спільно з ОБСЄ підготовлено проєкт рамкового закону «Про хімічну безпеку». Розроблення такого документу було включено у Програму діяльності Кабінету Міністрів України та План пріоритетних дій Уряду. Акцентуючи проблему притягнення росії як держави-агресора до відповідальності за заподіяну шкоду навколишньому середовищу України, потрібно створити спеціальну комісію в рамках ООН, а також посилити національні правові механізми ухваленням законів «Про відшкодування шкоди, заподіяної Україні агресією російської федерації» і «Про кримінальне покарання фізичних осіб за злочин агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини, скоєні під час агресії росії проти України» [3, с. 1].

Перед нашою державою стоїть важливе завдання щодо припинення ведення бойових дій та врегулювання конфлікту, а також подолання екологічних наслідків війни. Нова політика розвитку частково покладена в основу Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Плану пріоритетних дій Уряду, а також Європейського екологічного бюро, яке є голосом своїх членів та громадян ЄС, які рішуче засудили дії росії та висловили свою підтримку Україні у боротьбі з окупантом, а також звернулись до усіх міністерств закордонних справ країн-учасниць Конвенції Еспо та постійних представництв ООН у таких країнах із закликом запровадити «No War Zone» в Україні в місцях розташування АЕС.

Список використаних джерел:

1. Війна та екологія: Хронологія злочинів росії. *MUKACHEVO.NET*. 2022. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/3472243/>
2. Дика природа на межі. Як війна знищує унікальні природні об'єкти Херсонщини. *Нижні Сірогози.City*. 2023. URL: <https://nsirogozy.city/articles/264450/dika-priroda-na-mezhi-yak-vijna-znischuye-unikalni-prirodni-obyekti-hersonschini>.
3. Основні завдання Спеціалізованої екологічної прокуратури. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0247905-21#n27>
4. Питання ЯРБ України в умовах війни проігноровано на конференції МАГАТЕ. *SSTC NRS*. 2022. URL: <https://sstc.ua/news/pitannya-yarb-ukrayini-v-umovah-vijni-proignorovano-na-konferenciyi-magate>
5. Підрив росіянами Каховської ГЕС. Усі новини. *УКРІНФОРМ*. 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3720776-pidriv-rosianami-кахovskoi-ges-usi-novini.html

НАПРЯМ 11. ІНФОРМАЦІЙНА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-44>

Головченко М. М.,
*старший викладач кафедри комп'ютерних
та інформаційних технологій
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

У післявоєнний період інформаційна діяльність набуде особливого значення у зв'язку з необхідністю відбудови суспільства, підтримання миру, стабільності та соціально-економічного розвитку Чорноморського регіону. Інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави [5]. Основні види інформаційної діяльності які будуть використовуватися у період відбудови Чорноморського регіону: створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [4].

Створення інформації буде полягати у процесі генерації та формуванні нової інформації з метою передачі її аудиторії. Нова інформація буде мати велике значення для відновлення та розвитку регіону, особливо для окремих соціальних верств населення, які значний період часу проживали на окупованій території. Збирання інформації, цей процес буде націлений на отримання та організацію різноманітної інформації для подальшого аналізу, використання або поширення у період відбудови та розвитку регіону [1].

Одержання інформації, полягає у набутті, придбанні, накопиченні відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою. У період відбудови регіону ключовим аспектом буде отримання достовірної та розгорнутої інформації населенням. Зберігання – це процес забезпечення належного стану збереження різних видів інформації та її матеріальних носіїв. Збереження інформації в повоєнний період може вимагати додаткових заходів безпеки та організації через особливості ситуації після деокупації.

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. Використання отриманої інформації буде використане для прийняття рішень, розробки стратегій або створення нових інформаційних матеріалів під час відновлення регіону. Поширення інформації – це розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації [5]. Поширення інформації буде здійснюватися за допомогою різних комунікаційних каналів та націлене на відбудову стабільного інформаційного суспільства.

Охорона та захист інформації – сукупність заходів, спрямованих на запобігання порушенню конфіденційності, цілісності, доступності інформації, здійсненню її несанкціонованої модифікації [2]. Охорона та захист інформації буде чи не одним із важливих аспектів у повоєнний період у зв'язку із бажання певних соціальних груп до порушення безпеки даних. Інформаційна діяльність є важливою та невід'ємною складовою у всіх сферах діяльності суспільства, від політики та економіки до культури та науки. Вона допомагає суспільству робити кращі рішення, розвивати нові ідеї та змінювати навколишній світ.

Основними напрямками інформаційної діяльності в повоєнний період в Чорноморському регіоні можна виділити наступні [4]:

- політичний, який буде полягати в розповсюдженні політичної інформації, стабілізації політичної ситуації та відновленню демократичних цінностей в регіоні;

- економічний – буде спрямовано на відновлення та просування економічного співробітництва, залучення інвестицій, розвиток діючих підприємств для стимулювання економічного зростання, розвиток міжнародної торгівлі, все це буде сприяти економічному відновленню після закінчення воєнних дій;

- інформування та комунікація – забезпечення широкого доступу громадськості до актуальної та об'єктивної інформації в регіоні через різноманітні засоби масової інформації;

- соціальний – основна мета якого полягає у забезпеченні стабільності, сприянні соціального розвитку та підтримки населення, співпраця із різними соціальними групами населення та регулювання їх взаємовідносин;

- освіта та навчання – забезпечення доступу до освіти та навчання для всіх соціальних груп населення. Це може включати інформаційні кампанії про освітні можливості, відкриття нових закладів освіти (дитячі садочки, школи, заклади вищої освіти), підтримку дистанційного навчання тощо;

- науково-технічний – даний напрямок орієнтований на розвиток, розповсюдження та відновлення наукової інформації, технічних новин та досягнень у сфері науки та техніки;

– міжнародний – залучення міжнародних організацій та партнерів для відновлення інформаційної сфери в регіоні, відбудова міжнародної співпраці після деокупації;

– екологічний, з огляду на екологічні особливості регіону, інформаційна діяльність буде мати на меті збереження та охорону навколишнього середовища Чорного моря, розповсюдження інформації про екологічні проблеми та способи їх вирішення;

– духовний – буде спрямовано на підтримку культурних та релігійних спільнот, розповсюдження інформації про культурне та духовне надбання Чорноморського регіону, підтримка культурних та освітніх заходів;

– розвиток туризму та культури – пропагандна туристичних маршрутів, відновлення та розвиток рекреаційних зон, культурних подій, фестивалів та інших заходів, спрямованих на відновлення і підтримку туризму та культурної спадщини регіону [5, 3].

Отже, всі вищезазначені аспекти інформаційної діяльності є важливими для підтримки процесів відновлення та розвитку після воєнних дій та конфліктів, вони спрямовані на забезпечення миру, стабільності, розвитку економіки, міжнародному співробітництву та процвітання в регіоні.

Список використаних джерел:

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Бандурки О. М. Харків : Вид-во Ун-ту внутр. Справ, 2000. 368 с.

2. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-15872>

3. Захарова І. В., Філіпова Л.Я. Організація інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 336 с.

4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ; зі змінами та доповненнями від 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 07.03.2024).

5. Чукут С. А. Державна інформаційна політика в Україні : навчальний посібник. Гуманітарна політика . Київ : В-во «Міленіум», 2002.

Данькевич Ю. В.,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ ІНФОРМАЦІЙНИХ УСТАНОВ ПІСЛЯ ДЕОКУПАЦІЇ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

Одним із важливих завдань реконструктивного розвитку у повоєнний період буде перехід системи діловодства інформаційних установ та підприємств державної, комунальної та приватної форм власності до норм ДСТУ (зокрема, ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» та оновленого з 1 березня 2024 року ДСТУ 2732:2023 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять»). У нормативно-правовому полі, також, з 1 березня 2024 року Кабінетом Міністрів України було підтримано законопроект із відновлення державної влади в Автономній Республіці Крим. Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій «було запропоновано створити правові передумови для відновлення роботи державних органів та органів місцевого самоврядування на тимчасово окупованій території АР Крим» [1].

На офіційній сторінці Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України зазначено, що внесені до законопроекту зміни, у випадку їхнього схвалення Верховною Радою, уможливають «під час дії воєнного стану утворити Військову адміністрацію АРК та військові адміністрації населених пунктів, визначити порядок призначення до них посадових осіб» [4]. Також, передбачається, що з 27 лютого 2024 року будуть припинені «повноваження органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб та державних службовців державних органів, які не були переміщені з ТОГ АР Крим» [5]. На думку посадовців, внесені зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» будуть підґрунтям для «повноцінної інтеграції Криму в систему публічного урядування України після деокупації півострова» [4].

На нашу думку, запропоновані зміни до проекту аналізованого Закону України, у подальшому обумовлять і відновлення українських правових актів, що регулюють систему документообігу. Зокрема, необхідно буде визначити завдання та обрати ті рішення, що відповідатимуть потребам інформаційних установ деокупованих територій. Так, алгоритм дій повинен передбачати складові переходу

на електронну систему документообігу, внесення змін у порядок роботи із документами, розробку внутрішніх інструкцій, тобто, змінити систему політики внутрішнього та зовнішнього документообігу. Впровадження стандартів електронного документообігу доцільно буде здійснити через перехід інформаційних установ на платформу «Трембіта», що є національною системою «електронної взаємодії між державними інформаційними ресурсами, електронними реєстрами, інформаційними системами тощо» [2]. На сьогодні в Україні з платформою «Трембіта» співпрацюють органи державної влади та місцевого самоврядування, через систему здійснюється доступ до інформації.

Отже, реформування системи документообігу інформаційних установ після деокупації Автономної Республіки Крим має бути здійснено у терміни, визначені нормативно-правовими документами. Також, необхідно наголосити і на важливості використання у діловодстві інформаційних установ і кримськотатарської мови як корінної мови у відповідних сферах суспільного життя, що обумовлено, зокрема, пунктом 3 Статті 2 та Статтею 13 Розділу IV Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», а саме: «на території Автономної Республіки Крим акти індивідуальної дії органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування оприлюднюються державною мовою та можуть додатково оприлюднюватись у перекладі кримськотатарською мовою як мовою корінного народу в Україні» [3].

Список використаних джерел:

1. Гришанова Н. Кабмін підтримав законопроект з відновлення держлади в АР Крим. *Оборона та безпека держави*. 4.03. 2024. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/226015_kabmn-pdtrimav-zakonoprokt-z-vidnovlennya-derzhvladi-v-ar-krim (дата звернення: 05.03. 2024).
2. Департамент цифрової трансформації, інформаційних технологій та е-урядування. Система «Трембіта». Архітектура системи інтеоперабельності. URL: <https://egov.dp.gov.ua/services/sistema-trembita/> (дата звернення: 06.03. 2024).
3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» редакція від 31.12.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704> (дата звернення: 05.03. 2024).
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» редакція від 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 05.03. 2024).
5. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: Уряд підтримав законопроект з відновлення державної влади в Криму. 01.03.2024. URL: <https://minre.gov.ua/2024/03/01/uryad-pidtrymav-zakonoprojekt-z-vidnovlennya-derzhavnoyi-vlady-v-krymu/> (дата звернення: 05.03. 2024).

Николюк Т. В.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
м. Луцьк, Україна*

ДЕСТРУКТИВНІ НАРАТИВИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Інформаційна війна в сучасному світі є чи не вирішальним інструментом боротьби. Для України це також дуже важливо, оскільки ми ведемо війну з державою зі значним військовим потенціалом. Від морального духу українців, від мотивації бійців, активного громадянського суспільства, підтримки заходу залежить перемога України.

Перший рік протистояння Україна витримала високий рівень моральної стійкості, бойовий дух військовослужбовців та мала безпрецедентну підтримку демократичних держав. Проте, боротьба триває і в інформаційному просторі України та західних медіа все більше з'являється російських наративів, які нав'язуються кремлівською пропагандою і поширюються в інформаційному просторі як України, так і західних мереж.

В інформаційному просторі, а зокрема, в соціальних мережах поширюються дописи і відео, які знецінюють роботу військовослужбовців. Перший наратив – «за кого ми воюємо». Численні відеоролики якихось вечірок, невідомо яких років з підписами «українці розважаються», зрозуміло, позитивно не вплинуть на мотивацію воїнів, адже якщо більшості байдуже, то чому хтось має воювати. Поширення таких відео в західних мережах знеохотить західні суспільства допомагати Україні, бо ж українці начебто не борються, а розважаються.

До цього ж наративу пасує й інша ідея – на сході країни живуть «ждуни». Російські пропагандисти знімають ролики з психічно хворими наляканими людьми, які радіють приходу російської армії, і знову постає питання про доцільність боротьби, якщо люди чекають окупантів.

Ще один наратив, що поширюється в Інтернеті – це тотальна корупційність суспільства. Знімаються поліцейські магазинів із іноземною продукцією з коментарем «гуманітарка» або дорогі машини біля якоїсь будівлі в Україні з коментарем «а ви давайте допомогу далі». Що це за машини і де вони зафільмовані – незрозуміло, але ідея та ж – знеохотити західне суспільство допомагати Україні.

Ще один наратив про те, що українці не хочуть воювати, а їх виловлює ТЦК. «Хай ідуть депутати» – приблизно таке активно шириться в коментарях до роликів, у яких ТЦК забирає когось із вулиці.

Чергова дея, яку активно поширюють російські змі – це відновлення та процвітання окупованих міст. Інтернетом активно ширяться ролики з кількома відбудованими будинками в Маріуполі й коментарями їх мешканців про те, що їм квартири дуже подобаються.

Наступна шкідлива думка – про те, що жителі окупованих міст не хочуть більше в Україну. Наприклад, вибіркові ролики-інтерв'ю, в яких мешканці кажуть, що їм добре в росії. Ця інформація подвійно шкідлива, бо демотивує звільняти ці території.

Ще один наратив – влада в Україні погана, її треба повалити. Ця думка поширюється при кожній нагоді: погіршення ситуації на фронті (недолуге керівництво), звільнення Залужного, погане постачання західної зброї.

Схожий наратив про автократичну Україну, в якій начебто давно немає демократії, а сучасне керівництво узурпувало владу. Зважаючи на цю думку, за Україну не варто боротись, бо ж вона нічим не відрізняється від сусідньої тоталітарної росії.

Ще одне хибне твердження про те, що українці не шанують солдат, вони нікому не потрібні. Поодинокі інформація про те, що якийсь водій не захотів підвезти солдата шириться мережею із готовими коментарями ботів.

Наступна думка – війна до «останнього українця». У соціальних мережах поширюється думка про те, що війна надовго і її результат – знищення всіх українців. Така сугестія спонукає до нової думки: щоб цього не сталося, потрібно швидше йти на мирні переговори.

Активна псевдоідея «все пропало» нав'язується через ролики з невідомими бійцями, які кричать про те, що ситуація критична, всі загинули, вони оточені, допомоги немає і не буде. Безліч таких відео навіює страх і думку про безвихідь.

Наступна деструктивна ідея – невиховані, невдячні українські бійці. Поширюються відео європейців, які говорять про те, що вони, платники податків, змушені утримувати невдячних українців у той час, як самі європейці мають чимало власних невирішених потреб.

Ще одне розповсюджене міркування – два «братські» народи хочуть посварити. У такий спосіб відбувається перенесення відповідальності за агресію на західний світ, перекручування фактів. У мережах з'являються відео з колаборантами, які говорять про один народ.

Хибним уявленням є те, що росія воює не на повну силу. «Ми ще й не починали» – гасло, що звучить на російських телеканалах. Цей наратив є своєрідним механізмом залякування, бо ж якщо перетворення на руїни міст – це лише початок, то чого чекати в кінці.

Отже, російська пропаганда поширює чимало наративів, які впливають на психіку українців та західного суспільства. Вони спрямовані на демотивацію, появу зневіри, небажання боротись та допомагати. Цей механізм інформаційної війни не менш небезпечний, аніж фізичне знищення, бо призводить до астеничних емоцій, а отже, унеможлиблює перемогу.

НОТАТКИ

III МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

**КРИМ ТА ЧОРНОМОРСЬКИЙ РЕГІОН:
РЕКОНСТРУКТИВНИЙ РОЗВИТОК
У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

12–13 березня 2024 року

м. Київ, Україна

Підписано до друку 15.03.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 10,7. Тираж 100. Замовлення № 0624-049.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.